rare

THORNTON WILDER

Kabala

MAGVETŐ KÖNYVKIADÓ

Arisztokraták, milliomosok,
hitükvesztett bíborosok…

rakéta regénytár

Sorozatszerkesztő
Kardos György

THORNTON WILDER

Kabala

MAGVETŐ KIADÓ / BUDAPEST

THORNTON WILDER
The Cabala

Fordította
SZÖLLŐSY KLÁRA

Második kiadás

© by arrangement with Brandt & Brandt Literary Agency, Inc.
Copyright 1926 by Albert & Charles Boni
Copyright renewed 1954 by Thornton Wilder
Hungarian translation by Szöllősy Klára
in the name of Union Trust Company,
executor of the Will of Thornton Wilder 1947

I. ÚJ ISMERETSÉGEK

A vonat, amely életemben először vitt Róma felé, késett, zsúfolt volt és hideg. Többször is hosszasan és látszólag értelmetlenül vesztegeltünk nyílt pályán, és az éjfél még a Campagnán talált bennünket, amint lassan haladtunk a Róma felett halványan színesedő felhők irányában. Itt-ott kicsiny állomásokon állt meg vonatunk, s a felvillanó lámpafény egy-egy pillanatra csodálatos, viharvert arcokat világított meg. Az állomást sötétség ölelte körül, csak éppen sejtetve az utat és a hegygerinc távoli körvonalait. Vergilius világa volt ez; a szél a mezők felől jött, és hosszú vergiliusi sóhajban érkezett el hozzánk, mert a vidék, amely eredetileg a költőt ihlette meg, most már a költőtől nyeri ihletét és hangulatát.

A vonat azért volt zsúfolt, mert előző nap néhány turista felfedezte, hogy a nápolyi koldusok karbolszagúak. Ebből azon-

nal arra következtettek, hogy a hatóságoknak egy-két koleraeset jutott tudomására, és most kényszerű fürdőkkel fertőtlenítik az alvilágot. Nápoly levegője kedvez a legendáknak. A hirtelen támadt kivándorlási lázban úgyszólván lehetetlenné vált Rómába vasúti jegyet szerezni; elsőosztályú utasok harmadikon utaztak, érdekes egyéniségek viszont az első osztályba kényszerültek.

A vasúti kocsiban hideg volt. Kabátunkba burkolódzva ültünk és tűnődtünk, szemünket megüvegesítette a fáradtság és a fel-felcsillanó éles lámpafény. Az egyik szakaszban egy társaság – abból a népfajból, amely a legtöbbet utazik és a legkevesebb öröme van az utazásból – rossz szállodákról csevegett fáradhatatlanul; a hölgyek szoknyájukat bokájuk köré csavarták, hogy a bolhák támadásai ellen védekezzenek. Szemben velük három amerikás olasz terpeszkedett; szülőfalujukba igyekeztek, valahová az Appenninekbe, miután húsz évig kereskedtek gyümölccsel, ékszerrel a

Felső-Broadwayn. Megtakarított pénzüket ujjukon csillogó briliánsgyűrűikbe fektették, és szemük versenyt ragyogott a gyémánttal a családi viszontlátás örömében. Az ember szinte előre látta szüleik bámész csodálkozását: a derék emberek sehogyan sem tudják majd megérteni, mi történt fiaikkal, milyen különös átváltozás folytán vesztették el azt a bájt, amelyet az olasz föld áraszt valamennyi szülöttére, még a legigénytelenebbre is; csupán azt észlelik majd, hogy fiaik arcvonásai eldurvultak, barbár szólásokat használnak, s örökre elvesztették a szellemes lélektani intuíciót, amely fajtájuk sajátja. A fiukra pedig nemigen várhat egyéb, mint néhány zavart, álmatlan éjszaka édesanyjuk földes padlója és halkan pityegő baromfiudvara fölött.

Egy másik szakaszban ezüstrókás kalandornő támasztotta arcát a remegő ablaktáblának. A vele szemben ülő, csillogó szemű matróna kihívó állhatatossággal bámulta, harcra készen, hogy felfogjon minden esetleges pillantást, amelyet a nő szu-

nyókáló férjére vetne. A folyosón két fiatal tiszt csellengett, leskelődött, és igyekezett elkapni az ezüstrókás nő tekintetét, mint azok a rovarok, amelyekről Fabre oly csodaszépen írja le, mint végzik el az udvarlás szertartásait teljesen meddőn, reménytelen körülmények között, akár egy kő előtt is, csupán azért, mert valamely asszociatív motorikus erő érte őket.

Egy jezsuita is utazott a vonaton tanítványaival; az időt latin társalgással töltötték. Egy japán diplomata áhítattal merengett egy bélyeggyűjtemény fölött; egy orosz szobrász sötét arccal tanulmányozta koponyánk szerkezetét; voltak oxfordi diákok is a vonaton, akik választékos kirándulóöltözékben, de vonaton utaztak át Olaszország legszebb gyalogtúrákat kínáló részén; ott volt még az elmaradhatatlan öregasszony, kosarában tyúkkal, meg az elmaradhatatlan bámész amerikai. Naponta tízszer fogad magába Róma egy-egy ilyen társaságot – és mégis Róma marad.

Társam a londoni *Times* egy gyűrött szá-

mát olvasta, ingatlanhirdetéseket, katonai előléptetéseket, egyszóval mindent. James Blair hat éven keresztül tanulmányozta az ókort a harvardi egyetemen, s azután régészeti tanácsadónak küldték ki Szicíliába egy filmvállalattal, amely a görög mitológiát óhajtotta teljes egészében megfilmesíteni. A társaság csődbe jutott, és feloszlott; Blair pedig azóta a Földközi-tenger vidékén kalandozott, itt-ott átmeneti állást vállalt, és hatalmas jegyzetfüzeteket töltött meg elméleteivel, megfigyeléseivel. Fáradhatatlan agya szüntelenül ontotta az elméleteket: milyen volt Raffaello színeinek vegyi összetétele; milyen világítási effektusokat tartottak kívánatosaknak az ókori szobrászok műveik kiállítására; milyen korból származnak a Santa Maria Maggiore leghozzáférhetetlenebb mozaikjai? Megengedte nekem, hogy mindezekről és még számos tételéről jegyzeteket készítsek, sőt még azt is, hogy néhány ábrát színes tintával lemásoljak. Ha valamennyi jegyzetével együtt a tengerbe veszne – ami könnyen

előfordulhat, mert takarékossági okokból olyan ócska hajócskákon szokott átkelni az Atlanti-óceánon, amelyeknek nevét az újságok még akkor sem említik, ha történetesen hajótörést szenvednek –, az én kötelességem lenne, hogy ezt az anyagot a harvardi egyetem könyvtárosának adományozzam, aki e jegyzeteket tökéletes érthetetlenségük miatt alighanem felbecsülhetetlen értékűeknek tartaná.

Blair most félretette újságját, és szólásra határozta magát:

– Nyilván tanulni jöttél Rómába, de mielőtt beletemetkezel a klasszikusokba, nem ártana körülnézned, nincsenek-e érdekesebb modernek.

– Modern rómaiakból nem lehet doktorálni. Ezt az utókorra kell hagynunk. Miféle modernekre gondolsz?

– Hallottál már a *Kabalá*-ról?

– Melyikről?

– Egy furcsa, Róma környéki társaságról.

– Nem én.

– Gazdag és befolyásos emberek. Mindenki fél tőlük. Mindenki attól tart, hogy összeesküvést szőnek és felborítják a rendet.

– Politikai társaság?

– Nem, nem éppen. De néha az is.

– Társaságbeli nagyágyúk?

– Természetesen. De még annál is több: entellektüelek, kultúrsznobok. Madame Agoropoulos szörnyen fél tőlük. Azt mondja, néha leszállnak Tivoliból, és keresztülhajszolnak egy törvényjavaslatot a Szenátuson, az Egyháztól kicsikarják valamely tisztség betöltését, vagy kiüldöznek Rómából valami szerencsétlent.

– Ne mondd!

– És merő unalomból! Madame Agoropoulos azt mondja, rettenetesen unatkoznak. Tudod, olyan régóta megvan mindenük. Legfőbb jellemvonásuk, hogy gyűlölnek mindent, ami új. Idejük java részét azzal töltik, hogy ócsárolják az új rangokat, új vagyonokat, új eszméket. Sok tekintetben egészen középkoriak. Többek között a

megjelenésükben is. Meg az elveikben. Valahogy így képzelem: bizonyára hallottál már róla, hogy az Ausztrália körüli szigetvilágban a tudósok néha olyan vidékekre bukkannak, ahol az állat- és növényvilág evolúciója évezredekkel ezelőtt megakadt: parányi, őskori szigetek ezek, egy régesrég továbbfejlődött világban. Nos, valami ilyesféle lehet ez a Kabala is. Ezeknek az embereknek álmatlan éjszakákat okoznak olyan gondok, amelyekből a világ évszázadokkal ezelőtt kinőtt: hogy egyik hercegnő öröklött jogon a másik előtt léphet be az ajtón, vagy egy egyházi dogma megfogalmazása, vagy a királyok – különösen a Bourbonok – Istentől nyert jogai... Szenvedélyesen komolyan vesznek olyan dolgokat, amelyek már csak a múzeumokba valók. Mi több, akik ezeket az eszméket a magukénak vallják, nem remeték, nem holmi különc senkiháziak, hanem olyan hatalmas és exkluzív társadalmi csoport tagjai, hogy a rómaiak lélegzete elakad, ha erről a Kabaláról beszélnek. Hihetetlen ra-

vaszsággal dolgoznak, ezt hidd el nekem; s anyagi és erkölcsi lehetőségeik korlátlanok. Mme Agoropoulost idézem, aki szinte hisztériásan fél tőlük, és azt hiszi, hogy természetfölötti erőkkel cimborálnak.

– De bizonyára ismer közülük néhányat személyesen.

– Persze. Én is.

– Az ember csak nem fél olyanoktól, akiket ismer! Kik tartoznak közéjük?

– Holnap elviszlek az egyikhez, Miss Grierhez. Ő a nemzetközi társaság feje. A könyvtárát katalogizáltam – ó, másképpen nem is ismerkedhettem volna meg vele! Akkoriban nála laktam a Palazzo Barberiniben, és néha-néha megszimatoltam a Kabalát. Aztán benne van még egy bíboros. Meg d'Espoli hercegné, aki bolond. És Bernsteinné, a német bankárcsalád tagja. Mindegyiküknek van valami rendkívüli képessége, és együttesen toronymagasságban állnak az alattuk következő társadalmi réteg fölött. Rendkívüli lények, és magányosak. (Most is idézek.) Ott trónolnak va-

lahol Tivoliban, és egymás kiválóságán vigasztalódnak, már amennyire tudnak.

– Ők nevezik magukat Kabalának? Meg vannak szervezve?

– Amennyire látom, nem. Azt hiszem, sose jutott eszükbe, hogy csoportot alkossanak. Tanulmányozd őket. Kutasd ki a titkukat. Ez nem az én szakmám.

Elhallgattunk; a vasúti kocsi minden részéből beszélgetéstöredékek hatoltak agyunkba, amely még az imént félistenekhez hasonló személyiségekkel foglalkozott.

– Én igazán nem akarok vitatkozni, Hilda – zsémbelt az egyik angol nő. – Tudom, hogy igyekeztél mindent a lehető legjobban elrendezni az útra. De annyit mondhatok, hogy az a lány *nem* mosta ki a mosdót minden reggel. Egyik piszokgyűrű a másikat érte!

És az egyik amerikás olasz: – Aszondom neki, mi köze hozzá, aszondom. Menjen innen a fenébe, aszondom. Úgy szedte a lábát, mondhatom, úgy szedte a lábát, hogy

még a por se látszott a nyomában, úgy eliszkolt.

A jezsuita és tanítványai udvarias érdeklődést nyilvánítottak a bélyeggyűjtemény iránt, és a japán diplomata halkan magyarázta: „Ó, ez rendkívül ritka! A négycentes halványlila, és ha az ember a fény felé tartja, vízjegy is látható benne, tengeri csikó. Csak hét darab van az egész világon és három belőle Rothschild báró gyűjteményében."

Szimfonikus összhangban tekintve, az ember egyszerre hallotta, hogy nem volt benne cukor, és ő egymás után három reggel is mondta Mariettának, hogy tegyen bele cukrot, vagy hozzon cukrot, hogy ámbár a guatemalai köztársaság azonnal bevonta őket, egypár darab mégis kiszivárgott gyűjtőkhöz, és hogy a Broadway és a 126-ik utca sarkán sokkal több muskotálydinnyét adnak el évente, semmint bárki is képzelné. Talán viszolygásom az emberi hétköznapiságtól adta az első ösztönzést arra, hogy csakugyan nyomon kövessem

azokat az olimpuszi jelenségeket, akik unatkoznak vagy tévelygnek ugyan, de mindegyiknek van valamilyen „rendkívüli képessége".

Ebben a társaságban és a reggel kétségbeesett hangulatában érkeztem tehát először Rómába, a világ legcsúnyább pályaudvarára, amely a többinél is jobban tele van aggatva gyógyvizek hirdetéseivel és a többinél is jobban bűzlik az ammóniáktól. Útközben terveket szőttem, hogy mit fogok csinálni a megérkezés pillanatában: feltöltöm magam kávéval és borral, s az éj leple alatt végigszaladok a Via Cavouron. A hajnal első derengésében megpillantom a Santa Maria Maggiore-templomot, amely úgy lebeg fölöttem, mint Noé bárkája az Ararát hegyén, meglesem Palestrina szellemét piszkos csuhában, amint éppen kilép a templom oldalkapuján, és siet haza nagy ötszólamú családjához; továbbsietek a Laterán előtti térségre, ahol Dante vegyül el a tömegben; körüljárom a Forumot, és megkerülöm a zárt Palatinust; követem a folyó

kanyargását a fogadóig, amelyben Montaigne nyögi betegségét, és megbámulom a pápa sziklaszirthez hasonló lakát, ahol Róma legnagyobb művészei dolgoznak: az, aki sohasem boldogtalan és az, aki sohasem boldog. Odatalálok, hiszen lelkem e város térképe szerint épült, amely nyolc iskolaéven keresztül lógott íróasztalom fölött, s amelybe annyira vágyakoztam, hogy lelkem mélyén sohasem hittem igazán, hogy valaha meg fogom látni.

Amikor végre megérkeztem, a pályaudvar néptelen volt; nem volt se kávé, se bor, se hold, se szellemek. Csak annyi volt, hogy sötét és ismeretlen utcákon hajtottunk át, és a travertin kövezet a maga jellegzetes módján visszhangzott nyomunkban.

Az első héten Blair segített lakást keresni és berendezkedni. A lakás egy régi palota öt szobájából állt, a folyón túl és a Santa Maria in Trastevere-bazilikától egy kőhají-

tásnyira. A magas, nyirkos szobák rossz, tizennyolcadik századbeli stílusban épültek; a szalon mennyezete szerényen kazettás volt, és a hallban malladozó stukkoékítmények maradványai itt-ott megfakult kék, rózsaszín festés meg aranyozás nyomait mutatták. A portörölgetésnek minden reggel áldozatul esett egy-egy angyalka göndör hajfürtje, egy-egy virágszirom vagy tűzérdarabka. A konyhában volt egy freskó, amely Jákob harcát ábrázolta az angyallal, de ezt a tűzhely eltakarta. Két napot azzal töltöttünk, hogy székeket, asztalokat válogattunk, kézikocsira raktuk, és személyesen fuvaroztuk el szegényes utcánkba; vagy tucatnyi üzletben alkudoztunk nagy darab szürkéskék brokátokra, különös tekintettel kopásokra, foltokra és gyűrődésekre; régi csillárok szemérmetlen utánzatai közül igyekeztünk kiválogatni azokat, amelyek a legsikeresebben tüntették fel a kort és a stílust.

Ottima felfedezésével Blair dicsekedhetett. A sarkon volt egy *trattoria*, lézengő al-

kalmi fecsegők számára teremtett borkimérés, amelyet három nővér vezetett. Blair egy ideig tanulmányozta őket, s végül az egyiknek, értelmes, középkorú, jó kedélyű nőnek, azt az ajánlatot tette, hogy szegődjék el hozzám szakácsnőnek „pár hétre". Az olaszok irtóznak a hosszú lejáratú szerződésektől és ez az utóbbi feltétel volt az, amely Ottimát számomra megnyerte. Megemlítettük, hogy szívesen felveszünk valakit - nézzen körül –, aki a nehezebb munkában segítségére lehet, de ennek hallatára Ottima elborult, és kijelentette, hogy ő nagyon jól el tudja végezni a nehezebb munkát is. A hozzám költözködés lehetősége sorsszerű megoldása lehetett valamely problémának Ottima életében, mert szenvedélyesen megszerette munkáját, engem és két konyhabeli társát: Kurtot, a rendőrkutyát és Messalinát, a macskát. Szemet hunytunk egymás hibái fölött, és otthont teremtettünk.

A megérkezésünket követő napon tehát látogatást tettünk Róma első számú társa-

dalmi diktátoránál, egy érdekes és beteges arcú, izgatott madár mozgású, fiús vénlánynál, akinek hangulata állandóan kedvesség és ingerlékenység között ingadozott. Hat óra felé járt az idő, amikor beléptünk szalonjába a Palazzo Barberiniben; az asztal körül négy hölgy és egy úr üldögélt kissé mereven, és franciául társalgott. Madame Agoropoulos felkiáltott az örömtől, amikor meglátta Blairt, a szórakozott tudóst, akit annyira szeretett; Miss Grier visszhangozta felkiáltását. Egy Mrs. Roy nevű sovány hölgy csak akkor engedett föl és mosolyodott el, amikor a társalgás folyamán valamelyes fény derült családi kapcsolataimra. A spanyol követ és neje azon elmélkedtek magukban, vajon hogyan boldogulhat Amerika a címek és rangok olyan rendszere nélkül, amelyből az ember csalhatatlanul megismerheti a „maga fajtáját"; a Marquesa könnyedén megborzongott két pallérozatlan fiatal rézbőrű betörésén, és már fogalmazta magában a hibás francia mondatot, amellyel perceken belül búcsúra

fog emelkedni. A társalgás egy ideig szeszélyesen csapongott, felszínes bájjal, mint minden olyan nyelven folytatott beszélgetés, amely egyik jelenlevőnek sem anyanyelve.

Hirtelen fölfigyeltem: a szobában feszültség támadt. Intrika szálait észleltem, anélkül hogy csak a legtávolabbról is sejthettem volna a cselszövés céljait. Miss Grier úgy tett, mintha fecsegne, holott valójában igen komolyan beszélt, Mrs. Roy pedig minden szavát gondosan megjegyezte. Az epizód végül is jellegzetes, bár nem túlságosan bonyolult példája volt a Rómában szokásos társadalmi alkunak, annak jellegzetes elágazásaival a vallási, politikai és társadalmi életbe. Engedjék meg, hogy jóval később nyert értesülések fényével világítsam meg, mit akart Mrs. Roy Miss Griertől és mit kért Miss Grier szolgálataiért cserébe.

Mrs. Roynak apró szeme volt, és olyan szája, mintha éppen kinint ízlelt volna; amikor beszélt, fülönfüggője zörögve ver-

deste kiálló kulcscsontját. Római katolikus volt, és politikai téren a legsötétebb klerikális reakciós. Római tartózkodását főként arra használta fel, hogy bizonyos amerikai jótékonysági intézmények szükségleteire felhívja a Szentatya figyelmét. Rossz nyelvek mindenféle indítóokot gyanítottak Mrs. Roy jótettei mögött; ezek között a legkevésbé becsületsértő volt, hogy pápai grófnői címre vágyik. Valójában Mrs. Roy azért kérte egyik audienciát a másik után a Vatikánban, mert azt remélte, hogy Őszentsége a kedvéért csodát fog tenni: tudniillik engedélyezni fogja Mrs. Roy ágytól és asztaltól való elválását a *privilegium Paulinianum* alapján. Ez a döntés, bár volt rá precedens, számos feltételtől függött. Mielőtt ilyen lépést tesz, a Vatikán gondosan tudakozódik, milyen hatást keltene az ügy katolikus körökben; amerikai bíborosokat szólít fel, adjanak bizalmas jelentést a hölgy jelleméről és hírnevéről, és kikéri mind a római, mind a baltimore-i hivők véleményét, a nélkül hogy azok sejte-

nék, miről is van szó tulajdonképpen. Ha mindez megtörtént, nem árt a Vatikánnak arról is tudomást szereznie, helyeslést vagy cinikus reagálást váltana ki a döntés a protestánsokból. Mrs. Roy hírneve történetesen kifogástalannak bizonyult, és jogosultsága a válásra kétségtelenül beigazolódott (férje minden lehető módon vétkezett: hűtlen volt hozzá, sőt még szentebb ügyhöz is hűtelenné vált, és *animae periculum* lett belőle: azaz istenkáromló és gyalázatos vitát igyekezett folytatni feleségével Szent Januárius vérének folyékonnyá válásáról). De még hiányzott a protestáns *imprimatur*. Kinek a véleménye lehetne döntőbb e téren, mint az amerikai kolónia puritán életű uralkodónőjéé? Miss Griert – és ezt mindkét hölgy tudta – a legtapintatosabb, legelővigyázatosabb módon fogják megközelíteni; s ha a Palazzo Barberini visszhangja csak egy kissé is bizonytalan lenne, a kérvényező a sajnos nagyon is gyakori „teljesíthetetlen" választ nyeri, s az ügy egyszer s mindenkorra el van intézve. Mivel Mrs.

Roynak ilyen nagy kérnivalója volt Miss Griertől, szerette volna tudni, nem tehet-e viszontszolgálatot.

Tehetett.

Klasszikus korból származó olasz műremek nem hagyhatja el az országot hatalmas kiviteli vám lefizetése nélkül. Hogyan érkezhetett hát meg Mantegna képe, a *Madonna Szent György és Szent Helén között*, a Vassar College *Alumnae Hall*-jába anélkül, hogy a vámon keresztülment volna? Utoljára három évvel azelőtt látták a szegény Principessa Gaeta gyűjteményében; így tartották nyilván a szépművészeti miniszter jelentései a következő években is, bár úgy hírlett, hogy eladásra kínálták Brooklyn, Cleveland és Detroit városok múzeumainak. Hatszor cserélt gazdát a kép, de a kereskedők, szakértők és gondnokok annyira belemerültek abba a kérdésbe, vajon Szent Helén bal lábát átfestette-e Bellini – amint ezt Vasari állítja – vagy sem, hogy sohasem jutott eszükbe firtatni, vajon a vámhatóságok nyilvántartották-e a képet.

A festményt végül is egy bolondos, levendulakék parókás öreg bostoni hölgy vásárolta meg, és három hamisított Botticellivel egyetemben a Vassar College-nak hagyományozta, amelyhez már gyalázatos helyesírása miatt sem lehetett egyéb köze, mint az, hogy védnöke volt.

A római szépművészeti miniszter most értesült az adományozásról, és kétségbe volt esve. Ha a dolog köztudomásúvá válik, vége hírnevének, állásának. Hiába munkálkodott minden erejével hazája javára (példának okáért: húsz évig sikerült megakadályoznia Herculaneumban az ásatásokat; húsz isteni barokk templom fasszádját tette tönkre abban a reményben, hogy talál egy tizenharmadik századbeli ablakot stb. stb.), mindez össze fog omlani abban a viharban, amelyet a római újságok majd az ügy körül kavarnak. A honszerető olaszokat mérhetetlenül bántja, ha műkincseik Amerikába kerülnek; csak az alkalomra várnak, hogy darabokra szaggassanak egy állami hivatalnokot, s így nyugtas-

sák meg sértett becsületérzésüket. A követség kétségbeesett erőfeszítéseket tett a kibékítésre. A Vassar College-tól nem lehetett kívánni sem azt, hogy lemondjon a képről, sem pedig azt, hogy a csempész helyett vámot fizessen. A római újságok vezércikkei hamarosan harsogó színekben fogják ecsetelni a barbár Amerika képét, amint Olaszországtól elrabolja édes gyermekeit, és hivatkozni fognak Catóra, Aeneasra, Michelangelóra, Cavourra meg Szent Ferencre. A *Senatus Romanus* pedig végeláthatatlanul „ül" majd minden kényesebb üzleten, amelyet Amerika megpróbál Itália kegyeibe ajánlani.

No mármost Miss Grier is védnöke volt a Vassarnak. Megtisztelő hely illette meg a hosszú körmenetben, amely minden év júniusában felsorakozott a napórák és tancélú bokrok között. Miss Grier kész volt megfizetni a kártérítést, de csak ha sikerül lecsillapítani a városatyákat. Ehhez megint az kell, hogy az aznap este összeülő bizottság kedvező véleményt adjon. A bizottság

hét tagból állt; négy szavazat fölött már Miss Grier rendelkezik, a többi három tag „fekete", azaz klerikális reakciós. Ahhoz, hogy az ügyet Gaeta hercegnő érdekében elejtsék, egyhangú szavazásra van szükség.

Ha Mrs. Roy most azonnal kocsijába ül, ráér elhajtani a Piazza di Spagnára az American College-ba, és ott megbeszélést folytatni a bájos és mindentudó O'Leary atyával. Ó, az egyház akusztikája csodálatos! Este tíz órakor a három „fekete" bizottsági tag illendően a kibékülésre fog szavazni. Miss Grier feladata volt, hogy a teázóasztalka fölött tüzetesen elmagyarázza a helyzetet Mrs. Roynak, és utaljon rá, milyen megfizethetetlen viszontszolgálatot tehet ő, Miss Grier, Mrs. Roynak ezért az esetleges szívességért. A feladatot még bonyolultabbá tette, hogy vigyázni kellett, nehogy akár Madame Agoropoulos, akár a spanyol nagykövet felesége valamit is megsejtsen az ügyből (férfiak nem számítanak). Szerencsére a nagykövetné nem tudta követni a gyors francia beszédet, Madame

Agoropoulos pedig annyira érzelmes természetű volt, hogy könnyen el lehetett terelni figyelmét a beszélgetés lényegéről csalétkül odavetett szóvirágokkal és pátosszal. Miss Grier hibátlan technikával, gondosan és precízen játszotta ki kártyáit. Megvolt benne az a képesség, amely az igazi nagy uralkodókat jellemzi, s amelyet főként Angliai Erzsébetben és Nagy Frigyesben látunk: a fenyegetést pontosan úgy tudta adagolni, hogy ellenfelét ösztökélje, de ne vadítsa el. Mrs. Roy azonnal megértette, mit várnak tőle. Évek óta foglalkozott azzal, hogy bizottsági tagokat nyerjen meg és savanyú pápai kamarásokat meg olasz ultramontán politikusokat békítgessen; a befolyással való üzérkedés mindennapi kenyere volt. Ezenfelül a boldogság a legszerencsésebb befolyást gyakorolja a szellemi képességekre, és Mrs. Roy végre kézzelfogható közelben érezte válását. Sietve fölállt.

– Bocsássanak meg nekem, hogy már szaladok – mormogta. – Megígértem Julia

Howardnak, hogy érte megyek Rosalihoz. És előbb még van egy utam a Piazza di Spagnán.

Biccentett felénk, és eltűnt. Vajon minő érzelem lehet az, amely szárnyakat ad ilyen hatalmas lábaknak, és vidámságra hangolja a legsavanyúbb természetet? A következő évben Mrs. Roy feleségül ment egy ifjú francia vitorlázóhoz, aki mintegy húsz évvel volt fiatalabb nála; Firenzében telepedett le, és fiat szült neki. A reakciós szalonokban többé nem beszéltek szavazatokról, ha meglátogatta őket. A Vassar College megtartotta a festményt, és levéltárában őrzi az olasz külügyminiszter levelét, amely majdnem úgy hangzik, mint egy adományozó oklevél. Remekművek hatása szemlélőikre túlságosan kényes és kiszámíthatatlan, hogysem szavakkal kifejezhető lenne, mégis hinnünk kell, hogy a sok száz fiatal leány, aki naponta többször is elmegy a Mantegna-festmény előtt, olyan nemesítő ösztönzést merít belőle, amely majdan jobb feleséggé és jobb anyává teszi

őket. Az olasz külügyminiszter legalábbis ezt ígéri levelében a Vassar College-nak.

Amikor a többiek is elmentek, Miss Grier kis fintort vágott utánuk, hangulatvilágítást gyújtott és megkért bennünket, meséljünk New Yorkról. Látszólag élvezte „egzotikus" társaságunkat, de azért figyelme minduntalan elkalandozott; végül felugrott, lesimította ruhája ráncait, és felszólított, siessünk haza, öltözzünk át, és jöjjünk vissza vacsorára nyolc órakor. Elámultunk, de beleegyeztünk, és elindultunk hazafelé a zuhogó esőben.

Nyaggattam Blairt, hogy meséljen róla. Keveset tudott mondani. Lelki és testi arcképe kiolvasható őseinek itt következő ismertetéséből, amelyet magam állítottam össze – a sorok között olvasva és a fényképeket tanulmányozva – *A Grier-család története* című könyvből, amelyet valami távoli rokon írt.

Dédapja 1800-ban vándorolt ki New Yorkba. Beteges ember volt; vásárolt egy régi vidéki házat, és ott szándékozta reme-

te módjára leélni életét, a bibliai próféták tanulmányozásában töltvén napjait, és csendesen szaporítva négy disznaját, amelyet kosárban hozott át az óvilágból. Anyagi helyzete javulásával párhuzamosan azonban javult egészségi állapota is, s így csakhamar – saját maga legnagyobb meglepetésére – feleségül vette Miss Agatha Frehestockent, Dawes Corners örökösnőjét. Tíz évvel később, a Frehestocken szülők halálával, ez a házasság két nagy kiterjedésű farm egyesülését vonta maga után. Gyermekeik, Benjamin és Anne nevelése aszerint alakult, hogy apjuknak mikor szottyant kedve velük foglalkozni esős délutánokon. Miss Grierünk nagyatyja, egy ravasz, de egyszerű parasztgyerek, azután évekre elmerült a város tömkelegében, mindenféle munkát próbált, volt tányérmosogató, rikkancs és főpincér. Nagy sokára egyszer hazalátogatott és rávette szüleit, engedjék meg, hogy földjüket biztosítékul használja valami vasútépítési befektetéshez. Ebből a korból képünk is van róla:

az amerikai nagy vagyonok történetével foglalkozó könyvek egyikéből sem hiányozhat az előreálló alsó ajkú, mosolygó és harcias tekintetű németalföldi parasztivadék daguerrotype-ja. Nem lehetetlen, hogy azon a csendes vasárnap estén Dawes Cornersben Benjamin feleleventett egy kedves régi szokást, és kutyakorbáccsal dolgozta meg szüleit, mert Anne visszaemlékszik rá, hogy kötésével együtt az istállóba kellett visszavonulnia, és ott zsákokon ülve várnia, amíg visszahívják. Öreg édesapja a zsoltárokból vett szöveggel egyenesen megátkozta Benjamint, és különös elégtételben volt része: Benjamin Grier lelkében vallásos elmélyülés, testében alattomos betegség férge ütött tanyát. Az eredmény siker volt: körülbelül egy időben lett presbiter és milliomos; kerekes székéből immár öt vasúti társaság sorsát irányította. Szülei egy Washington Square-i házban haltak meg, s életük végéig nem bocsátottak meg neki.

Benjamin Grier egy másik pénzmágnás

lányát vette el, aki, ha más korban és más hitben születik, kolostorba vonult volna, és szellemi-lelki szegénységét szakadatlan s önmaga előtt is érthetetlen könnyhullatással siratta volna meg. De mivel a barnakő paloták világában élt, egyetlen beteges fiat szült, akiben a Grierek és Hallettek annyi nemzedéken át elnyomott szépérzéke szánalmas virágzásba szökött. Rossini operáit imádta, meg mindenfélét, amiről gyanútlan lelke azt hitte, hogy „olasz": tarka olvasókat, a capri parasztok népviseletét, Domenichino festészetét. Erélyes, éles eszű, nála jóval idősebb hölgyet vett feleségül, aki elszántan kiválasztotta őt magának a presbiteriánus templom előcsarnokában. Ketten együtt hihetetlenül gazdagok voltak, vagyonuk akkora volt, hogy éjszaka is szaporodott, és egy éven belül megkétszereződött, ha nem törődtek vele, akkor is. Ennek az elszánt Grace Benhamnek volt köszönhető, hogy a Grier család még egy utolsó ivadékot hozhatott létre: a mi Miss Grierünket. A húsz vagy több nevelőnő

szemében, aki zokogva távozott mellőle, ez a kislány gonosz és elvetemült szörnyeteg volt. Szüntelenül ide-oda cipelték New Yorkból Baden-Badenba, Veveyből Rómába és vissza; felnőtt anélkül, hogy akár helyhez, akár személyhez ragaszkodott vagy hozzászokhatott volna. Szülei meghaltak huszonnégy éves korában, végül a magány megtette, amit a nevelés nem tudott véghezvinni: jellemét meglágyította a szánalmas kísérletezés, hogy embereket édesgessen maga mellé, hogy beszéljenek hozzá, éljenek vele, töltsék ki valahogyan pénzben dús napjai ürességét.

Ha Miss Grier elolvasná ezt a beszámolót származásáról, sem érdeklődést, sem felháborodást nem keltene benne. Egyetlen állandó igyekezet forró levegőjében élt: hogy kigúnyolja és sértegesse a társaságában forgó ostoba és naiv embereket. Ebben a lázas igyekezetben futott össze családja minden lelkesedése, indulata és gátlása: dédapja sötéten látása, nagyapja kutyakorbácsa és babonás félelme a túlvilág bor-

zalmaitól, nagyanyja vörösre sírt szeme és apja elfojtott szerelmi vágya a Zeneakadémia Normái és Semiramisai után. Még nyughatatlanabbá tették a nagyapjától örökölt férfias tulajdonságok: a nagystílű üzletember vállalkozó szelleme élt benne, s helyzetében és neménél fogva ezt az adottságát csupán abban élhette ki, hogy megfélemlítette a társaságabeli nőket, és szenvedéllyel avatkozott bele mások ügyeibe. Mindent összevéve erélyes és értelmes nő volt, aki valamiféle kesernyés élvezetet lelt benne, hogy uralkodjék különc és lázongó körén; amikor meghalt, Róma szalonjaiban az elfojtott öröm különös, vad suttogása morajlott.

Jellemzése nem lenne teljes, ha nem szólnánk legkülönösebb szokásáról, amely részben az egész életén át betegeskedő ember álmatlanságából eredt, részben a kísértetektől való félelemből, amelyet gyermekkori nevelőnői rémmeséi oltottak beléje. Hajnalig nem tudott aludni. Félt az egyedülléttől; hajnali egy óra felé erőszakosan

marasztalta utolsó vendégeit: *c'est l'heure du champagne,* szokta olyankor mondani, és a különös órában csakugyan pezsgőt bontatott, hogy maradásra bírja őket. Ha végül mégis elmentek, az éjszaka hátralevő részét zenehallgatással töltötte, mert a tizennyolcadik századbeli német fejedelmek példájára ő is saját zenekart tartott fenn.

Ám ezek a késő éjszakai szeánszok nem torkolltak érzelgős, laikus zeneélvezetbe: a legmagasabb fokú műélvezetet jelentették. Egyik éjszaka Miss Grier végighallgatta például Szkrjabin valamennyi szonátáját vagy Medtner indulóit; máskor a Wohltemperirtes Klavier mindkét kötetét; Händel valamennyi orgonafúgáját; hat Beethoven-triót. Fokozatosan egyre inkább elfordult a könnyebben érthető zenétől, és már csak a legnehezebb, legszellemibb muzsikát szerette. Majd történelmi érdekességű művek felé fordult érdeklődése, Bach elfeledett vetélytársait tanulmányozta, meg Grétry operáit. A lateráni kórusból énekeseket szerződtetett, akik hosz-

szú éjszakákon át Palestrinát énekeltek neki. Bámulatos zenei műveltségre tett szert. Harold Bauer alázatosan hallgatta meg útbaigazításait Bach frazírozására nézve; eskü alatt állította, hogy a ma élő emberek között egyedül Miss Griernek van igazán érzéke az ellenponthoz. A Flonzaley-vonósnégyes engedelmeskedett kérésének, hogy Loeffler műveinek bizonyos részeit gyorsabban játssza.

Életem során sok emberrel találkoztam, aki valamilyen okból hajnalig nem tudott aludni. Olyankor, ha magam is álmatlanul hánykolódtam ágyamban vagy kihalt utcákon át bandukoltam hazafelé késő éjszaka – abban az órában, amikor az apagyilkos lábához halkan doromboló macska simul a sötétben –, néha magam elé képzeltem az öreg Baldassarét a Borgóban, Shantung volt püspökét, a Távol-Kelet Apostoli Látogatóját, amint éjjeli két órakor könnyező szemmel nekilát az egyházatyák tanulmányozásának, újra meg újra elámulván – amint mondani szokta – a Tan rózsafájának

szüntelen virágzásán; vagy magam előtt láttam Stasiát, az orosz emigránst, aki a háború alatt ápolónő volt, és azalatt szokott le az éjszakai alvásról – Stasiát, aki solitaire-t játszott hosszú éjszakákon át, és eltűnődött a tréfás durvaságokon, amelyeket családtagjai taganrogi katonáktól elszenvedtek; és magam elé idéztem Elizabeth Griert, aki mély, homályos szobájában hallgatja d'Indy új művét, amelyet maga a szerző küldött el neki, vagy a partitúra fölé hajlik, mialatt kicsiny zenekara a *Les Indes Galantes* nyitányát játssza.

Amikor tehát egy órával később ismét felmentünk a Palazzo Barberini lépcsőjén, Miss Grier vendégei már egybegyűltek, és a háziasszonyt várták. Egyéb kiváltságai között Miss Grier már régóta azt a királyi személyeknek kijáró jogot is biztosította magának, hogy saját estélyein utolsónak érkezhessen. A hallban a *maitre-d'hôtel* levélkét nyújtott át nekem a következő szö-

veggel: „Kérem, vezesse asztalhoz Mademoiselle de Morfontaine-t, egy magas termetű, Meroving megjelenésű hölgyet, aki esetleg meghívja magát villájába Tivoliba." Pár pillanat múlva Miss Grier is besiklott a szalonba, és sietős cikcakkban szelve át a szobát, sorra üdvözölte vendégeit. Fortuny tervezte estélyi ruhát viselt, szalamandravörös és fekete színkombinációt, nyakában ritka és becses reneszánsz érem csüngött, olyan nagyságú, amilyent más nő nemigen mert volna magára akasztani.

Mivel Miss Grier abban a helyzetben akart lenni, hogy minden egyes szót halljon, amit asztala körül beszélnek, a római társaság már régóta és okkal panaszkodott a vacsoráin dívó ültetési rend ellen: úgy összezsúfoltak bennünket, mint Modenánál szokás a sietős vacsorázókat. De voltak még egyéb illemszabályok is, amelyeket Miss Grier semmibe sem vett: megtárgyalta az asztalra kerülő ételeket; a leglehetetlenebb pillanatokban jobbról bal kéz felé fordította a társalgás nyelvét; elmondta,

hogy kit hívott meg aznap estére, aki nem tudott eljönni. Idővel annak is tudatára ébredt az ember, hogy nem is ugyanazt ette, amit mi. Első fogásként kis tálban kenyérmorzsát és diót tettek eléje; majd – miközben mi szarvasgombával és libamájjal tűzdelt *faisan Souvaroff*-ot fogyasztottunk, azzal a nemes, sötét és dús ízzel, amelyet a madeira ad a vadnak – holmi amerikai zabpehelyfélét forró vízben áztatva és némi vajjal leöntve. Nem tudott ellenállni a kísértésnek, hogy vendégeit ne csipkedje, méghozzá veszedelmes módon és szinte ihletett éleslátással; a politikus herceget unalmas beszédeivel ugratta; Mrs. Osborne-Cadyt zongoraművészi pályájával, amelyet feláldozott még a szokottnál is sikerületlenebb házasságának. A vacsora kezdetén villanyosan szikrázó szeme egy pillanatra megakadt rajtam, és gyanús mormogásba kezdett; de azután meggondolta magát, és utasította az inast, kínáljon meg még egyszer az *oeufs cardinal*-lal, miközben némileg kihívóan hozzátette, hogy ez az egyetlen

ehető *oeufs cardinal* Európában, és Mémé – az idősebbik Galicin hercegné – nyilván bolond, hogy dicséri konyhafőnökét, aki pedig vasúti restikben nyerte kiképzését stb. stb.

Jobbomon a magas termetű Merovingleányzó ült, Mademoiselle Astrée-Luce de Morfontaine, Claude-Elzéar de Morfontaine és Christine Mézières-Bergh leánya. Nagyatyja, Comte Louis Mézières-Bergh feleségül vette Rachel Krantzot, Maxi Krantznak, a híres bankembernek leányát, és 1870-ben vatikáni francia nagykövet lett. Asztalszomszédnőm rendkívül gazdag volt, úgy mondták, több Szuezi-csatornarészvénye van, mint a Rothschildoknak. Magas volt, nagy kezű, nagy lábú és csontos, anélkül hogy túlságosan sovány lett volna. Hosszú, fehér arca, amelyet karneol fülönfüggő keretezett, egy Giotto-freskó szimbolikus alakjára emlékeztette az embert, kissé elrajzolva, de telve aszketikus, átszellemült szenvedélyességgel. Rekedtes hangja volt, szaggatott beszédmodora, és

az első tíz percben sok ostobaságot fecsegett összevissza, mert az esze máson járt; de az ember érezte, hogy előbb-utóbb visszafog térni oda, ahová kell. Ez csakhamar meg is történt, méghozzá eléggé hirtelen és erélyesen. Vázolta előttem az egész francia royalista mozgalmat. Úgy látszott, éppen olyan szenvedélyesen hisz céljaiban, amennyire megveti módszereit.

– Addig nem lehet király Franciaországban – kiáltott fel –, amíg a katolicizmus nem éledt újra. Franciaország nem lehet naggyá Róma nélkül. Latinok vagyunk: nem vagyunk gótok. Idegen rendszereket kényszerítenek ránk. De végül majd megtaláljuk magunkat, királyainkat, hitünket, latin szívünket. Addig nem halok meg, amíg nem láttam Franciaországot visszatérni Róma kebelébe – sóhajtott fel, és összekulcsolta kezét arca előtt.

Tétován megjegyeztem, hogy szerény véleményem szerint a köztársasági rendszer nem felel meg sem a francia, sem az olasz vérmérsékletnek; amire hosszú, fehér

kezét kabátom ujjára helyezte, és felszólított, töltsem a víkendet villájában.

– Ott majd meghallja az egész érvelést – mondta –, és a Bíboros is ott lesz. – Megkérdeztem, hogy melyik bíboros. Az arcán kiütköző fájdalom kioktatott, hogy az ő köreiben nincs hetven bíboros, csupán egyetlenegy.

– Hát Vaini bíboros, természetesen. A bíborosi kollégiumban jelenleg alig találni érdektelen papot, de azért Vaini bíboros kétségkívül ma is az egyetlen igazán művelt, előkelő, elbűvölő ember közöttük.

A papság alsóbb rétegeiben olyan gyakran találkoztam tanultsággal, előkelőséggel és lelki bájjal (hogy a vallásosságot ne is említsem!), hogy szinte megütköztem annak hallatára, hogy a magasabb régiókban e tulajdonságok olyan ritkák.

– Egyébként – tette hozzá Mademoiselle de Morfontaine – ő az egyetlen, aki jóindulattal szemléli Franciaországot, az egyház lázadó leányát. Még nem találkozott vele? Micsoda tudás! Micsoda koponya! És gon-

dolja csak el, nem akar írni! Ha szabad magam tiszteletlenség nélkül így kifejeznem, Őeminenciája bizonyos tehetetlenségfélében szenved. Az egész világ várja, hogy valaki megmagyarázzon végre bizonyos ellentmondásokat az egyházatyák írásaiban: ő az egyetlen élő ember, aki ezt meg tudná tenni, és mégis hallgat. Imáinkkal kérleljük őt. Ő egymaga vissza tudná helyezni az egyházat az irodalomba. Egymaga diadalra tudná vinni az ügyet, amely valamennyiünk szívügye.

Félénken megkérdeztem, mi lehet az az ügy.

Álmélkodva fordult felém.

– Hát az Isten kegyelméből való királyság intézményének beiktatása az egyház hittételei közé! Azt reméljük, hogy huszonöt éven belül egyetemes zsinatot hívnak össze ebben az ügyben. Azt hittem, maga ezt tudja; sőt őszintén szólva, feltételeztem, hogy maga is a mieink közül való.

Azt válaszoltam erre, hogy amerikai vagyok és protestáns; úgy gondoltam, ez a

válasz eleve megcáfolja azt a feltevést, hogy katolikus királypárti lennék.

– Ó – mondta azonban Mademoiselle de Morfontaine –, sok olyan hívünk van, akinek első pillantásra semmiféle érdeke nem fűződik a mozgalomhoz: vannak köztünk zsidók, agnosztikusok, művészek, sőt még anarchisták is.

Most már egészen bizonyos voltam benne, hogy asztalszomszédnőm őrült. – A milliomosokat ilyenkor nem csukják zárt intézetbe – csillapítottam magam. Már a puszta elképzelés is – zsinatot összehívni a huszadik században azért, hogy a királyság intézményét emberfölötti hatalommal ruházzák fel, és ezt a kötelező hittételek közé iktassák be – több volt vallásos és kegyes ábrándnál: elmebaj volt. Aznap este már nem tudtunk visszatérni a tárgyra, de többször is észrevettem, hogy réveteg, félőrült pillantása nagyobb bizalmasságot sugároz felém, mint amekkorát a magam részéről jogosultnak tartottam.

– Tizenegyre elküldöm magáért a kocsit

- súgta felém, amikor felálltunk az asztaltól. – Feltétlenül el kell jönnie. Nagy szívességet akarok kérni magától.

Amikor visszamentünk a szalonba, Ada Bodoni, egy népszerű szenátor leánya mellé kerültem. Bár szinte túlságosan fiatalnak látszott ahhoz, hogy este társaságba járjon, modorában megvolt az a bájos, óvatosan rafinált nőiesség, amely a jól nevelt olasz úrilányokat jellemzi. Beszélgetésünk legelején megkérdeztem, nem mesélne-e nekem a Kabaláról.

– Ó, a Kabala, az tulajdonképpen csak tréfa, beugratás – felelte. – Kabala tulajdonképpen nincs is. De azért tudom, mire gondol. A fiatal leány szemei óvatosan felmérték a távolságot, amely bennünket a környező társaságtól elválasztott. – Kabalának neveznek egy társaságot, amelyet szoros szálak kötnek össze, és amely sülvefőve együtt van.

– Valamennyien gazdagok? – érdeklődtem.

– Nem – válaszolta elgondolkozva. – Ne

beszéljünk olyan hangosan. Nem. Vaini bíboros nem lehet gazdag, sem d'Aquilanera hercegnő.

- Szellemi kiválóságok?

– D'Espoli hercegné nemigen.

– Hát akkor mi köti őket össze?

– Nem is köti őket össze semmi, csak az... csak az, hogy majdnem mindenkit megvetnek, magát és engem meg édesapámat és így tovább. Mindegyiknek van *valamije*, valami rendkívüli képessége, és ez fűzi őket egymáshoz.

- Gondolja, hogy együttműködnek, és zavart igyekeznek kelteni?

A leány homloka ráncokba szaladt, könnyedén elpirult.

- Nem, nem hiszem, hogy azt akarják – válaszolta halkan.

- De mégiscsak *megteszik?* sürgettem.

– Hát... ott ülnek Tivoliban, és rólunk beszélnek, és valahogyan, anélkül hogy tudnák, hogy mit csinálnak, végül is csinálnak *valamit*.

- Hányat ismer közülük?

– Mindet ismerem futólag – felelte gyorsan. – Mindenki ismeri valamennyit. Kivéve, természetesen, a Bíborost. És szeretem is valamennyiüket. Csak akkor ártalmasak, ha együtt vannak – magyarázta.

– Mademoiselle de Morfontaine meghívott, töltsem a víkendet tivoli villájában. Látni fogom ott őket?

– Ó, hogyne. Az a melegágyuk, mi úgy hívjuk.

– Nem lesz semmi bajom? Nem adhatna nekem valami hasznos tanácsot, mielőtt közéjük merészkedem?

– Nem.

– De igen!

– Hát... – összevonta szemöldökét – csak azt tanácsolhatom: legyen... legyen ostoba. Tudom, nehéz. Eleinte roppantul szívélyesek lesznek. Tudja, az a természetük, hogy hirtelen fellángol az érdeklődésük egy-egy új ember iránt, azután megunják, és elejtik. Kivéve, ha nagy ritkán megszeretnek valakit, és akkor azt végleg befogadják, és tagja lesz a Kabalának. Ró-

ma tele van olyan emberekkel, akik egy időre belekerültek a forgatagba, de azután nem maradtak meg benne. Különösen Miss Griernek van meg ez a szokása. Csak nemrég ismerkedett meg magával, ugye?

– Igen, éppen ma délután.

– Nos, egy ideig a napnak és éjszakának minden órájában azt fogja kívánni, hogy körülötte legyen. Egy pillanat múlva idejön, és meghívja magát, maradjon itt éjféli vacsorára. Miss Grier éjféli vacsorái híresek.

– De hát nem maradhatok itt! Teára jöttem délután, és rögtön meghívott estebédre. Nevetséges volna, ha éjfélen túl is...

– Rómában ez nem nevetséges. Most kerül be a forgatagba, ennyi az egész. Mind ilyen rohamosan barátkoznak. Nagyon izgalmas. Ne is próbáljon ellene küzdeni. Ha megpróbálja, kimarad a legérdekesebb dolgokból. Akarja tudni, honnan tudom, hogy most magán a sor? Elmondom. A vőlegényem is meg volt ma híva ide vacsorára, de egy órával a kitűzött idő előtt leve-

let küldött hozzá Miss Grier, amelyben ma helyett jövő péntekre hívta meg vacsorára és utána az operába. Gyakran mond le így, az utolsó percben, és ez mindig azt jelenti, hogy talált valaki újat, és azt mindenáron maga mellett akarja tartani aznap estére. A második, a vigaszmeghívás persze mindig megtisztelőbb és mutatósabb, mint az első volt, de azért sértő.

– Nem csodálom. Roppantul sajnálom, hogy én voltam az oka...

– Sose bánja – válaszolta könnyedén. – Vittorio kinn vár a kocsiban.

Így történt, hogy mikor Blairrel együtt Miss Grier elé járultunk búcsúzásra, ellenállhatatlan hévvel félrevont engem, és fülemhez hajolva suttogta:

– Vissza kell jönnie ma éjjel. Néhány barátom lesz itt kései vacsorára, akivel okvetlenül szeretném megismertetni. Remélem, nincs semmi akadálya!?

Szabadkozni kezdtem, de a hatás dermesztő volt. Miss Grier csaknem kiabálni kezdett:

– Meg kell bíznia bennem, fiatalember! Rendkívülien fontos ügyben kell beszélnem magával. Már telefonáltam is egy nagyon kedves barátnőmnek... Kérem, a kedvemért, halassza máskorra, amit ma estére tervezett. Nagy szívességet szeretnénk kérni magától.

Erre természetesen a szó szoros értelmében összecsuklottam, egyrészt az engedelmességtől, másrészt a meglepetéstől. Hát az egész Kabala szívességeket kér tőlem?!

– Köszönöm, fiatal barátom, köszönöm. Hát akkor úgy tizenkét óra körül.

Tíz óra felé járt az idő. Két órát kellett agyonütnünk. Éppen a cirkuszba indultunk, amikor Blair felkiáltott:

– Mondd, nem bánnád, ha egy percre meglátogatnám egy barátomat? Ha kedden elutazom, el kell búcsúznom tőle, és érdeklődnöm kell hogyléte iránt. Nagyon utálod a beteg embereket?

– Nem.

– Kedves fiú, már nincs sok ideje hátra. Valami verseskötetet adott ki Angliában,

tudod – egy az ezer közül. A kritikusok szörnyen levágták. Lehet, hogy egészen jó költő, de nem tudja kiheverni azt a csapást. Rettentően érzékeny.

Lebandukoltunk a Spanyol lépcsőn, és befordultunk balra egy kapualjba. A lépcsőn Blair egyszerre csak megállt és súgva megszólalt:

– Elfelejtettem mondani, hogy egy barátja ápolja, valami festő. Földhözragadt szegények mind a ketten, alig van pénzük orvosra. Szerettem volna egy kis pénzt kölcsönadni nekik, mennyi van nálad?

Összekotortunk száz lírát, és kopogtattunk az ajtón. Nem kaptunk választ; benyitottunk. Két szegényes szoba; a távolabbikban lámpa égett az ágy mellett, és könyörtelen fénnyel világította meg a tüdővész utolsó fokozatával szemben folytatott elkeseredett harc eszközeit: tálakat, üvegeket, foltos kendőket. A beteg magasra felpolcolva aludt ágyában, fejét a falnak fordítva.

– A festő bizonyára elment valahová a

szomszédba pénzért – morogta Blair. – Várjunk egy kicsit.

Átmentünk a másik szobába, és leültünk a sötétben; bámultuk a holdat, amely megtöltötte fényével a szökőkutat. A Pinción tűzijátékot eregettek egy Piave menti ütközet emlékére, és az ég gyengéd zöldje szinte megremegett a reá felkúszó tüzes virágok alatt. Szabályos időközökben barátságos villamos zörgött be a térre, kérdőn megállt, majd ismét kizötyögött. Azon tűnődtem, vajon Vergilius Rómában halt-e meg... nem, Nápoly mellett van eltemetve. Tasso? Goethe néhány szívbemarkolóan édes verssora jutott eszembe róla, és Moissi hatalmas sikere, amikor tágra nyílt szemével, elégikus hangján elszavalja... A szomszéd szobából kiáltás hangzott:

– Francis, Francis!

Blair bement.

– Úgy látszik, Francis elment pár percre. Tehetek valamit érted? Egy-két nap múlva elutazom, és csak azért jöttem, hogy megnézzem, mennyivel jobban vagy már. Kifá-

rasztana, ha egy kicsit beszélgetnénk?... Gyere csak be! – szólt ki utánam.

Blairnek éppen abban a pillanatban nem jutott eszébe a költő neve, s így a bemutatkozáson átsiklottunk. A beteg olyan állapotban volt, mint aki a végét járja; de a láz mohó, izgatott csillogást kölcsönzött szemeinek. Úgy látszott, órákig is hajlandó hallgatni bennünket vagy beszélgetni. Pillantásom sebtében ceruzával odafirkantott levélkére esett, amely a betegtől távolabb az asztalon feküdt: „Kedves Clarke doktor úr, két órakor körülbelül kétcsészényi vért köpött. Annyira éhes volt, hogy kénytelen voltam neki többet adni, mint amennyit Ön mondott. Azonnal visszajövök. F. S."

– Írtál valamit az utóbbi időben? – kezdte Blair a beszélgetést.

– Nem.

– Sokat olvasol?

– Francis felolvas nekem. – Egy lábainál fekvő Jeremy Taylor-kötetre mutatott. – Ti amerikaiak vagytok, ugye? Nekem is

van egy bátyám Amerikában. New Jerseyben. Úgy volt, hogy én is kimegyek hozzá.

A beszélgetés elakadt, de a beteg továbbra is mosolyogva, ragyogó szemmel bámult ránk, mintha fordulatos és magasröptű társalgás folyna közöttünk.

– Nincs valami könyv, amit el akarsz olvasni? Megszerzem neked.

– Köszönöm, az nagyszerű lenne.

– Mit például?

– Akármit.

– Mégis, mondj valamit, amit különösen szeretnél.

– Ó, igazán akármit. Nem vagyok válogatós. Mégis, ha valami görög lenne, fordításban... de azt bizonyára nehéz megszerezni.

Felajánlottam, hogy elhozom neki Homéroszt eredetiben, és hevenyészve, úgyahogy, lefordítom neki.

– Ó, az lenne a legjobb! – kiáltott fel. – Chapman Homérosz-fordítását jól ismerem.

Meggondolatlanul azt feleltem erre,

hogy Chapman fordítása alig-alig hasonlít Homéroszhoz, és a beteg arcán hirtelen kimondhatatlan fájdalom kifejezését pillantottam meg, mint akit halálra sebeztek. Ujjába harapott, és mosolyogni próbált, hogy visszanyerje önuralmát. Siettem hozzátenni, hogy azért a fordítás nagyon szép a maga módján, de ezzel nem tudtam jóvátenni kegyetlenségemet; olyan volt, mint akit szíven találtak, és csendesen elvérzik befelé.

Blair megkérdezte, van-e elegendő verse egy új kötetre.

– Már nem gondolok kötetekre – felelte. – Csak a magam kedvtelésére írok.

De a Chapmanen esett sérelem tovább dolgozott benne; elfordult, és nehéz könnyek hullottak keze fejére.

– Bocsássatok meg... Bocsássatok meg nekem – motyogta. – Olyan gyönge vagyok, és minden... minden ok nélkül rám jön a sírás.

Lázasan kutatott zsebkendő után, de mi-

vel nem talált, sikerült rábeszélnem, hogy az enyémet használja.

– Nem szeretnék úgy elutazni, hogy Francist nem is láttam – mondta Blair. – Nem tudod, hol találhatnám meg?

– Dehogyisnem. Itt van a sarkon túl a Cafe Grecóban. Én kértem, hogy menjen le, és igyék egy feketét; egész nap itt volt mellettem.

Így hát Blair egyedül hagyott a poétával, aki, úgy látszik, megbocsátott nekem, és kész volt a további beszélgetés kockázatát vállani. Úgy éreztem, jobb, ha én beszélek; fecsegtem hát mindenről, ami eszembe jutott: a tűzijátékról, a vadvirágokról az Albanói-tó partján, Pizzetti szonátájáról, a legújabb lopásról a Vatikán könyvtárában. Arcán világosan látszott, milyen téma nyeri meg tetszését; kísérleteztem vele, és úgy tapasztaltam, szomjasan vágyik rá, hogy valamit – akármit – dicsérjenek előtte. Már túl volt azon, hogy akármin is felháborodjék, túl volt humoron, érzelmen, érdeklődésen letűnt világok adatai iránt. A beteg-

szoba nyomasztó légkörében Francis, úgy látszik, hetek óta elmulasztotta, hogy elismeréssel szóljon bármiről is, és a költő arra vágyott, hogy mielőtt elhagyja ezt a furcsa világot, egyes részleteit legalább dicsérjék meg előtte. Nos, alaposan nekilátam! A beteg szeme lángolt, keze reszketett. A legjobban a költészet dicséretére vágyott. Felvázoltam a költészet egész történetét, az egyes dalnokokat összezavartam, rossz korba, téves országba soroztam őket, enciklopédiák elkoptatott jelzőivel díszítettem fel őket, felsorakoztattam valamennyi anekdotát, amit csak ismertem – nem baj, ha rossz is, csak valamiképpen a dicsőség motívumát variálja. Beszéltem Sapphóról; elmondtam, hogyan őrjítette meg Abdera lakosait Euripidész egy versszora, hogyan kérlelte Terentius a közönséget, inkább őköréje gyűljék, mint a kötéltáncosok köré; hogyan írta Villon édesanyja imádságát egy székesegyház falának óriási képeskönyve előtt; Miltont emlegettem, aki öregkorában néhány olajbogyót

tartott kezében, hogy ezzel idézze fel Olaszországban töltött boldog évének emlékét.

Felsorolásomat hirtelen szenvedélyes felkiáltással szakította félbe:

– Nekem is e nevek között lett volna a helyem!

Elámulhattam kérkedésén, és, úgy látszik, ez arcomon is tükröződött, mert megismételte:

– Igen, ott lett volna az én helyem is! De most már késő. Pusztítsák el a könyveimet, az utolsó példányig. Haljon meg minden szó, amit írtam, minden szó. Egyetlen ember se emlékezzék rám halálom után.

Valamit motyogtam, hogy majd jobban lesz.

– Ehhez én jobban értek, mint az orvos – felelte, és konok haraggal bámult rám. – Orvosnak készültem. És láttam édesanyámat, bátyámat meghalni éppen úgy, ahogyan én most meghalok.

Erre nem volt mit felelnem. Hallgattunk. Majd ismét megszólalt, szelídebb hangon:

– Ígérjen meg nekem egyet. A dolgaim nem voltak elég jók; csak a vége felé kezdtek javulni. Ha meghaltam, ügyeljen rá, hogy Francis megtartsa, amit ígért. A síromon ne legyen név. Csak annyi álljon rajta: „Itt fekszik egy ember, aki vízre írta a nevét."

A szomszéd szobában zaj támadt: Blair tért vissza a festővel. Visszavonultunk. Később a költő állapota olyan rosszra fordult, hogy már nem tudott fogadni bennünket; amikor visszajöttem vidékről, halott volt, híre pedig már kezdett elterjedni az egész világban.

II. MARCANTONIO

D'Aquilanera hercegné született Colonna hercegnő volt; konzervatív ágából származott ennek a családnak, amely máig sem tudja elfeledni bíborosi, királyi és pápai hagyományait. Férje toszkánai családból származott, amely a tizenharmadik században vált híressé, s amelyet Machiavelli felmagasztalt, Dante pedig nem győzött szidalmazni. Egyik család sem ismert mésalliance-ot huszonkét nemzedéken át, s még a huszonharmadikban sem érte súlyosabb szégyenfolt, mint a házasság egy törvénytelen Medici-ivadékkal vagy egy pápa „unokahúgával". A hercegnő ezernyi hasonló megtiszteltetés között – sohasem tudta elfelejteni, hogy nagyatyjának nagyatyja, Timoteo Nerome Colonna, Velletri hercege, nem egy sértő üzenetet vitt a jelenlegi olasz király őseihez, a régi, de szerény Savoyai-házhoz; sem azt, hogy édes-

apja visszautasította a spanyol grand méltóságát, mert annak idején az *ő* édesatyjának nem adatott meg; sem azt, hogy fia őrajta keresztül örököse a következő címeknek: nápolyi udvari kamarás (ha lenne nápolyi udvar), a Német-római Birodalom hercege (ha a Német-római Birodalom csodálatos szervezete fennmaradt volna!) és Brabant hercege, amely címet sajnálatos módon magának követelik a spanyol, belga, valamint a francia királyi családok. Alapos igénye volt a Fenség, sőt a Királyi Fenség megszólításra, de legalábbis a *Sérénissime* címzésre, mivel édesanyja a Craburg-Hottenlingen királyi család utolsó sarja volt. A buddhista papságtól eltekintve, senkinek a világon nem volt nála kiterjedtebb rokonsága. Az európai udvarok családfáinak szakértői különös hódolattal hajlongtak előtte, mivel tudták, hogy véletlen folytán számos különböző, de egyaránt magasztos családfa egyesül fura személyében.

Ötvenéves volt, amikor megismerked-

tem vele; alacsony növésű, fekete arcú asszony, orra bal oldalán két roppantul arisztokratikus szemölccsel. Sárga és piszkos ujjait temérdek hamis smaragd borította, utalásul portugál követeléseire: brazíliai főhercegnő volt (amennyiben Brazília portugál birtok maradt volna). Sántítása a Della Querciák hagyományos családi baja volt, éppen úgy, mint ahogy nagynénjét a Vaniak hagyományos családi epilepsziája bántotta. A Palazzo Aquilanera egy parányi lakosztályában lakott a Piazza Aracoelin; lakása ablakaiból nézte végig vetélytársai fényűző esküvői szertartásait, amelyekre ő is kapott meghívót, de nem mert elmenni, mert előre tudta, hogy olyan helyre fogják ültetni, amely nem méltó rangjához; s ha elfogadja a szerényebb helyet, az annak beismerésével lenne egyértelmű, hogy egyszer s mindenkorra lemond valamennyi magasröptű történelmi követeléséről. Sok nyilvános szertartásról távozott már hirtelen, mert felfedezte, hogy széke hátrább áll, mint valamelyik Colonna uno-

kafivéréé, aki pedig örökre eljátszotta minden igényét az arisztokratikus előkelőségre, mert színésznőt vagy amerikait vett feleségül. Nem volt hajlandó oszlopok mögött, családi sírok árnyékában helyet foglalni kétes nápolyi előkelőségek között; nem volt hajlandó zeneestélyeken az ajtóban megállni a lakájok között; nem volt hajlandó utolsó órában érkezett meghívásnak eleget tenni vagy előszobában várakozni. Ideje legnagyobb részét csúnya, áporodott levegőjű szobáiban töltötte, családja elfeledett dicsőségén merengett, és irigyelte gazdagabb rokonait. A középosztálybeli olasz szemével nézve nem volt ugyan igazán szegény, de ahhoz nem volt elég gazdag, hogy a megkívánt luxusautót, libériás inasokat, nagy bálokat megengedhesse magának; ezeket a dolgokat kívánni és ugyanakkor nélkülözni - számára annyit jelentett, hogy szegényebb, mint az utolsó névtelen öngyilkos, akinek holttestét a Tiberisből halásszák ki.

Újabban azonban kezdték őt váratlan, de

annál kellemesebb elismerésben részesíteni. Keveset járt társaságba, de ahol megjelent, aszketikus arca, méltóságteljes sántasága, különös ékszerei bizonyos hódolatot keltettek. Az emberek féltek tőle. Róma társadalmi arbiterei itt-ott már célozgatni is mertek az Odescalchiak, Colonnák és Sermoneták előtt, hogy ez a majdnem kopott kis asszony, akit megvetettek és úgy taszigáltak ide-oda, mint valami félbolond szegény rokont, jogosan előzi meg mindannyiukat az ünnepélyes szertartásokon. Azok a francia körök, amelyekből a köztársasági érzelmek szivacsa nem törölte még el teljesen az úrtiszteletet, elismerték ultramontán kapcsolatait. A hercegné maga haladéktalanul észrevette a változást, s bár eleinte elcsodálkozott, nem telt sok időbe, míg alkalmazkodott a változott viszonyokhoz. Fiát, lányát kellett bevezetnie a társaságba, és az ő kedvükért elhatározta, hogy feláldozza büszkeségét. Mihelyt rehabilitációja első jeleit észlelte, kényszerítette magát rá, hogy ki-kiszálljon a világba, s

mivel úgy tapasztalta, hogy részvényeit a nemzetközi kolónia magasabbra értékeli, undorát leküzdve látogatott sorra északamerikai előkelőségeket és dél-amerikai diplomatákat. Így jutott el Miss Grier nevezetes éjféli vacsoráira is. A tisztelet visszfénye, amelyet ebben a társaságban élvezett, végtére eljutott saját világába is, és már nemigen érték kínosabb megaláztatások.

Most már szakítania kellett régebbi barátnőivel, az unalmas, elkeseredett vénasszonyokkal, akik - bár kevesebb okuk volt rá – még többet panaszkodtak, mint ő maga, s akikkel azelőtt a hosszú délutánokat és estéket eltöltötte a Piazza Aracoelire néző ablakok behúzott függönyei mögött. Ugyancsak szakítania kellett egy csúnya szokásával, amely régmúlt századokhoz fűzte: a pörösködéssel. Mellőztetése éveiben ilyen módon élte ki ez az asszony rendkívüli üzleti tehetségét. Mindenfelé kiszimatolt régi követeléseket és szerződéseket, kereskedők mulasztásait és ügyvédek pará-

nyi botlásait. Félénkebb barátnőit állandóan védelmébe vette, mindig sikerrel járt, és gyakran szép pénzt keresett ily módon. Ismeretlen fiatal ügyvédeket vett igénybe, és ha tanúként kellett megjelennie a bíróság előtt, akkor – kihasználván előkelőségét, amelynél fogva amúgy sem merik őt félbeszakítani – megragadta az alkalmat, és az egész ügyet előadta, összefoglalta. Ha valamelyik római polgár a reggeli lapban olvasta, hogy Leda Matilda Colonna duchessa d'Aquilanera Őfensége ma megtámadja Róma városát egy vasúti vonal mentén fekvő ingatlan értékelése ügyében, vagy a Corso valamelyik divatos papír- vagy gyümölcskereskedőjének számláját támadja meg a bíróság előtt, akkor szívesen rostokolt akár órákig is a tárgyalóteremben, hogy végre megláthassa a kaján, leleményes asszonyt, és meghallgathassa szarkasztikus kiszólásait és ellenállhatatlan bizonyítási eszmefuttatását. Rokonai azonban mindig kinevették ezért a szenvedélyéért, nem ismerték fel, hogy benne minden-

nél tisztábban tükröződnek azok a tulajdonságok, amelyek régi időktől fogva jellemzik az arisztokráciát.

Ezzel az asszonnyal ismerkedtünk meg tehát, amikor - aznap immár harmadszor – visszaérkeztünk az öreg palotába éjféli vacsorára. A vacsorát az addig látottaknál tágasabb, fényesebb szobában szolgálták fel. Amikor beléptem a hatalmas ajtón, különös lényt pillantottam meg, akiről azonnal megállapítottam, hogy csakis „kabalista" lehet. Botját térdei között tartva, kis termetű, fekete, csúnya asszony bámult rám csodálatos, égő szemekkel. Ódivatú ruhája, saskeselyűarca mellett azonnal feltűntek nekem különös ékszerei: hét óriási, idomtalan és csiszolatlan ametisztet hordott a nyakában aranykötélre fűzve. Miss Grier bemutatott ennek a boszorkánynak, aki – nyilván legsötétebb művészete segítségével – egy csapásra megszerettette magát az emberrel. Amikor meghallotta,

hogy Blair nemsokára elhagyja Rómát, figyelmét rám összpontosította.

Néhány pillanatig hallgatva ült, botja végével idegesen rajzolgatott a padlóra, felső ajkát beszívta, és kutatva, merően nézett a szemembe. Megkérdezte, hány éves vagyok. – Huszonöt – válaszoltam.

– D'Aquilanera hercegnő vagyok – kezdte. – Milyen nyelven beszéljünk? Azt hiszem, angolul. Nem beszélem jól, de igyekszem világosan beszélni. Úgy kell, hogy maga egészen és teljesen megértsen engem. Miss Griernek jó barátja vagyok. Sokszor beszéltem vele egy nagy problémáról – nagy bánatról, fiatal barátom –, amely otthonomban lakik. Ma este hétkor hirtelen telefonon felhív, és azt mondja, talált valakit, aki tudna segíteni rajtam: magáról beszélt. Figyeljen rám: van egy tizenhat éves fiam. Fontos ember, *valaki*. Hogy is mondják?... Egy személyiség. Mi nagyon régi családból származunk. Családunk mindig Itália élén állt, minden egyes tagja ott volt a diadalban meg a bajban.

Maguk odaát Amerikában nem szeretik az ilyenféle nagyságot, ugye? De maga biztosan olvasott történelmet, nem? Az ókori időket meg a középkort meg ezeket. És így tudja, milyen fontosak a nagy családok az országoknak... és mindig is voltak... (A hercegnő ideges lett, szinte fortyogott, és néhány nagyszerű, jellegzetesen olasz kézmozdulattal könnyített magán, amely egyaránt jellemezte az ügy nehéz, esetleg hiábavaló voltát és belenyugvást a megváltozhatatlanba. Siettem őt megnyugtatni, hogy a legnagyobb mértékben tisztelem az arisztokráciát.)

– Lehet, hogy tiszteli, lehet, hogy nem - szólalt meg végre a hercegnő. – Mindenesetre tudnia kell, hogy a fiam herceg, akinek ereiben királyok és nemes emberek vére folyik. És most azt is meg kell mondanom, hogy rossz útra tért. Nők hatalmába került, és én már nem ismerek rá többé. Minálunk Itáliában ez minden fiúval megtörténik, amikor tizenhat éves lesz, de képtelen vagyok felfogni, ami Marcantonióval

történt, és szinte beleőrülök. Maguk odaát Amerikában mind azoktól a puritánoktól származnak, ugye, és a maguk életfelfogása egészen más. Itt csak egy dolgot lehet tenni: magának kell megmentenie a fiamat. Beszéljen vele. Játsszék vele teniszt. Én beszéltem vele; a pap beszélt vele; és egy jó barátom, bíboros, az is beszélt vele, és mégis mindig azt teszi... elmegy arra a rettenetes helyre. Elizabeth Grier azt mondja, hogy Amerikában a fiúk a maga korában mind... természetüktől fogva... jók. Maguk *vieilles filles*... hogy is mondja? vénlányok; maguk olyan mérsékletesek, mint én nem tudom, micsoda. Ez nagyon furcsa, ha igaz, és nem is hiszem, hogy így van, mindenesetre ez sem helyes. Mindenesetre beszéljen Marcantonióval, és tartsa vissza őt attól a szörnyűséges helytől, mert valamennyien megbolondulunk. Figyeljen ide, ez az én tervem: jövő szerdán egy hétre kimegyünk a szép villánkba vidéken. Ez a legszebb villa Itáliában. Maga is velünk jön. Marcantonio csodálni

fogja magát, maga tud teniszezni, vadászni és úszni, sokat fognak beszélgetni, és maga megmenti őt. Nos, megteszi ezt értem? Mert olyan bajban fordultam magához, amilyennel még soha senki.

A hercegnőn hirtelen úrrá lett a félelem, hogy minden igyekezete hiábavalónak bizonyul. Botjával vadul integetni kezdett, hogy magára vonja Miss Grier figyelmét. Miss Grier egész idő alatt lesett bennünket a szeme sarkából, és most odasietett. A hercegnő sírva fakadt, és zsebkendőjébe fuldokolta bele kétségbeesését:

– Elisabetta, beszélj vele, ó, istenem, végem van! Hallani sem akar rólunk, és minden elveszett.

Harag és nevetés egyaránt környékezett, és csak annyit bírtam Miss Grier fülébe mormogni:

– Szívesen találkoznék a fiúval, Miss Grier, de nem tarthatok neki erkölcsi prédikációkat. Csak nem csinálok magamból bolondot!? És azonkívül mihez kezdenék egy egész hétig...?

- Barátnőm ügyetlenül fogott hozzá az egészhez – csitított Miss Grier. – Ne beszéljünk erről többet ma este.

A Fekete Királynő most elkezdett ideoda görögni karosszékében, ami a felkelés műveletét készítette elő. Botját cipőmnek feszítette, szilárd támaszpontul a síkos padlón, és fölállt.

– Könyörögnünk kell Istenhez, hogy mutasson más utat. Ostoba voltam. A fiatalembert nem hibáztatom. Ő nem értheti meg családunk fontosságát.

– Ostobaság, Leda – szólt rá Miss Grier határozottan, olaszul. Maradj nyugton. – Majd hozzám fordult: - Bizonyára szívesen töltene egy víkendet a Villa Colonna-Stiavelliben, vagy nem? Szó sincs róla, hogy a hercegnek prédikálnia kellene. Ha megszereti őt, amúgy is elbeszélgetnek majd, ha meg nem szereti, akár egyáltalában ne is törődjék vele.

Két kabalista könyörgött nekem, hogy tekintsem meg a leghíresebb reneszánsz korabeli nyári lakot, amely ráadásul még

olyan szigorúan el is van zárva a nagyközönség elől, hogy legfeljebb félmérföldnyi távolságról, az országút felől, lehet bekandikálni... A hercegné felé fordultam, és mély meghajlással elfogadtam meghívását. A hercegné válaszul megcsókolta kabátom vállát, és utánozhatatlan mosollyal mormogta: „Christiano! Christiano!" Ezzel jó éjt kívánt, és kibicegett a szobából.

- Vasárnap találkozunk Tivoliban – búcsúzott tőlem Miss Grier –, akkor majd mindent elmondok magának.

A következő napokban lelkemen úrrá lett a rettegés a két előttem álló meghívástól: a Villa Orazio-beli víkendtől meg a Villa Colonna-beli misszionárius küldetésemtől. Többnyire otthon ültem, nyomott hangulatban olvasgatva, vagy pedig nagyokat sétáltam a Trastevere negyed alvilágában és Connecticutra gondoltam.

Szombat reggel értem jött Mademoiselle de Morfontaine kocsija, amelyben már ült

egy vendég. M. Léry Bogard bemutatkozott, és hozzátette, hogy Mademoiselle de Morfontaine külön-külön kocsit akart küldeni kettőnkért, de ő, M. Bogard, volt olyan bátor, és egyenesen megkérte, hogy együtt mehessünk, nemcsak azért, mert a Campagnán átutazni társaságban kellemesebb, mint egyedül, hanem főként azért, mert sok olyat hallott már rólam, ami azt a hitet ébresztette benne, miszerint némiképpen illeni fogunk egymáshoz. Válaszoltam neki – azon a nyelven, amelyen minden udvariaskodás őszintén hangzik –, hogy maga a feltételezés, miszerint én megfelelő társaság lehetek egy olyan kiváló tudós s a Francia Akadémia olyan nevezetes tagja számára, amilyen M. Bogard, szinte túlságosan nagy megtiszteltetés szerény személyem számára. E megnyitó formaságok kellemes beszélgetés talaját készítették elő. M. Bogard törékeny, hibátlan eleganciával öltözött idősebb úr volt. Arcát finoman színezték választékos olvasmányai és még választékosabb étrendje: szeme alja vörö-

sesbarnába és ibolyaszínbe játszott, orcái halvány szilvakékbe, ebből a háttérből emelkedett ki orrának, állának elefántcsont fehérségű foka. Gyengéd, finom modorát leginkább kezének, szemhéjának rebbenése fejezte ki: mintha virágszirmok könnyed lebegését látnók, amelyek a legkisebb fuvallatra lágyan a földre hullanak. Kissé akadozva arról kezdtem beszélni, mennyi élvezettel olvastam műveit, különösen az egyház történetével foglalkozó s oly finoman maliciózus fejezeteit. De élénk felkiáltással félbeszakított:

– Ne is említse, kérem! Ó, ifjúkori botlásaim! Szörnyűség! Mit nem adnék érte, ha meg nem történtté tehetném! S ezek a badarságok még Amerikába is eljutottak? Tudassa barátaival, fiatalember, hogy azok a könyvek nem képviselik mai álláspontomat. Azóta az egyház engedelmes fia lettem, és semmi sem okozna nekem nagyobb örömet, mint hogyha megtudnám, hogy elégették őket.

– S mit mondjak barátaimnak: mely mű-

vei képviselik mai, igazi nézeteit? – kérdeztem.

– Minek engem olvasni? – kiáltott fel megjátszott kétségbeeséssel. – Úgyis túl sok már a könyv a világon! Ne olvassunk többé, fiam. Válasszunk ki néhány, hozzánk illő barátot. Üljünk az asztal körül – a jól megterített asztal körül, istenemre! –, és beszélgessünk egyházunkról, királyunkról és netán Vergiliusról.

Arcom nyilván kifejezhette, hogy ezt az általa ecsetelt életmódot némileg fullasztónak találom, mert M. Bogard azonnal személytelenebb témákra tért át. A táj, amelyen most áthaladunk – kezdte – izgalmas időket élt át... – s ezzel tanulságos útleírásba fogott, mintha csak valami ostoba ismerőse lennék, s mintha ő maga nem lenne és sohasem lett volna kiváló tudós.

Amikor megérkeztünk a villába, a főkomornyik fogadott, és vezetett fel szobáinkba. A ház azelőtt hosszú ideig kolostor volt, s amikor Mademoiselle de Morfontaine megvásárolta, egyszersmind a hozzá

tartozó templom is az ő tulajdona lett. A domboldalban lakó parasztok továbbra is ebbe a templomba jártak. Mlle de Morfontaine azt állította, hogy villája azonos azzal, amelyet valaha Maecenas ajándékozott Horatiusnak: emellett szól a helyi szájhagyomány; az épület alapjai a legjobb *opus reticulatum*-ot mutatják; a villa elhelyezése is megfelel a meglehetősen határozatlan klasszikus utalásoknak; sőt az úrnő állítása szerint még az onomatopoeia jelensége is alátámasztja ezt a tényt, mert szobája ablakából tisztán hallható, hogy a vízesés szóról szóra ezt susogja:

. . . . domus Albuniae resonantis
Et praeceps Anio ac Tiburni locus et uda
Mobilibus pomaria rivis."

Kolostor-villája berendezésében háziasszonyunk a lehetőség szerint igyekezett összeegyeztetni esztétikai hatásokban gyönyörködő szépérzékét és törekvését a szigorú egyszerűségre. Hosszú, alacsony, tá-

gas, stukkós épület – ez volt a Villa Orazio; körülötte buja, rendetlen rózsakert, szándékosan elhanyagolt kavicsos utakkal és töredezett márványpadokkal. Hosszú folyosón át lépett be az ember, amelynek végén néhány lépcsőfok vezetett le a könyvtárba. A folyosóból jobbra-balra egyenlő távolságban ajtók nyíltak: valaha a cellákba vezettek ezek az ajtók, de most a cellák egybenyitva fogadószobákul szolgáltak. Az ajtók legtöbbje napközben nyitva állt, és a hosszú, vörösbarna téglával kövezett folyosóra csíkokban hullott a napfény. A mennyezet kazettái, éppen úgy, mint az ajtók, itt-ott sötétzöldben, aranyban és a nápolyi csempéken látható dús, meleg téglavörös színben ragyogtak. A falakat sárgásfehér, itt-ott málladozó vakolat borította; az egész látvány, távolságot elhitető illúziójával, a folyosó túlsó végén világos zöld-arany forrásként feltűnő könyvtárral, olyasféleképpen gyönyörködtette az ember harmóniaérzékét és képzeletét, mint Raffaello festményeinek *vistá*-i, az ő vará-

zsa, úgy mondják, főként e titokzatos tudásában rejlik. Balra nyíltak a fogadószobák, valamennyi egy színben kárpitozva; a falakon tabernákulumok és primitív olasz festők képei függtek; a szigorúságot óriási kandeláberek, virágcserepek és brokáttal, kristállyal, csiszolatlan drágakövekkel borított asztalok enyhítették. A folyosó vége felé jobbra néhány lépcső vezetett fel a refektóriumba, a ház legkopárabb szobájába. Nappal ez a refektórium jelentéktelen, semmitmondó klubhelyiségnek látszott. Az ebéd mellékes, szinte elhanyagolható mozzanat volt a villa életében. Az igazi társalgást estére kell tartogatni; ebédnél az ember alig-alig pillantott szomszédjára, az esőről vagy a fenyegető szárazságról beszélt – vagy akármiről, ami a legtávolabbról sem utalt a ház emésztő szenvedélyeire: vallásra, arisztokráciára, irodalomra. A refektórium szépsége tisztára világítás kérdése volt: este nyolckor aranyló borszínű fény hullott a bíborvörös asztalterítőre, a sötétzöld címeres tányérokra, az ezüst és

arany evőeszközre, a borospoharakra, a vendégek ruhájára és ékszereire, a nagykövetek szalagjaira, a főpapok lila meg bíbor színeire s a semmiből hirtelen felbukkanó, selyembe öltözött lakájok kis csapatára.

Ottlétem első estéjén a bíboros érkezett utolsónak a vacsorához, és egyenesen a refektóriumba ment, ahol állva várakoztunk rá. Arckifejezése jóságos, sőt sugárzó volt. Mialatt megáldotta az étkezést, Mlle de Morfontaine csodálatos sárga estélyi ruhájában letérdepelt, M. Bogard pedig féltérdre ereszkedett és elfödte szemeit. Az imát angol nyelven mondta a bíboros; különös fohász volt ez, amelyet valami csalódott cambridge-i pap irodalmi hagyatékában fedezett fel tudós vendégünk.

Oh te öröklét pelikánja,
Ki szíved vérét ontod táplálásunkra,
Gyermekeid vagyunk, és nem ismerhetjük
fájdalmadat.
Áldd meg e csalóka látszat-táplálékot,
az anyagot,

Amelyet végül a férgek esznek meg,
És táplálj bennünket az álmok és a kegyelem
életet adó táplálékával.

Bár testben és lélekben töretlen volt, a bíboros egy nappal sem látszott fiatalabbnak nyolcvan événél. Lógó bajszú, hegyes szakállú sárga arca száraz és rendíthetetlen nyugalmában olyan volt, mint egy százesztendős kínai bölcsé. Parasztok gyermeke, a Milánó és Como között elterülő síkságon született, és iskoláit a helybeli papoknál kezdte meg, akik hamarosan felfedezték rendkívüli tehetségét a latin nyelv iránt. Kézről kézre adták egyik iskolából a másikba; mindenütt megnyert minden pályadíjat, amit a jezsuiták kitűztek. Lassanként felhívta magára az egyház legbefolyásosabb személyiségeinek figyelmét, s amikor a Piazza Santa Maria sopra Minerván levő nagy jezsuita kollégiumban letette záróvizsgáját, s megírta páratlanul briliáns és tökéletesen hiábavaló dolgozatát a negyvenkét esetről, amelyben az öngyilkosság

megengedhető, és a tizenkét alkalomról, amikor pap fegyvert ragadhat, anélkül hogy gyilkosság bűnébe essék – háromféle nagy karrier útja nyílt meg előtte. Mind a hármat magas pártfogói dolgozták ki számára részletesen: lehet belőle divatos szónok; udvari titkár a Vatikánban; tudós tanár és hitvitázó. Professzorai legnagyobb ámulatára és bánatára azonban a fiatal pap kijelentette, hogy misszionárius akar lenni – s ez tanárai számára a végső csalódással, az összeomlással volt egyenlő. Nevelőatyái dühöngtek, könnyeztek, és az egek urát szólongatták, legyen tanúja neveltjük hálátlanságának; de a fiatalember hallani sem akart egyébről, mint az egyház legveszedelmesebb posztjáról Nyugat-Kínában. Rövid idő múlva valóban oda is utazott. Tanárainak még áldása is alig kísérte: kegyeikkel új, tán kevésbé ragyogó, de mindenesetre engedelmesebb tanítványokat tüntettek ki. Huszonöt évig dolgozott a fiatal pap a Sze-Csuan tartományban tűzvésszel, éhínséggel, lázadással, sőt kínpad-

dal dacolva. Hittérítői lelkesedését azonban nem csupán vallásos rajongás fűtötte. Legifjabb kora óta tudatában volt a benne élő hatalmas erőknek; nagyravágyó volt, tanárait és társait egyaránt megvetette. Ismerte és megvetette kivétel nélkül az olasz papság minden egyes típusát; soha egyik sem végezte úgy a dolgát, amint kell, és a fiatalember olyan működési területről álmodott, ahol egyiknek sem tartozik majd felelősséggel. A katolikus egyház egész birodalmában csupán egyetlenegy tartomány volt, amely megfelelt igényeinek: Sze-Csuanben az embert a legközelebbi paptól egész hónapig tartó fárasztó szekerezés választja el. Ide érkezett hát hajótörés, néhány havi rabszolgaság és egyéb kalandok után, amelyekről sohasem beszélt, s amelyekről a világ csupán bennszülött munkatársai útján értesült. Letelepedett egy fogadóban, kínai ruhát öltött, varkocsot növesztett, és hat évig úgy élt a falubeliek között, hogy vallásáról említést sem tett. Nyelvüket, hagyományaikat, irodalmukat

tanulmányozta, megbarátkozott a tisztviselőkkel, s annyira hasonult a bennszülöttekhez, hogy már-már elfelejtették idegen voltát. Amikor végre felfedte igazi hivatását a kereskedők meg a tisztviselők előtt, akiknek házában úgyszólván mindennapos vendég volt, hihetetlenül gyors eredményeket ért el. A középkor óta nem volt az egyháznak nála nagyobb hittérítője, s Róma mégis sokszor mélységesen megbotránkozott megalkuvó simulékonyságán. Valami csodálatos módon össze tudta egyeztetni a kereszténységet a kínai vallásokkal és meggyökeresedett eszmékkel; módszere leginkább azokhoz a merész magyarázatokhoz hasonlított, amelyeket Szent Pál talált abban a bizonyos palesztinai kultuszban. S módszere oly finom, olyan szubtilis volt, hogy akiket először megtérített, még csak tudatára sem ébredtek annak, hogy megtagadták régi hitüket, amíg – vagy húsz előadás után – be nem bizonyította nekik, milyen messzire távolodtak el máris a múlttól, s mennyire felégették a hidakat

maguk mögött. De amint egyszer megkeresztelte őket, már csak a legkeservesebb életet nyújthatta nekik: egyháza számos mártírhalált halt hivő sírjára épült mint szilárd alapra, keményen állta is a támadásokat, és bár lassan, de ellenállhatatlanul növekedett. Végül a puszta statisztikai számadatok legyőzték irigyei áskálódásait: Vainit püspökké szentelték. Amikor tizenöt évi távol-keleti tartózkodás után első ízben tért vissza Rómába, jeges gyűlölettel fogadták. Egészségét aláásta a kínai tartózkodás, egyévi szabadságot kapott, s ezalatt a Vatikán könyvtárában dolgozott egy tézisen, amelynek semmi köze sem volt Kínához - Constantinus adományozásának problémáján. Ezt is megbotránkoztatónak találták egy misszionáriustól, s amikor tanulmánya megjelent, tudományos és személytelen hangja az egyházi bírálók megvetését vonta maga után. A vatikáni udvaroncok leereszkedően bántak vele; beszélgetéseikből csakhamar kiderült, milyennek képzelik nagy alkotását a távoli Kínában.

alacsony vályogtégla imaház és koldusok gyülekezete, akik megtérést színlelnek, hogy enni kapjanak. Vaini nem is vette magának a fáradságot, hogy leírja nekik a kőből épült katedrálist két kezdetleges, de égnek meredő tornyával, a hatalmas templomkaput, az iskolákat, a könyvtárat és kórházat, nem beszélt az ünnepi körmenetekről, amelyek tarka és áhítatot kifejező lobogóik alatt a legkorrektebb gregorián énekszóval vonulnak be a templom hatalmas barlangjába, sem az állami kedvezményekről, az adómentességről, a forradalmak alatt az egyház iránt tanúsított tiszteletről és a városi hatóságok együttműködéséről.

Örült, amikor visszamehetett őrhelyére, és újabb tíz évre eltemetkezhetett Ázsia bensejében. Legutóbbi római látogatása nem változtatta meg ifjúkori állásfoglalását embertársaival szemben. Különös regéket hallott rebesgetni önmagáról – hogyan halmozott fel hatalmas vagyont kínai kereskedők vesztegetési pénzeiből; hogyan magyarázta az utolsó ítéletet buddhista vallási

szakkifejezésekkel s hogyan engedett pogány jelképeket préselni a szent ostyára.

A magas főpapi rangot, amelyet végül is elért, úgy látszik, túlontúl megérdemelhette, mert mindennemű baráti közbenjárás nélkül nyerte el. Rendkívüli teljesítményei annyira szembeszökőek lehettek, hogy még a Vatikánnak is fel kellett figyelnie, és kénytelen-kelletlen átnyújtania a kitüntetést, amelyet rendes körülmények között csak tízezer aláírásos kérvény avagy vagyon és hatalom felmutatása ellenében szokott adományozni. Tízévi távollét után a püspök ismét visszatért Rómába, hogy új rangjába beiktassák. Ezúttal végleg Olaszországban szándékozott maradni, mivel úgy látta, élete műve most már jobb kezekben lesz, ha teljesen a bennszülöttekre hagyja. Az egyház nagyjai aggódva szemlélték visszatérését: tudósként jött vissza, s acsarkodó tudományos vitákra vágyik? Akkor félő, felfedi majd érdeklődés- vagy tudásbeli hiányosságaikat. A hitterjesztő propaganda bírálójaként jött vissza? Ak-

kor valamennyien veszélyben forognak! Aggódva figyelték, amint két kínai szolgával és egy lehetetlen parasztasszonnyal, akit állhatatosan nővérének nevezett, letelepült a Gianicolo egy kicsiny villájában, belépett a pápai régészeti társaságba, és napjait olvasással, kertészkedéssel töltötte. Öt éven belül visszavonultsága nagyobb zavart okozott az egyházban, mint amekkorát vita- vagy röpiratai okozhattak volna. Hírneve a Román kívül élő római katolikusok között határtalan volt; a városnak minden nevezetesebb látogatója egyenesen az állomásról rohant, hogy ajánlólevelet szerezzen a gianicolói remetéhez; magát a pápát is bosszantotta kissé a hivők buzgalma, akik azt hitték, semmi sem okozhat Őszentségének nagyobb örömet, mint a kínai szentegyház építőmunkása betegségének, szerénységének megtárgyalása. Angol katolikusok, meg amerikai katolikusok, meg belga katolikusok – akik mit sem értenek az ilyen bonyolult és kényes ügyekhez, s éppen ezért jobban tennék, ha nem boly-

gatnák őket – állandóan azt firtatták: – Miért nem tesznek érte valamit? – Ő maga alázatosan visszautasított egy magas tiszteletbeli állást a vatikáni könyvtárban, de lemondását nem fogadták el, és neve azóta is ékesíti a könyvtár levélpapírját. Ugyanez történt a fontos hitterjesztési bizottságokkal; Vaini sohasem jelent meg az üléseken, de minden beszédnél hatásosabbnak bizonyult, ha valakinek módjában állott szavait idézni, amelyeket baráti beszélgetés közben a Villino Wei Hóban ejtett. Az egyházférfiakat éppen becsvágya teljes hiánya rémítette meg a legjobban; olyasféle indulatokat gyanítottak mögötte, mint a sátrában duzzogó Akhilleuszéi, s reszketve féltek a pillanattól, amikor feláll, meglendíti hatalmas tekintélyét, és mindannyiukat elpusztítja bosszúból az elmaradt megtiszteltetésekért. Végül felajánlották neki a bíborosi kalapot; a bíborosi kollégium által e célra kiküldött bizottság véres verejtéket hullatott abbeli izgalmában, hogy Vaini ezt is visszautasítja. Ezúttal azonban elfogadta a

kínált megtiszteltetést, és merev méltósággal ment át a formaságokon, olyan aprólékos hagyománytisztelettel végezve a ceremóniákat, hogy ír-amerikai kollégáinak külön, részletesen meg kellett magyarázni, mit miért csinál.

Nehéz lenne kitalálni, mire gondolt a bíboros a csendes, tiszta reggeleken, amikor kertjében üldögélt virágai és házinyulai között, miközben Montaigne esszéinek kötete olvasatlanul hullott a mellette álló asztalkáról a kavicsos kerti ösvényre – mire gondolt ilyenkor, sárga kezeit szemlélgetve, miközben nem messze az Aqua Paola csobogása örökös halk izgalomban hirdette Róma dicséretét? Gyakorta kérdezhette magától, vajon mikor is távozott tőle örökre hite és életöröme? Azt rebesgették róla, hogy odaadóan szerette egyik megtért hívét, aki utóbb visszasüllyedt a pogányságba; azt is mesélték, hogy egykor a kínpadon ő maga tagadta meg keresztény hitét, hogy életét megmentse. De talán mindössze csak annyiról volt szó, hogy a bíbo-

ros a világ legnehezebb feladatát vállalta magára, és végül nem is találta annyira nehéznek; s most eltűnődött azon, hogy félannyi energiával és tizedannyi tehetséggel hatalmas vagyont szerezhetett volna; hogy ő az egyetlen élő ember, aki latin stíluskészségével Augustus kortársait is elbűvölhette volna; hogy ő az utolsó ember e földön, aki egyszerre és egy pillanatban képes átfogni az egyház teljes tudásanyagát; s ahhoz, hogy valaki egyházfejedelemmé legyen, elég, ha odaadó egykedvűséggel szemléli az egyház működését... Mindezeken eltűnődve könnyen arra a meggyőződésre juthatott a bíboros, hogy ez a világ nem érdemli meg az állandó elragadtatást és tapsorkánt, amely dicséretében az egekig száll. Talán valamely más csillagzat inkább megérdemelné a legkiválóbbak erőkifejtését.

Az imádság befejezte után még mindig nem lehetett megkezdeni az étkezést, mielőtt a bíborost kellőleg nem informálták Alix felől.

– De hol van Alix?

– Alix mindig elkésik!

– Biztos, hogy jön?

– Ma délután telefonált, hogy...

– Hát ez rémes! Lihegve érkezik majd, amikor a vacsorát már félig megettük. És akkor mentegetődzik. Túl kedves hozzá, Atyám. Mindig rögtön megbocsát neki. Színleljen haragot.

– Valamennyien színleljünk haragot!

- Igen, valamennyien vágjunk dühös arcot, amikor Alix bejön.

Valahogyan azt képzeltem, hogy a Kabala teljes ülésének társalgása egyszerűen szédületes lesz. Amennyire elvártam, hogy a vacsorai beszélgetés utánozhatatlanul szellemes és varázslatos lesz, ugyanannyira remegtem attól, hogy lassanként felfedezik majd ostobaságomat, ügyefogyottságomat. Így hát vegyes érzelmeket keltett bennem, amikor kezdtem észrevenni, hogy a beszélgetés többé-kevésbé egy Hudson-parti házi bál szintjén mozog.

„Csak türelem – biztattam magamat –,

majd belemelegszenek. Talán éppen az én jelenlétem gátolja őket abban, hogy kifejtsék ragyogó képességeiket." Felidéztem az irodalmi hagyományt, amely szerint a klasszikus ókor istenei nem haltak meg, hanem dicsőségüktől nagyrészt megfosztva bolyonganak ma is a világban szerte; Jupiter, Venus és Mercurius Bécs utcáit járják vándor muzsikusok képében, vagy Dél-Franciaországban ajánlkoznak aratómunkásnak... Futó ismerős nem érzékelheti természetfölötti lényüket, mert az istenek óvatosan leplezik istenségüket; de ha az idegen távozik közelükből, félreteszik terhes emberi látszatlényüket, és ősi isten voltuk visszfényében tündökölnek. Így történik most is, vigasztaltam magamat: én vagyok az oka, hogy ezek az olimpuszi jelenségek egy ideig emberi módra fecsegnek és tréfálkoznak; ha majd eltávozom, megváltozik körülöttük a légkör - s minő isteni társalgás...

S most befutott a sokat emlegetett Alix, d'Espoli hercegné, lihegve és sűrű bocsá-

natkérések között. A bíboros zafírgyűrűje előtt térdet hajtott. Senki sem igyekezett haragot színlelni. Még a lakájok arca is sugárzott. Később még sokat fogunk megtudni a hercegnőről; most csak annyit, hogy francia születésű volt, parányi és hihetetlenül elegáns, világos gesztenyehajú, bájos jelenség, a társalgásnak valóságos zsenije: virtuózul játszott a szellem, humor, mélabú, sőt tragikus pátosz húrjain, amelyek villámgyors egymásutánban mind felcsendültek beszélgetésében. Pár pillanat múlva már az egész társaságot elbűvölte: tréfás zagyvaságokat mesélt egy lóról, amely váratlanul beszélni kezdett a Pinción, meg a rendőrség erőfeszítéseiről, hogy véget vessen a természet eme természetellenes megnyilvánulásának. Amikor bemutatták neki, odasúgta:

– Miss Grier azt üzeni, hogy fél tizenegy tájban itt lesz.

Vacsora után Madame Bernstein a zongorához ült. A nagy német bankházban még mindig övé volt a döntő szó. Sohasem

tette be a lábát fiai hivatalába vagy az igazgatósági ülésekre, mégis ő határozott a cég minden fontosabb ügyében egy-egy ebéd közben elejtett rövid megjegyzésével, leveléhez biggyesztett utóirattal, lefekvés előtt félhangon elmormolt, de parancsként ható utasítással. Szükségét érezte, hogy visszavonuljon a bankház igazgatásától, miután élete javát pénzügyi elképzelések és bankvezéri funkciók ragyogó megvalósításában töltötte; de azért valójában most sem tudott mással foglalkozni, mint ezekkel a problémákkal. A Kabala barátsága lassanként kezdte őt kibékíteni a közeledő vénséggel, s így életében egyre nagyobb teret hódított rajongása a zene iránt.

Lánykorában édesanyja házában gyakran hallotta Lisztet és Tausigot zongorázni. Ő maga sohasem játszott Schumannt és Brahmsot, s ezáltal megőrizte billentése tiszta ezüst- és kristálycsengését. Még ma is, előrehaladott kora ellenére, a nagy zongoravirtuózok korszakát idézte játéka – azt a kort, amelyben a zenekar még nem csábí-

totta a zongoratechnikát fúvósok és vonósok kétségbeesett utánzására. Mademoiselle de Morfontaine csendesen ült, keze valamelyik gyönyörű kutyája orrát fogta át; szeméből könnyek peregtek – de hogy ezek félőrült idegrendszere semmitmondó könnycseppjei voltak-e, vagy pedig emlékei tértek vissza a Chopin-szonáta hangjain, ezt senki sem mondhatja meg. A bíboros korán visszavonult szobájába; d'Espoli hercegné a szoba félhomályos sarkában ült, nem figyelt a zenére, hanem zárkózott és különös lelke fantomjait hajszolta.

Alig fejezte be hadgyakorlatát a hadsereg a lengő zászlók alatt a téli napsütésben – a szonáta utolsó tételében –, amikor az egyik inas fülembe suttogva jelentette, hogy a bíboros látni óhajt.

Két kis szobája volt a villában; az elsőben találtam őt. Éppen levelet írt, magas íróasztalnál állva, amilyent a középkori illuminátorok meg Dickens regényeiben az írnokok használtak. Később hozzám is intézett a bíboros jó néhányat híres levelei

közül; mindegyik levele négyoldalnyi terjedelmű volt – se hosszabb, se rövidebb; mindegyik egyformán ékesszóló –, sohasem szellemeskedő vagy mulatságos, de elejétől végig magán viselte írója szellemi bélyegét. Akár meghívást utasított vissza, akár Freud Leonardo-tanulmányának elolvasását ajánlotta, akár a házinyúltenyésztésre vonatkozó tanácsokat adott – az első mondat már feltételezte az utolsót, az egészen egységes szellem uralkodott, mint egy Mozart-kamarazenemű tételén, s a részletek szépsége csupán az egész formaszépségét támasztotta alá.

Hellyel kínált egy karosszékben, amelyet a szobában égő egyetlen lámpa fénnyel világított meg, míg ő maga jótékony árnyékban maradt.

Azzal kezdte, hogy úgy hallja, Donna Leda fia egy időre az én felügyeletem alá kerül.

Kimelegedtem, és értelmetlenül dadogtam abbeli igyekezetemben, hogy kifejtsem: nem kezeskedem semmiért, vonako-

dom elfogadni a megbízást, és fenntartom magamnak a jogot, hogy bármelyik pillanatban visszavonulhassak.

– Hadd meséljek a fiúról – kezdte. – Először is azt kell megmagyaráznom, hogy én amolyan öreg nagybácsiféle vagyok a családban, és hosszú évek óta gyóntatójuk. Nos, Marcantonio. Mit is mondjak róla? Találkozott már vele?

– Nem.

– Temérdek jóra való hajlandóság van abban a fiúban. Temérdek... temérdek. Talán éppen ez a baja. Szóval még nem ismeri?

– Még nem.

– Eleinte minden jól indult. A gyerek jól tanult. Sok barátja volt. Különösen ügyes volt a rangjával járó formaságokban, fesztelenül mozgott az udvarnál és a Vatikánban. Édesanyja egy kissé féltette őt az ifjúkori könnyelműségektől. Talán a gyerek apjának példája lebegett a szeme előtt. Elég az hozzá: szerette volna, ha a fiú minél hamarabb átesik ezeken a kilengéseken. Don-

na Leda meglehetősen bolondos asszony. Nagyon örült, amikor Marcantonio önálló lakásba költözött a Via Pón, és gondosan titokban tartott mindent, ami ott történik.

Itt a bíboros ismét elakadt; nyilván maga is csodálkozott zavarán. Majd erős elhatározással összeszedte magát, és folytatta:

– Nos, elég az hozzá... valami baj történt. Azt gondoltuk, át fog esni mindazokon a tapasztalatokon, amelyeken minden rangjabeli római fiatalember átesik, és azután vége lesz. Csakhogy nem lett vége. Meg tudná nekem mondani, fiatalember, hogy ez a fiú a maga öt vagy hat kis szerelmi ügyecskéjével miért nem tudta egyszer s mindenkorra letudni az egészet?

Teljességgel képtelennek éreztem magam rá, hogy megválaszoljam a bíboros kérdését. Annyira elámultam az egész beállításon, amely természetesnek tekint öt-hat futó viszonyt egy tizenhat éves fiú számára, hogy csak a legnagyobb erőfeszítéssel tudtam arcvonásaim közönyös nyugalmát megőrizni. Erősen igyekeztem megbotrán-

kozásomat leplezni, és egy ügyetlen szemöldökrándítással mintegy éreztetni, hogy felőlem akár húsz ügyecskéje is lehet a gyereknek.

A bíboros folytatta:

– Marcantonio magánál idősebb fiúkkal barátkozott, és legfőbb vágya volt, hogy mindenben utánozza őket. Mindenütt megjelentek: lóversenyen, bárokban, az udvarnál, kávéházban, hotelek halljában. Monoklit viseltek és amerikai kalapot, és egyetlen beszédtémájuk volt: a nő és a saját sikereik. De talán a legjobb, ha az elején kezdem.

Rövid szünetet tartott.

– Az első leckét, talán erősebb szót kellene használnom, a Comói-tónál kapta. Sokat teniszezett akkoriban egypár roppantul temperamentumos dél-amerikai kislánnyal, ha jól tudom, brazíliai örökösnőkkel, akik az életnek minden titkába be voltak avatva. Úgy képzelem, a mi Toninónk csupán kisfiús udvarlással próbálkozott, egy-egy futó csókkal a babérbokrok alatt. De rövidesen

egy kis... amolyan rubensi orgia kellős közepében találta magát. Az egész úgy kezdődött, hogy utánozni akarta idősebb barátait. Azután a hiúsága ragadta el. Hiúságból élvezetté vált. Élvezetből – szokássá. Szokásból – szenvedéllyé. Itt tartunk most.

Újabb szünet.

– Bizonyára hallott már róla, hogy némely őrült hallatlan intelligenciát, mondjuk, ravaszságot és ügyességet fejleszt ki magában, hogy eltitkolja a betegségét. Vagy hogy züllött gyermekek gyakorlott bűnözőkön is túltesznek abbeli ügyeskedésükben, hogy gaztetteiket eltitkolják szüleik elől. Hallott már efféléről? Nos, itt tart ma Marcantonio. Mit tegyünk? Vannak, akik azt tanácsolják, engedjük őt egészen szabadjára, amíg belébetegszik, és megcsömörlik az egésztől. Talán igazuk van, mégis szeretnénk közbelépni, mielőtt odáig jut, ha lehetséges. Különösen, mivel az események újabb fordulathoz értek.

Hangulatom abban a pillanatban a leg-

kevésbé sem kívánta az új fordulatokat. Távolról hallottam, hogy Madame Bernstein ismét Chopint zongorázik. Szerettem volna eléggé durva és goromba lenni ahhoz, hogy most azonnal az ajtóhoz ugorjam, és jó éjszakát kívánjak a bíborosnak, mindörökre jó éjszakát a dőzsölő kis hercegecskének édesanyjával egyetemben.

– Igen, új fordulat – ismételte a bíboros. – Édesanyja végre talált a számára megfelelő menyasszonyt. Nem mintha Donna Leda azt hinné, hogy van a világon olyan család, amely növelhetné házának fényét és dicsőségét. De talált egy régi jó családból való kislányt, akinek még valamelyes pénze is van, és azt reméli, hogy a többit majd elintézem én. De a leány két bátyja ismeri Marcantoniót; a társaságához tartoznak. Nem engedik meg a házasságot, amíg Marcantonio... nos, amíg Marcantonio le nem csendesedik egy kissé.

Arcomon nyilván beszédes vegyülékben tükröződött rémület és mulatság, harag és ámulat, mert a bíboros zavarba jött. Az

ember sohase tudhatja, mi döbbent meg egy amerikait – gondolhatta magában.

– Nem, nem. Bocsásson meg, Atyám, nem vállalhatom.

– Hogy érti ezt?

– Maguk, Atyám, azt akarják, hogy menjek le hozzá a kastélyba, és pár hétig tartsam kordában a fiút. Nem értem, hogyan juthatott eszükbe ilyesmi. Úgy gondolják, hogy, mint a lakodalmas libát, amit időre hizlalnak, tömjem meg Marcantoniót erénnyel a házassága előtt? De hát nem látják be...?

– Túloz, fiatal barátom!

– Bocsásson meg, ha gorombán hangzik, amit mondok, Atyám. Nem csodálom, hogy nem tudott hatással lenni a fiúra. Hiszen maga sem hitt abban, amit beszél. Atyám nem hisz igazán az önmegtartóztatásban.

– Hinni? Dehogyisnem hiszek benne. Hiszen magam is pap vagyok.

– Akkor miért nem próbálták a fiút is...

– De hát végtére is *a világban élünk!*

Elnevettem magam. Nevetésem sértő lett volna, ha nem lett volna benne jó adag hisztéria. „Köszönöm neked, Vaini atyám – gondoltam magamban –, köszönöm neked ezt a szót. Mennyire megmagyarázza egész Itáliát, egész Európát. *Sohase próbálj az emberi természet ellen cselekedni.* A gyarmati ország, amelyből én származom, pontosan az ellenkező elv szerint próbál élni."

– Bocsásson meg nekem, Atyám – feleltem végre. – Nem bírom megtenni. Amúgy is képmutatásnak érezném, ha prédikálni próbálnék a fiúnak. De még tízszerte nagyobb képmutatásnak érezném, ha tudnám, hogy ezzel a módszerrel csak éppen egy-két hónapra akarjuk őt lecsillapítani. Ezen nem lehet vitatkozni; minden azon fordul meg, mit érez az ember. Megmondom Miss Griernek, hogy nem látogathatom meg a barátnőjét. Úgy hallom, fél tizenegykor érkezik. Ha megengedi, kimegyek most hozzá a zeneszobába.

– Ne nehezteljen reám, fiam. Talán ma-

gának van igaza. Talán én nem így látom a dolgokat.

Alig léptem be a zeneszobába, nyilván magamon viselve felháborodásom jegyeit, amikor d'Espoli hercegné lépett hozzám. Azzal a telepatikus képességgel, amellyel a Kabala tagjai egymásnak mindig segítségére voltak, azonnal megérezte, hogy ismét elölről kell kezdenie a rábeszélést. Leültetett maga mellé, és felsorakoztatván minden könyörgő, kérlelő, rábeszélő és elbűvölő képességét, amelynek titkát senki rajta kívül nem ismerte – két percen belül elnyerte ígéretemet. A világ legtermészetesebb dolgának tüntette fel, hogy az erkölcsös báty szerepét játsszam rossz útra tévedt, de ragyogó ifjú barátja mellett.

Mint egy láthatatlan rendező intésére, most Miss Grier lépett a szobába.

– Jó estét, jó estét – jött egyenesen felém, ruhája rozsdaszínű redőzetét maga után vonszolva a kőpadlón. – Sose fogja kitalálni, ki hozott ide autón! Sietek vissza. A lateráni kórus jön hozzám éjfél felé, Pa-

lestrinát fognak énekelni, ismeri az Énekek Éneke motettát? Nem? Képzelje, Marcantonio hozott ki. Imádja a nagy teljesítményű motorokat, és mivel édesanyjának nem áll módjában, hogy kocsit tartson neki, megengedem, hogy az enyémmel szórakozzék. Jöjjön, ismerkedjék meg vele! Vegye a kabátját. Szeret éjszaka autózni?

Kivezetett az úthoz, ahol két vakító reflektor mögött türelmetlen motorberregés hallatszott.

– Antonino – szólította a fiút –, itt van anyádnak egy amerikai barátja. Mutasd meg neki az autót, vidd el egy félórára kocsikázni, jó? El ne gázoljatok valakit!

A kormánykeréknél hihetetlenül karcsú és határozott fellépésű világfi ült; fekete szeme szikrázott: egy nappal sem látszott idősebbnek tizenhat événél. A halovány fényben mereven biccentett felém. Olasz hercegek még hölgyek közeledtére sem állnak fel.

- Vigyázz, Marcantonio, nehogy baja történjék a kocsinak vagy a barátomnak.

– Vigyázok.

– Merre mentek?

Erre már jobbnak látta nem felelni, és a hölgy további kérdései az induló motor búgásába fulladtak. Tíz percig hallgatagon ültünk egymás mellett, az út a reflektorok fényében mintegy a semmiből bukkant fel előttünk. Don Marcantonio kemény küzdelmet vívott önzésével, s végül megkérdezte, nem akarok-e vezetni. Amikor megnyugtattam, hogy semmit sem szeretnék kevésbé, megkönnyebbülve, szinte kéjes buzgalommal feküdt neki a kormánynak. Gyönyörrel vette a kanyarokat, hosszú lejtőkön siklott le *cantabilemente*, és scherzókat játszott a falvak hepehupás kövezetén. Az albanói dombok körvonalai kirajzolódtak a csillagos égre; a csillagok – aranyos méhek raja – az egykori gőgös Barberini emlékét idézték, aki kijelentette, hogy házának címerpajzsa maga az ég. A tanyák már mindenütt teljes sötétségbe borultak, de itt-ott egy-egy falu *francobollo*-üzletében még égett a lámpa, és kártyázók csoportját

világította meg. Az óriási családi ágyakban bizonyára sokan fordultak a másik oldalukra, s vetettek keresztet szélsebes rohanásunk sóhajtó-fütyülő hangjára.

Vezetőm nemsokára beszélgetni kezdett. Temérdek kérdést tett fel az Egyesült Államokra vonatkozóan. Bármely pillanatban fejest lehet-e ugrani a „vadnyugat" izgalmas életébe? Van-e ott sok olyan nagyváros, mint Róma? Milyen nyelven beszélnek San Franciscóban? Hát Philadelphiában? Hol tréniroznak atlétáink az olimpiára? Mit tudok ezekről a dolgokról? Azt válaszoltam, hogy iskolában, egyetemen az ember akarva, nem akarva hall egyet-mást kondícióról, tréningről. Ekkor közölte velem, hogy a Villa Colonnában futópályát csináltatott a kertésszel, valódi salakos pályát gáttal, startlyukkal, peremmel a fordulóban. Ezen fogunk gyakorlatozni minden reggel. Képzelődéseiben Marcantonio hihetetlen távolságokat tett meg bámulatosan rövid idő alatt. Előadta tervét, amely szerint útmutatásaim mellett eleinte egy

mérföldet fog futni minden reggel, majd naponta egy-egy fél mérfölddel fogja növelni teljesítményét. S ha éveken keresztül lankadatlanul folytatja tréningjét, bízvást benevezhet a párizsi olimpiára.

Azt hittem, Mademoiselle de Morfontaine egyetemes zsinatja, a bíboros elnéző világiassága, Miss Grier zabpehelyvacsorái után képtelen leszek bármin is csodálkozni. Mégis, megvallom, minden idegszálammal elcsodálkoztam, amikor ez a gyenge és üres lelkű lény bejelentette igényét a távfutási világrekordra. Ravasz akartam lenni: figyelmeztettem az áldozatokra, amelyekkel ez az életmód jár. Diétát emlegettem, korai lefekvést, hajnali fölkelést; lelkesen fogadta. Céloztam az önmegtartóztatásnak ama területére, amely közelebbről érinthette Marcantoniót; egyre növekvő lelkesedéssel, csaknem vallásos hévvel fogadkozott, hogy mértékletes lesz minden tekintetben. Bevallom, ismét csodálkoztam; ez is mutatja éretlenségemet, tapasztalatlanságomat. Azt hittem, gyökeres megtérés tanúja

vagyok; most már azt bizonygattam magamnak, hogy Marcantonio maga is menekülni akar, külső erőkhöz folyamodik, hogy védjék meg önnön gyengesége ellen, s az atlétikától reméli megváltását.

Amikor visszaérkeztünk a villába, társaságunk még mindig zenét hallgatott. Ahogy beléptünk a szobába, minden szem felénk fordult, és éreztem, hogy a Kabala most semmi egyébbel nem törődik, csupán Donna Leda fiának megmentésével.

Római lakásomban néhány levél várt egy bizonyos Mr. Perkinstől, egy detroiti gazdag gyárostól, akivel együtt keltem át az óceánon. Mr. Perkins először járt Olaszországban, és szilárdul eltökélte magában, hogy szépsége legrejtettebb titkait is felfedezi. Nem volt olyan magángyűjtemény, amelyhez ne szerzett volna belépést biztosító ajánlólevelet; nem lehetett olyan elfoglalt tudós, akinek cicerone-szolgálatait ne vette volna igénybe; a pápa - amint mondta - több ízben „szuper-speciális" kihallgatáson fogadta őt; a közönség számára még

nem hozzáférhető ásatásoknak is el kellett szenvedniök csalódott, kandi pillantását. Valami követségi titkárocska megsúghatta neki, hogy néhány olasz ismerősre tettem szert, mert levélkéi mind arra figyelmeztettek, hogy szeretne valódi olaszokkal megismerkedni. Szeretné látni, mint élnek otthonukban, s elvárja, hogy megmutatom neki őket. Csak aztán valódi olaszok legyenek ám! Azonnal válaszoltam neki, hogy az olaszok, akikkel megismerkedtem, valamennyien félig franciák vagy félig amerikaiak, de biztosítottam, hogy amint sikerül egy valódi bennszülöttet felfedeznem, azonnal elővezetem neki. Hozzátettem, hogy egy időre vidékre utazom, de egy-két hét múlva ismét Rómában leszek, és meglátom, mit tehetek érdekében.

Tehát csakugyan lementem a Villa Colonnába. Marcantonio maga vitt le autón; az út csaknem egy egész napig tartott. Lelkesedése a futótréning iránt mit sem csökkent, sőt inkább növekedett, nyilván főként az időközben elkövetett kicsapongá-

sok következtében. Késő délután volt, a napnyugta vörös fényei kékes alkonyatba hanyatlottak, amikor a park hatalmas kapujához értünk. Először tölgyerdőn haladtunk át, majd egy mérföldnyi tágas gyepen, amelyen félénk bárányok legelésztek, majd *pineta*-n vezetett át egy csermely. Azután feltűnt a major, galambfelhőbe burkoltan; a felső terasz óriási szökőkútjaival; végül maga a kastély és a Fekete Királynő, aki poros szövetruhájában jött elénk a kagylóhomokos úton. Nem sokáig gyönyörködhettem a kastély narancsszínbe játszó barnás homlokzatában, amelyet nap és eső mállasztotta füzérek, koszorúk ékesítettek, sem az Ariosto nőalakjait ábrázoló híres falfestményben, ama régmúlt idők emlékében, amikor Balkezes Szilveszter pápa itt tartotta akadémiáját s találta fel a szonett utána elnevezett formáját. Minden erőmet összeszedve is alig sikerült eltitkolnom örömömet afölött, hogy gyertyafény mellett fogok élni olyan szobákban, amelyekért itt a háziak titkon szégyenkeznek, míg

New York előkelőségei büszkélkednek száz meg száz rossz utánzatukkal. Házigazdáim a Temze-part szürke palotái után vágytak, s éppen csak hogy nem kértek bocsánatot az óriási termekért, amelyekbe bevezettek, s amelyekben addig álldogáltam a csodálattól szinte aléltan, történelmi távlatú álmodozásba merülten, amíg Marcantonio nem kopogott ajtómon, s vacsorához nem hívott.

Asztalnál bemutattak Donna Juliának, Marcantonio féltestvérének, s a család egy vénlány unokanővérének, aki örökké jelen volt, örökké hallgatott, s ajka – magános emberek szokása szerint – örökké mozgott titkos gondolatai nyomán. Mint az osztályabeli leányok általában, Donna Julia soha életében nem maradhatott egyedül egy félóránál tovább. A rosszra való mérhetetlen hajlandósága semmilyen irányban nem fejlődhetett szabadon, s így kénytelen volt szemében meghúzódni. Sohasem adtak kezébe izgatóbb olvasmányt, mint Goldoni komédiáit és az *I promessi sposi*-t, mégis

felkapott és megértett minden kétértelmű szót, és amint a házassággal megnyílt számára a szabadság, alaposan kivette belőle részét. Kissé merev volt és gyanakvó, gonosz pillantása csaknem csúnyává tette. Nemigen szólt, irántam a legcsekélyebb érdeklődést sem mutatta, és az idő java részében öccse el-elsikló tekintetét igyekezett elkapni, hogy jelentőségteljes nézésével valamiféle diadalmas gondolatot vagy ötletet plántáljon bele.

A Villa Colonnában korai lefekvés dívott. De Marcantonio, aki legegyszerűbb megjegyzéseimet is csodálatosnak találta, még órákig ült nálam, és beszélgetett néhány pohár Marsala mellett. Édesanyja, aki a hallon és félig nyitott ajtaján keresztül figyelte e látogatásokat, kétségkívül elégedetten vette tudomásul, hogy fiának leckéket adok az egészséges életből. De időnk java részét a hét vége felé egyre inkább az a táblázat vette igénybe, amely napról napra mutatta, mekkora távolságot futott a kis bajnok, és mennyi idő alatt.

Egy hét telhetett el így, amikor egyik éjszakai beszélgetésünk során Marcantonio kedvessége hirtelen megvetéssé változott. Az egyhetes érzelemmentes élet megboszszulta magát; lelkét elárasztotta a szenvedély, és kérkedni akart. Talán tudatára ébredt, hogy a sportpályán nem terem számára babér; de mivel önzése mindenáron dicsőségre szomjazott, másféle küzdőtéren szerzett díjakkal kellett hencegnie. Felidézte a brazíliai leányok emlékét a comói kertben. Elmesélte, hogy e szerelmi beavatás után azzal az elhatározással tért vissza Rómába: utánajár, vajon csakugyan olyan könnyű-e a játék, mint amilyennek eleinte látszik? S hirtelen új világ nyílt meg előtte, amelyről azelőtt még csak nem is álmodott. Tehát igaz, hogy férfiak és nők sohasem azzal foglalkoznak, amit *látszólag* művelnek, hanem titkos jeladás, csábítás, menekülések világában élnek! Végre megértette a pincérnő hívogató pillantását, a páholynyitogató asszony kezének futó érintését. Nem véletlen, ha a szél a hölgy selyemsáljá-

nak végét arcodba lebbenti, amikor kilépsz a szálló kapuján. Nem véletlen, ha anyád barátnői éppen akkor siklanak végig a folyosón, amikor te is kilépsz a szalonból... Felfedezte, hogy a nő mind ördög – de bolondos és ostoba ördög –, s most végre meglelte az élet egyetlen igaz és kielégítő célját: a nő üldözését. Az egyik percben azon élcelődött, milyen könnyű ez a vadászat; a következőben részletesen elemezte nehézségeit s a ravasz ügyességet, amelyet megkíván. Hol azt hangoztatta, milyen egyformák a nők gyengeségei – hol azt, mily végtelenül változatos a vérmérsékletük. Majd saját fölényével, egykedvűségével kérkedett: jól ismeri a női könnyeket, de nem hisz nekik. A nő nem tud igazán szenvedni: talán nincs is lelke.

Valóban megtörtént eseteket megtoldott olyanokkal, amelyekről csak szerette volna, ha megtörténnek. Ismerte Róma társadalmi életének egy szeletkéjét, s erre fölépítette kamaszos, éretlen elképzelését egy világról, amelyben senki sem törődik egyéb-

bel, mint a csókkal. Vagy két óra hosszat beszélt. Hallgattam; egyetlen szót sem szóltam közbe. Talán ez kedvetlenítette el. Azért beszélt, hogy ámulatba ejtsen. Csakugyan elámultam – azt hiszem, minden New England-i puritánnal megesett volna a helyemben –, de tudtam, minden azon múlik, hogy ne mutassam ki ámulatomat. Marcantonio talán hirtelen tudatára ébredt, hogy az én szemszögemből nézve kalandjai nem irigylésre méltók; talán természetes visszahatás volt hiú kérkedésére a kétségbeesés sötét áradata, amely azt nyomon követte; talán csak annyi történt, hogy a kimerültség utat engedett az őszinte szónak; mindenesetre végső erejével felordított:

– Gyűlölöm őket. Gyűlölöm az egészet. Semmi értelme. Mit tegyek? – és térdre rogyott az ágy előtt, arcát a párnákba temette, és keze lázas izgalomban marcangolta a takarót.

Papok, orvosok gyakran hallhatják a felkiáltást: „Mentsen meg! Mentsen meg!" Nekem is még két embertől kellett halla-

nom, mielőtt római évem letelt. Ki csodálkoznék ezen ma már?

Nem is igen emlékszem, mit beszéltem, amikor végre rám került a sor. Csak annyit tudok, hogy boldog lelkesedéssel merültem el a témában, s egyre jobban belemelegedtem. Isten tudja, milyen New England-i prófétalelkű papok sugalmazták nekem könyörtelen, kemény szavaimat. Megrészegített a puritánok bora, s az ótestamentum nyelvét sikeresen elegyítve a modern mélylélektan szakkifejezéseivel, megmutattam a fiúnak, hogy máris milyen mélyre süllyedt; figyelmeztettem, mennyire hasonlít nagybátyjához, az idősebbik Marcantonióhoz, s e figyelmeztetés fenyegetéssel is fölért; bebizonyítottam neki, hogy atlétikai szenvedélye is csupán idegrendszere bomlásának egyik tünete, hogy képtelen a nagy és általános emberi célok bármelyikére is törekedni, hogy minden, amit gondol és tesz - tréfa, sport, becsvágy –, csupán a kéj szimbóluma a szemében.

Dübörgő prédikációm minden várakozáson felül hatásosnak bizonyult. Ennek több oka lehetett. Először is megvolt benne az a hév és őszinteség, amelyhez a puritán mindig folyamodhat, amikor ostorozza mindazt, amiben ő maga nem vehet részt; nem afféle latin demonstráció ez, könnyekkel meg széles mozdulatokkal, hanem jeges gyűlölet, amely megdermeszti a mediterrán lelket. Másodszor: szavaim – ha homályosan is – mind eleve éltek már a fiú lelkében. Nem a pap, hanem a szabados az, akiben a legpontosabban él a tisztaság eszménye – hiszen ő az, aki eltékozolja fillérről fillérre a kincset, tudatosan, ezerszer megbánva, megakadályozhatatlanul. Minden egyes szavam pontos megfelelőjét ébresztette fel Marcantonio lelkében. Azt sem tudhattam akkor, hogy a fiú az utóbbi időben elérkezett a kétségbeesésnek abba az állapotába, amikor az ember egész lénye szinte dübörgő harangszóként visszhangozza e szavakat: „Nincs menekvés. Örökre elvesztem." Azt is csak később tudtam meg, hogy Mar-

cantonióban volt némi nyoma a vallási tébolynak; egy évig váltogatta a szent áldozást a kicsapongással – az áldozás magasztos rajongása a kicsapongásba taszította, a kicsapongás fölötti kétségbeesése és szorongása pedig ismét az áldozás felé hajtotta. Végül, miután annyiszor esett ismét és ismét vissza a bűnbe, cinikusan hónapokra abbahagyta a templomba járást. Mindezek az okok együttvéve megmagyarázzák, miért volt rövid és dörgedelmes beszédemnek olyan megrendítő hatása Marcantoniónra. Lekuporodott a szőnyegre, könyörgött, hallgassak el, szinte fuldokolva fogadott lavulást. De most, hogy sikerült felkeltenem benne a megbánást, ki akartam használni ezt a ritka, talán soha meg nem ismétlődő alkalmat. Volt még tartalékom, amelynek segítségével fokozni tudtam felháborodásomat. Marcantonio most már térden csúszott a szőnyegen, kezével elfödte fülét, és könnyektől ázott arcát rémült könyörgéssel emelte felém. Elhallgattam, és sötéten meredtünk egymásra, fejfájástól

és kimerültségtől remegve. Azután elment lefeküdni.

Másnap reggel átszellemült volt, szinte légies az új elhatározások tüzében. Halkan, alázatosan jött-ment. Egyikünk sem tett célzást az előző esti eseményekre, de pillantásai, amelyeket a teniszháló fölött rám vetett, engedelmes alázatosságukban jobban zavartak minden szemtelenségnél. Két játszma után lementünk a szökőkúthoz, Marcantonio végigfeküdt a félkör alakú padon, és három óra hosszat aludt. A nap delelőre hágott; elnéztem, amint sugarai behatolnak a vézna, kisfiús testbe, amelyen elömlött a hisztériás kitörések nyomában járó kéjes fáradtság; s merész képzelődésemben úgy véltem, hogy talán sikerült elérnünk célunkat. Ábrándoztam. A kastély felől a rózsakertből kertészolló csattogása hallatszott; a mezőről, ahol a régi kerek oltár állott, már-már láthatatlanná kopott domborműveivel, a fiatal teológusok vidám kiáltozása hallatszott, akiknek Donna Leda egy kisebb villát bocsátott rendel-

kezésükre a nyári vakációra: futballoztak, reverendájukat térdig fölgyűrve. A fenyőerdőcskéből a két juhászbojtár kiáltásai szűrődtek hozzám; az árnyékban ültek, és faragtak, miközben nyájuk szinte észrevétlenül mozgott a túlnan futó országút felé. Előttem a szökőkút mormolta különféle hangjait: meg lehetett különböztetni a fősugár suhogását, a felső medencébe visszahulló cseppek csacsogását, a felső medencékből túlcsorduló s az alatta levőbe alálhulló víztömegek dobolását s végül a hangos fecsegést, amellyel a legalsó medence fogadta a mindenhonnan beléje torkolló vizeket. Tacitus olvasatlanul hullott ölembe, szemem a gyíkokat követte, amelyek fürgén siklottak át a ragyogó napfényben fürdő kavicsos úton, figyeltem ijedt zavarukat, ha egy-egy hirtelen fuvallat meglibbentette a szökőkút egyenletes vízfátylát, s mindannyiunkat bevont finom permetével. Az egyenletes fény, a víz, a rovarok s – mögöttem a tanyán – a galambok hangja együttesen azt az egyhangú, csillogó tre-

molót idézték, amelyet modern zeneszerzők oly szívesen alkalmaznak a zenekarban, hogy azután hirtelen föléje építsék az oboák bégető melódiáját.

Míg ott ültem, a házból levélkét hoztak ki utánam. A detroiti Mr. Perkins megtudta, hogy ott vagyok, s a közeli városka fogadójából tudatta velem látogatási szándékát; milyen szerencse, ürügyet találni rá, hogy az ember bejusson Olaszország leghozzáférhetetlenebb kastélyába! Borítéka hátára odafirkantottam, hogy egy kínos családi esemény következtében jelenleg nem fogadhatom őt a háznál.

A déli forró napsütés után viharfelhők gyülekeztek, s egész délután a szobában ültünk. Marcantonio Donna Juliával együtt azon igyekezett, hogy megtanítson engem a nápolyi nyelvjárásra, míg a hallgatag nagynéni mélységes megbotránkozással ült mellettünk. De nyelvleckém csakhamar a tanárok közötti éles és rafinált veszekedésbe fúlt. Nagyrészt szélsebes és gyűlölködő mellékmondatokban folyt – zárójelben –

magasan fejem fölött, érthetetlen *argot*-jukban. Csak sejthettem, hogy Donna Julia mivel ugratja a fiút. De annyit értettem, hogy mindig ő húzta a rövidebbet; egyre hangosabb és dühösebb lett. Kétszer is megkerülte az asztalt, hogy megüsse nővérét; a lány nem menekült az ütés elől, karcsún kinyújtózott és felnézett rá mágneses szemével. Végül is Marcantonio felszólított, hagyjuk ott a lányt, és menjünk fel szobáinkba; úgy váltak el, mint a hétéves gyerekek: fintorogva és azon vetélkedve, hogy kié legyen az utolsó goromba szó.

Vacsora után folytatódott a háborúság. A hercegné a kandalló mellett bóbiskolt, unokanővére vele szemben motyogott hangtalanul. A két testvér a félhomályban ült, és kihívó gorombaságokat vagdosott egymás fejéhez. Érthetetlenül izgatott és bosszantott különös veszekedésük. Valami ürüggyel elbúcsúztam, és szobám felé indultam. Az utolsó, amit láttam, egy heves csapás volt, amelyet Marcantonio nővére vállára mért; az utolsó hang, amelyet hal-

lottam, a leány kihívó nevetése, amint du
lakodtak a faragott ládán a sarokban. A
lépcsőn fölfelé eltűnődtem magamban: bi
zonyára csak képzelődés volt az egész, sze
rencsétlen fájós fejem annyira telve volt
múlt esti erotikus elbeszélésekkel; igen, bi
zonyára csak képzeltem, hogy azokban a
ütésekben - amelyek valójában vad simo
gatások voltak - a gyűlölet szerelemme
vegyült; Donna Julia nevetése pedig féli
gúnyos, félig odaadó...

De nem képzelődtem.

Éjjel három óra körül Marcantonio éb
resztett fel álmomból. Még fel volt öltöz
ve. Sebes szóáradatot zúdított szédelgő fe
jemhez, amelyből csupán e mondat lázas is
métlődését tudtam megérteni: „Igaz
volt." Azután ugyanolyan hirtelen hagyt
el a szobát, mint ahogy jött.

Milyen szerencséje volt ennek a Mr. Pe
kinsnek! Most is, amikor teljes amerikai e
szántságát latba vetve betört a tiltott vil

kertjébe, vajon miféle őrangyala intézte úgy a dolgokat, hogy a kastélyt éppen legjellegzetesebb oldaláról ismerje meg? Mert nyilván egy pompás, régi olasz kastély legjellegzetesebb pillanatai közé tartozik, amikor egy halott ifjú herceg fekszik a rózsabokrok tövében! Amikor Frederick Perkins detroiti gyáros a reggel hétórai kristályos levegőben átugrotta a kert falát, lába előtt feküdt Marcantonio d'Aquilanera, Aquilanera és Stoli XIV-ik hercege, Stoli-Roccellina XII-ik hercege, Bugnaccio, Tei stb. márkija, Spenestra és Gran-Spenestra bárója, a sciestriai tavak ura, a San Stephano-rend patrónusa, továbbá Altdorf-Hotenlingen-Craburg választófejedelme, a Német-római Birodalom hercege stb. stb., a nápolyi udvar kamarása, a Darvak Rendének I. oszt. lovagja. Teteme mintegy három órája kihűlt; jobbjában harmattól nyirkos revolvert szorongatott.

III. ALIX

A kabalisták bölcs nyugalommal fogadták Marcantonio halálhírét. A beszámoló, amelyet a gyászoló anya adott erről az eseményről Miss Griernek, a félreértés netovábbja volt. Szerinte *én* csodát műveltem; alapjában véve a fiú hirtelen és gyökeres megtérése volt az, amely felborította idegrendszere egyensúlyát. Ő, egyedül ő a hibás! Előre kellett volna látnia, hogy ilyen fiatal gyerektől nem lehet önmegtartóztatást elvárni; a túlzásba vitt erényesség megőrjítette Marcantoniót, és szentességi rohamában agyonlőtte magát. - Ezeket a dolgokat felsőbb kéz irányítja, drága Ledám mormogta Miss Grier. A bíboros hallgatott.

A Kabala visszatért rendes foglalatosságaihoz. Mivel nem a csoport életrajzát írom, hanem az egyénekét, nem szándékom részletesen elbeszélni, miként tették

lehetetlenné Mrs. Pole-t, aki szemtelen
mert lenni Miss Grierrel, sem azt, hogyan
hiúsították meg a Renan-előadást (a
L'Abesse de Jouarre-t végül is nem adták elő
jótékony célra a Constanzi-színházban). Az
egyházi hagyományok iránti önzetlen sze-
retetből megakadályozták néhány unalmas
és jelentéktelen személy szentté avatását,
amellyel a szicíliai és mexikói hívőknek
akartak kedveskedni az egyházfők. Róma
adófizető polgárait megkímélték attól,
hogy az állam több száz modern olasz fest-
ményt vásároljon, s számukra állandó mú-
zeumot építsen. Sikerült a közvélemény
figyelmét ráirányítaniuk az enyhe csatorna-
szagra, amely a Sixtusi Kápolnában ter-
jeng. Amikor a Giardini Borghesében egy
tölgyerdő megbetegedett, csak a Kabalá-
nak volt annyi esze, hogy Berlinből hoza-
tott szakértőt a gyógyítására. Hogy őszinte
legyek, a Kabala működése nem volt túlsá-
gosan eredményes vagy megdöbbentő.
Csakhamar észrevettem, hogy megérkezé-
semkor hatalmuk már leáldozóban volt.

Eleinte azt hitték, meg tudják akadályozni sztrájkokat meg a fasizmust, meg az elhapódzó istenkáromlást; csak miután tenérdek pénzt elköltöttek, és száz meg száz mbert hiábavalóan elbolondítottak, esznéltek rá, hogy a huszadik század olyan rőket szabadított fel, amelyeket nem tudak kormányozni. Ettől fogva megelégedek kevésbé nagyra törő feladatokkal.

Egyre több és több időt töltöttem társaságukban. Fiatalságom, idegenségem elzórakoztatta legtöbbjüket, és szinte zavarba jöttek azon, hogy annyira szeretem őket. Azt hitték, túl vannak rajta, hogy valakinek a szeretetétől meghatódjanak. Időről időre ujjal mutattak rám, amint leplezetlen rajongással bámultam őket.

– Olyan, mint egy figyelmes kiskutya, ki nyelvét lógatja igyekezetében – kiáltott el Alix d'Espoli. – Vajon mit lát bennünk?

– Folyton azt reméli, hogy egyszer mégcsak mondunk valami emlékezeteset – válaszolta a bíboros, és elgondolkozva nézett rám, a szellemes *causeur* tekintetével,

aki tudja, hogy megfelelő krónikás nélkü
nagysága vele együtt sírba száll.

– A gazdag, új országból jön, amelyil
egyre nagyobb és egyre fényesebb lesz
míg a mi Európánk romhalmazzá és sze
métdombbá züllik – mondotta Donna Le
da. Ezért fénylik úgy a szeme.

Nem, nem! – kiáltott fel Alix. – Én az
hiszem, szeret bennünket! Érdek nélkül
egyszerűen szeret a maga kedves újvilág
módján. Volt egyszer egy gyönyörű szette
rem, akit Samuelének hívtak. Samuel
egész életét azzal töltötte, hogy ült é
figyelt bennünket, és szemében lelkes izga
lom csillogott.

Nem harapott? – érdeklődött Donna
Leda, aki mindig mindent pontosan akar
tudni.

– Nem. Samuelének nem kellett finom
falatokat hajigálni, hogy az ember meg
nyerje ragaszkodását. Szeretett szeretni
Nem fog megsértődni, ha néha-néha Sa
muelének fogom hívni, hogy emlékemb
idézzem azt a kedves állatot?

– Ne beszélj róla előtte – suttogta Ma-
ame Bernstein, aki pasziánszot rakott az
sztalon. – Legyen szíves, fiatalember, hoz-
a be a bundámat a zongoráról, amíg ez a
eveletlen társaság magához tér.

Alix megmagyarázott engem. Tehet-e
mber ennél nagyobb szívességet ember-
ársának? Mi sem természetesebb, mint az,
ogy ezek után őszinte ragaszkodást érez-
em e bájos és gyors észjárású lény iránt.

Nem volt a mai korba való. Mint aho-
yan a tudósok némely csaknem kihalt
sendes-óceáni madár tanulmányozása
lapján egy egész rég múlt kort tudnak re-
onstruálni, úgy ennek a csodálatos asz-
zonynak a személye visszavitt bennünket
tizenhetedik századba, és megmutatta,
ilyen lehetett az arisztokrácia, amikor
ég virágjában volt.

D'Espoli hercegné törékeny, párizsias
ódra volt csinos; élénk fejecskéje vörö-
es-gesztenyeszínű hajkoronája alatt örök-
é jobbra-balra imbolygott, karcsú vállára
ajolt. Jellemét leginkább bánatosan mo-

solygó szeme és apró, piros szája fejezte k
Apja a provence-i nemességből szárma
zott; s Alix gyermekkorát részben vidék
apácaiskolákban töltötte, részben odahaza
atyja kastélyában, zerge módjára mászkál
va a környező sziklákon. Tizennyolc éve
korában nővérével együtt behívták a szir
tekről, merev ünneplőruhába öltöztették
és kelendő árucikkek módjára végigmuto
gatták párizsi, firenzei és római befolyáso
rokonaik szalonjaiban. Nővére egy autó
gyárosnak jutott, és Lyonban a társaság
középpontja lett; Alix a mogorva d'Espol
herceghez ment feleségül, aki házasság
után még mélyebbre süllyedt az embergyű
löletben. Nem mozdult ki otthonából, s
legaljasabb kicsapongásokkal töltötte ide
jét. Alix barátai sohasem látták, nem is cé
loztak rá; néha-néha – úgy véltük – az
nyomát fedeztük fel Alix megkésett érke
zésében, gondterhelt modorában, sietős tá
vozásában. Két gyermekét csecsemőkor
ban vesztette el. Nem volt magánélete, ott
hont pedig csupán barátai otthonában lelt

ő mégis: szenvedései forrásából a világ leg-
idébb, legédesebb vidámsága fakadt, tört
szívből előgyöngyöző pajzán kacagás. Cso-
dálatos volt a társadalmi élet minden moz-
zanatában, de a legcsodálatosabb mégis a
vacsoraasztalnál volt. Ilyenkor önmagát
múlta felül, olyan hangokat, olyan pillantá-
sokat talált, amelyek a legtehetségesebb
színésznőnek sem juthatnának eszébe,
hogy Millamont-, Rosalind- vagy Céli-
mène-alakításukat felékesítsék vele. Jó mo-
dor, báj, szellemesség egyesült benne.
Akár kedvenc állatairól csacsogott, akár
búcsújelenetet írt le, amelyet véletlenül
figyelt meg egy vasúti állomáson, akár a
római tűzoltóságot szidta – előadása olyan
tökéletes volt, akár egy Yvette Guilbert-é,
csak még annyival is tökéletesebb, hogy az
embernek nem juttatta eszébe a színházat.
Finom utánzókészséggel rendelkezett, és
végtelen ideig tudta egymaga folytatni a
beszélgetést, de igazi tehetsége éppen ab-
ban rejlett, hogy ehhez a monológhoz az
egész társaság együttműködése kellett:

kérdő, ellentmondó közbeszólások, felkiáltások mint egy Shakespeare-dráma tömegjelenetei – buzdították őt briliáns képességei teljes kifejtésére. Rendkívüli tisztasággal beszélt; több kellett ehhez a puszta nyelvtehetségnél, mint hogy nyelvtanilag tökéletesen beszélje a négy legfontosabb európai nyelvet. Nem, ez a tehetség mélyebben feküdt, szellemi szerkezetéből eredt. Gondolatmenete bonyolultan, de nem rendszertelenül haladt, hosszú zárójelekben, mellékmondatok finom hálózatában, amelyek mindig valamilyen meglepő és elbájoló csattanóval fejeződtek be, váratlan általánosítással vagy megdöbbentő fordulattal. Egyszer szemére vetettem, hogy paragrafusokban beszél; ekkor bevallotta, hogy a provence-i apácák, akiknél intézetben volt, megkívánták, hogy naponta egy-egy kis esszét mondjon el szóban, amely valamely – rendesen Madame de Sévigné leveleiből vett – mondáson alapszik, és váratlan, szellemes fordulattal, csattanóval végződik.

Az ilyen különleges egyéniség lelki táplálléka nem lehet ugyanaz, ami a közönséges halandóké. Alix viharos, furcsa szerelmeiről rengeteget tudott regélni a fáma. Mintha arra lett volna kárhoztatva, hogy különös és múló, szenvedélyes és kiélegületlen érzelmek sorát hajszolja egész életében. A természet, úgy látszik, azzal akarta gyötörni ezt az asszonyt, hogy szerelmet ébresztett benne (s mi volt ez a szerelem? lázas rövid találkozások; keresés; közöny színlelése; hajnalig tartó magános monológok; távolról integető boldogság nevetséges látomásai) - szerelmet éppen olyan alkatú férfiak iránt, akik semmiképpen sem vonzódhattak őhozzá. Kik voltak ezek? Hűvös, személytelen fiatal északi tudósok vagy atléták; egy angol követségi titkár; orosz hegedűművész vagy német régész. S mintha ennyi nem lenne elég, a társaság még fokozta szenvedéseit: mivel római barátai tisztában voltak e gyengéjével, s mindegyik háziasszony biztosítani akarta, hogy a hercegné éppen az ő vacsoráján mutatkoz-

zék legragyogóbb oldaláról, egyik sem mulasztotta el a vendégek sorába meghívni Alix legfrissebb lovagját, aki felé azután egész este zengte legyőzött szerelme bánatos és szárnyaló hattyúdalát.

Ha megkísérlem nyomon követni a hercegné egyéniségének kialakulását, úgy képzelem, már fiatal lány korában tapasztalhatta, hogy van benne valami, ami távol tartja tőle az embereket: tudniillik intelligencia. Az a nagyon kevés okos ember, aki szeretetre vágyik, érzelmi csalódásai során hamarosan megtanulja eltitkolni ragyogó szellemi képességeit. Éles szemű megfigyeléseit lassanként gyakorlatibb térre viszi át – megtanul burkoltan hízelegni, fordulatosan csevegni, érzelmeit okos és szép szavakkal nyilvánítani, általában enyhíteni embertársai számára tűrhetetlen unalmukat és egymás unalmasságát. D'Espoli hercegné tökéletességig fokozott bája nem volt egyéb szakadatlan s csaknem öntudatlan kísérletezésnél, hogy bámulók s szeretők helyett barátokat szerezzen magának. An-

nak mégis tudatában volt, hogy ha viselkedése a mesterkéltségig művészi, csak elkápráztatja, de egyben visszataszítja az embereket; ha viszont nem éri el a tökéletesség eszményét, akkor egyszerűen legyintve elkönyvelik őt közönséges hisztérikának. Hosszú évek során át gyakorolta csacsogó beszédmódját barátain; arcukon megfigyelte, melyik hanglejtése, kézmozdulata, jelzője hatásosabb, s melyik kevésbé sikerült. Más szavakkal kifejezve: mestere lett egy csodás művészetnek, a társalgás majdnem teljesen feledésbe merült művészetének; s erre a szerelem vitte rá. Mint egy szerencsétlen, rémült kis fehér egér a lélekbúvár kísérleti útvesztőjében, úgy szaladgált ide-oda s kereste a kiutat a kizárásos módszer kezdetleges szabályai szerint; s a végén csak annyit tanult, hogy mire az ember eljut a sikerhez, a tévelygés és a balsikerek túlságosan összetörték már a siker élvezetéhez. Lelkének finom és törékeny gépezete nem bírta ki a megpróbáltatásokat, a szerelem és bánat, lelkesedés és csügge-

dés kettős megterhelését: az őrülethez járt közel. Napról napra hóbortosabbá vált, s néha egészen bolondos, máskor tragikus hangulat lett úrrá rajta. De a legmélyebb sebet még csak ezután ejtette rajta az élet.

James Blair jegyzetfüzeteivel együtt mégis Rómában maradt. Új kutatásokba fogott. Számára tíz élet is kevés lett volna, hogy kíváncsiságát minden irányban kielégítse. - Gondold csak el – mondta néha –, körülbelül tíz év kritikai előtanulmányaira lenne szükségem, hogy nekifoghassak az Assisi Szent Ferenc életével kapcsolatos történeti problémák boncolásának. Ugyanannyi idő kellene az antik Róma úthálózatának kibogozására, sóutak, gabonautak – istenem, be gyönyörű kérdés: hogyan táplálkozott a köztársasági Róma! – Máskor arról ábrándozott, hogy elolvassa a Krisztina svéd királynő római tartózkodásáról szóló nyolc vagy tíz francia és német nyelvű könyvet; majd megtanul svédül, és belemerül a naplókba és a jegyzetek hegyeibe; ha már többet tud róla, mint bárki más

ezen a világon, akkor áttér az öreg királyra, és könyvtárakba temetkezve, hónapokra elmélyed Gusztáv Adolf politikai és katonai lángelméjének tanulmányozásába. Így telik az élet... kötetek... kötetek... könyvtárak... jegyzetek. Blair a szenteket tanulmányozta, de a vallásnak egyetlen gondolattal sem adózott. Mindent tudott Michelangelóról, de egyetlen művét sem érezte át mélyen és igazán. Heteken keresztül a római cézárok asszonyai foglalták le minden idejét és rajongó figyelmét – de a Palazzo Barberinibe vacsorára alig-alig bírtam elcipelni. Közönségesnek tartott mindent, ami modern; áldozata volt a történészek nagyképűen magasröptű stílusának, amely sohasem adja vissza hőseik jelenvalóságát – azaz, Blair szemében: közönségességét. A jelen olcsó köznapiság függönyét borítja a világra; ha a legszebb arcba nézünk, pórusokat látunk és ráncokat a szem körül. Csak az az arc igazán szép, amely nincs jelen.

A dolog úgy áll, hogy James Blairt gyer-

mekkorában megriasztotta az élet. Később egyszer a hercegné egy szerencsétlen és ihletett pillanatában nagyon közel járt az igazsághoz, amikor kétségbeesetten így kiáltott fel: – Miféle ostoba anyja lehetett ennek a fiúnak?! – Attól fogva azonban Blair minden tettvágyát könyvekbe fojtotta. Tanulmányai néha rémült meneküléshez hasonlítottak; úgy viselkedett, mintha attól félne, ha felnéz könyveiből, romba dőlni látná a világot – vagy legalábbis a maga részét benne. Szüntelen adathajszolása, amely nem hozott létre kiadott tudományos műveket és nem szerzett neki igazi esztétikai élvezetet, nem annyira abból a vágyból eredt, hogy valamit csináljon, hanem inkább abból, hogy valami elől meneküljön. Egyik ember álmokba menekül, a másik adatokba.

Nem, James Blair igazán nem volt e világból való; távoli és szellemi lény volt, hozzá még fiatal, művelt és személytelenül, szórakozottan udvarias; mindezen tulajdonságai különösen kedvessé tették őt idő-

sebb hölgyek szemében. Miss Grier és Madame Agoropoulos anyai gyengédséggel imádták, és kétségbeesetten sóhajtoztak, amikor Blair makacsul vonakodott őket meglátogatni. James Blair magatartása emlékeztetett az oroszlánokéra, amelyek mereven elnéznek a ketrecük előtt nyüzsgő tömeg fölött; a tömeg fintorog, napernyőket lóbál, bámul és csodálkozik, az állat pedig még az odakínált falatot is megveti.

Abban az időben, amikor a hercegné története kezdődik, Blair éppen azzal volt elfoglalva, hogy pontosan megállapítsa az ókori Itália városainak fekvését. A Campagna középkori leírásait olvasta; helynevek, kiszáradt folyómedrek, repedezett régi festmények segítségével nyomozta régi utak, kihalt városok pontos helyét. A vidék régi állat- és növényvilágát tanulmányozta. Tulajdonképpen boldog volt. Néha-néha jegyzeteket is készített minderről, de többnyire megelégedett azzal, hogy kinyomozza az igazságot, és azután elfelejtse.

Amikor szobájában kezdett nagyon hi-

deg lenni, fölényes nyugalommal az enyémet vette birtokba, asztalaimon kiteregette bőrbe kötött fóliánsait, képeit a falnak támasztotta, s térképeit szétszórta a padlón. A Collegio Romano egyik könyvtárosát annyira elkápráztatta tudományos eszmefuttatásaival, hogy különös kegyképpen hazavihette magával az anyagot. Egyik nap d'Espoli hercegné látogatott meg. Ottima engedte be. Szobámban James Blairbe botlott, aki a padlón térdelve kúszott városról városra holmi megsárgult térképen. Kabátját ledobta, haja ziláltan csüngött homlokába, kezét szürke rétegben borította a por. Először látta a hercegnét, és a ruhája nem tetszett neki. Nem volt kedve beszélgetésbe kezdeni. Szép vonású arcát durcás fintorba torzítva állt a hölgy előtt, s pillantása minduntalan a földre siklott, kedves térképeire. Nem, a barátja elment hazulról közölte mogorván. Nem tudja, mikor jön haza... Nem felejti el megmondani...

Alix nem bánta. Teát kért.

Ottima már éppen a vacsorával akart

foglalatoskodni. Míg a tea készült, Alix megkérte Blairt, magyarázza el neki a térképeket. A hercegné kétségkívül jobban tudott lelkesedni ókori városokért, mint pár száz társaságbeli asszonyismerőse közül a legtöbb; de James Blairrel nem lehetett ilyesmiről beszélni, ha az ember nem rendelkezett legalábbis régészeti doktorátussal. Jeges fölénnyel perorált, Liviusból és Vergiliusból vett vég nélküli idézetekkel traktálta vendégemet. Könyörtelenül vonszolta őt végig Róma hét dombján, a Tiberis örökké változó folyásának valamennyi medrén. Amikor végre hazaérkeztem, még mindig ott találtam őt, amint teáscsészéje fölött félig csodálkozó, félig csúfondáros pillantással bámult James Blairre. Nem hitte, hogy ilyen ember létezik. Az egész epizódban Blair leginkább úgy viselkedett, mint egy hétéves elkényeztetett kisfiú, akit megzavarnak az indiánosdiban. Nehéz lenne megállapítani, mi bilincselte le benne leginkább a hercegnét, de valószínűleg mégis egyik vonása volt az: erős, elkényez-

tetett önzése. Hirtelen támadt szenvedélyében része lehetett még annak a hideg zuhany jellegű felismerésnek is, hogy nem fogadták szívesen: d'Espoli hercegné, akitől Európa legelragadóbb személyiségei el voltak ragadtatva, aki még sohasem lépett be úgy egy ajtón, hogy ne fogadta volna örömkitörés – aki sohasem érkezhetett túl korán, és sohasem távozhatott elég későn valahonnan –, végre-valahára megkóstolta a ritka csemegét, hogy jelenléte valakit bosszant!

Amint megérkeztem, Blair villámgyorsan és udvariatlanul távozott.

– De hiszen ez a fiú elragadó! – kiáltott fel Alix. – Elragadó! Ki ez?

Röviden jellemeztem Blair otthonát, egyetemi pályafutását és búvárkodását.

– Rendkívüli ember. Mondja, mindenkivel ilyen... félénk, ilyen duzzogó? Vagy talán megbántottam valamivel? Mivel bánthattam meg, Samuele?

Siettem megnyugtatni a hercegnét:

– Mindenkivel így viselkedik. S a leg-

többen csak annál jobban szeretik érte. Különösen idősebb nők. Miss Grier és Madame Agoropoulos például imádják, pedig James egyebet nem tesz, mint hallgatagon üldögél a szalonjukban, és kifogásokat keres ki, hogy miért nem megy el hozzájuk vacsorára.

– Hát én nem vagyok öreg, és mégis imádom. Ó, milyen goromba! Szerettem volna pofon ütni. És csak egyetlenegyszer nézett rám. Nehéz élete lesz, Samuele, ha nem tanul egy kis kedvességet. Szeret valakit magán kívül, Samuele? Vagy senkit?

– Igen, van egy menyasszonya odahaza az Egyesült Államokban.

– Barna vagy szőke?

– Nem tudom.

– Higgyen nekem, ez a fiú nagyon szerencsétlen lesz, ha nem tanulja meg, hogy egy kicsit szeretetreméltóbban viselkedjék az emberekkel. De micsoda intelligencia! Micsoda éleslátás! És milyen üdítő a rafinériának ez a teljes hiánya, tudja, ez az egyszerűség! Itt lakik magánál?

– Nem, csak idehozza a könyveit, ami
kor nagyon hideg kezd lenni a lakásában
– Szegény?
– Szegény.
– Igazán szegény?!
– Nem olyan nagyon szegény. Amiko
elköltötte az utolsó fillérjét, mindig talá
munkát, amivel azonnal pénzt kereshet
Szereti a szegénységet.
– És... egészen egyedül él?
– Ó igen, egészen egyedül.
– És szegény... – Ezen egy pillanatig
elmerengett, azután kitört: – De hiszen ez
a legnagyobb igazságtalanság! A társada
lom kötelessége lenne... vagyis, a társada
lomnak büszkének kellene lennie rá, hogy
ilyen egyéneket védelemben részesít. Vala
kit, egy nagyon okos és tehetséges valaki
kellene kinevezni, hogy őrködjék az ilyen
kiváltságos lények fölött.
– De hercegné, James Blair mindenné
többre tartja a függetlenségét. Egyáltalá
ban nem akarja, hogy valaki őrködjék fö
lötte.

– Az ilyen emberek fölött akkor is őrködni kellene, ha nem akarják. Nézze, Samuele, hozza el teára egyik nap. Bizonyos vagyok benne, hogy a férjem könyvtárában van még egypár régi campagnai térkép. Megvannak az Espoli család birtokairól szóló jelentések egészen a tizenhatodik századig. Gondolja, ezzel ráveheti őt, hogy eljöjjön?

A hercegné szinte maga is csodálkozott önmagán. Egy ideig másról próbált beszélni, de csakhamar visszakanyarodott Blairhez, és most „kitartását, céltudatosságát" dicsérte – már amit ő annak nevezett; valójában elbizakodottságáról beszélt: mert ha valakit szeretünk, tudatunk mélyén ott hibáinak felismerése, és ha szerelmünket eszményítjük, nem is annyira kiválóságait túlozzuk, mint inkább gyengéit rendőzgetjük, „racionalizáljuk".

Amikor Blairrel legközelebb találkoztam, két vagy három óráig húzta az időt, mielőtt annyi bátorságot gyűjtött volna, hogy megkérdezze, ki volt az a hölgy, aki-

vel nálam találkozott. Komoran hallgatta lelkes dicshimnuszomat a hercegnéről. Végül megmutatta levelét, amelyben meghívta őt, hajtson ki vele Espoliba, nézze meg a birtokot és a levéltárat. Engem is hozzon magával, ha kedvem van. James nagyon szeretett volna elmenni; de félt a hercegnétől. Tetszett is neki, meg nem is. Zavarosan próbálta nekem megmagyarázni, hogy neki csak az olyan nők tetszenek, akiknek ő nem tetszik. Ide-oda forgatta, gyűrögette a levelet, miközben tűnődött a válaszon; végül az íróasztalhoz ült, és lemondta a meghívást.

Akkor megkezdődött az, amit finomtalanság lenne ostromnak nevezni. A Corsón végighajtva például Alix azt gondolta magában: „Nincs abban semmi szokatlan, ha fölmegyek érte, és megkérdem, nincs-e kedve egy kicsit autózni. Ugyanezt megtehetném legalább egy tucat más férfival, és egészen természetes lenne. Sokkal idősebb vagyok nála, annyival idősebb, hogy ez legfeljebb a... a gondoskodás jeleként

tűnhetik fel." Amikor már ajtaja előtt állt (mert nem elégedett meg azzal, hogy a sofőrt küldje fel maga helyett!), egy pillanatra páni félelem vett erőt rajta, szerette volna csöngetését meg nem történtté tenni; ha nem nyitottak ajtót, úgy képzelte, hogy Blair a csukott ajtó mögött leskelődik, s – ki tudja? – dühösen vagy megvetéssel hallgatja szíve hangos dobogását. Máskor egész estén át töprengett kis szalonja aranyozott székei között, vajon írhat-e neki levelet vagy sem. Számítgatta a napokat, mióta utoljára beszélt vele, és mérlegelte az újabb találkozás illendőségét – benső, lelki illendőségét, nem a külsőt, a világ felfogása szerint valót: ez utóbbi a kabalisták számára nem számított. Gyakran találkozott vele véletlenül a városban (ez, amint mondani szokta, az őrangyalok létezésének legfőbb bizonyítéka), és rendesen bizony e véletlen találkozásokkal kellett beérnie. Néha rákiáltott autójából a Piazza Venezián, és vitte őt, ahová éppen igyekezett. Nem volt a világon boldogabb ember, mint Alix e

néhány alkalommal, amikor Blair mellett ülhetett kocsijában. Milyen engedelmesen hallgatta a férfi előadásait; milyen gyengéden figyelte titkon nyakkendőjét, cipőjét, harisnyáját; milyen mohón függesztette arcára tekintetét, próbálta emlékezetébe vésni vonásai pontos arányát – de hiába, mert erre csak a közöny képes, s nem a szenvedélyes szerelem. Lelkük mélyén összeillő jó barátok lehettek volna ők ketten, mert Blair homályosan sejtette, hogy Alixban van valami, ami hasonlóvá teszi őt a történelmi tanulmányai során felbukkanó nagy nőalakokhoz. Igen, barátok lehettek volna – ha Alixnak sikerült volna eltitkolnia gyengéd érzelmeit. De amint James a legkisebb tanújelét adta rokonszenvének, Alixot annyira megrészegítette a bizalmasság lehetősége, hogy mindjárt tett valami enyhén érzelmes mellékízű megjegyzést: megjelenését dicsérte, vagy ebédre hívta. S ezzel – elvesztette.

Egyszer James egy könyvet ajándékozott neki, amelyről szó esett beszélgetése-

ikben. Nem gondolkozott rajta, nem is vette észre, hogy egész ismeretségük folyamán ez az első gesztus, amely őtőle indult ki. Eddigelé minden javaslatot, minden meghívást Alix indítványozott – reszketve, előre szenvedve a visszautasítástól, mégis látszólagos könnyedséggel –, s alig várta már a férfi érdeklődésének első jelét. Amikor megkapta a könyvet, elvesztette mértékét. Úgy gondolta, ez feljogosítja őt arra, hogy tovább erőltesse a barátkozást, újabb meghittségek felé: most már csaknem naponta kívánt találkozni Blairrel, hosszú, baráti, lusta délutánokat tölteni vele édes semmittevésben. Nem értette meg, hogy a fiú szemében ő elsősorban: tanulmányai ellensége, másodsorban pedig különös, ketrecben őrzött szörnyeteg, amelyet minden olvasottsága ellenére sem tudott emberszámba venni: férjes asszony!

Túlfeszítette a húrt: eggyel többször látogatta meg a fiút a kelleténél. James hirtelen megváltozott: goromba és visszautasító lett. Amikor az asszony megállt az ajtó

előtt, most már csakugyan elrejtőzött, és a csengő hiába szólt, hiábavalóan és fenyegetően, holott Alix tudta – megvolt rá a módja megbizonyosodni felőle , hogy Blair otthon van. Megrémült. Ismét szemben találta magát természete legszörnyűbb szakadékával: ő mindig azt szereti, aki nem szereti őt. Kétségbeesésében hozzám fordult. Óvatosan holmi bölcselkedésekkel csillapítottam, amíg Blairrel nem beszéltem az ügyről.

Blair maga fordult hozzám problémájával. Fel s alá rohant szobámban, zavart volt, dühös, felháborodott. Lehetetlen tovább Rómában maradnia. Nem mer otthon tartózkodni, s ha egyszer kimerészkedik, mellékutcákban bujdokol. Mitévő legyen?

Azt tanácsoltam neki, hagyja el a várost.

De hogyan? Éppen egy munka kellős közepében van... olyan munkáéban, ami... Egye meg a fene... Rendben van, elmegy.

Azt kértem, mielőtt elutazik, jöjjön el hozzám vacsorára a hercegnével együtt.

Nem, nem; kérjek bármi mást, de ezt nem! Most már én gurultam dühbe. Elsoroltam, hányféle szempontból lehetetlen a viselkedése; behatóan elemeztem ostobaságát. Egy órával később ott tartottam, hogy kifejtettem: maga a tény, hogy az embert ennyire szeretik – akár tudja viszonozni, akár nem –, kötelez valamire. Nemcsak arra, hogy az ember kedves legyen, hanem többre: hálára kötelez. Blair nem értette, de végül beleegyezett, hogy eljön vacsorára, azzal a nehezen teljesíthető feltétellel azonban, hogy nem árulom el a hercegnének, hogy ő még a vacsora éjjelén elutazik Spanyolországba.

A hercegné persze korán érkezett, s ruhája olyan elbűvölően szép volt, hogy csak hebegve tudtam bevallani elragadtatásomat. Operajegyeket hozott: a *Salomé*t már unja az ember, de utána a *Petruska* következik, fél tizenegykor. Blair vonatja tizenegykor indult. Ő is csakhamar megérkezett, s tőle telhetően igyekezett kedves lenni. Igazán jól éreztük magunkat mind a

hárman, amint a nyitott ablaknál ültünk, cigarettáztunk és beszélgettünk, élveztük Ottima kiváló zabaglionéját és erős feketekávéját.

Újra meg újra meglepődtem rajta, hogy Blair jelenlétében Alix mennyire a gőgös, fölényes arisztokrata. Még gyengédebb megjegyzései sem tűntek volna fel senkinek, ha nem olyasvalaki előtt tette volna őket, akibe titkon szerelmes. Büszkesége odáig vitte, hogy szinte túlozta személytelenségét; ugratta Blairt, úgy tett, mintha nem hallaná, amikor a fiú szólt hozzá, megjátszotta, hogy belém szerelmes. Csak akkor alázkodott meg, ha a férfi nem volt jelen; csak olyankor jutott eszébe, hogy hívatlanul is felkeresse.

Későre járt az idő, amikor a hercegné fölállt.

Ideje indulnunk a baletthoz.

Blair kimentette magát:

- Sajnálom, haza kell mennem dolgozni.

A hercegné olyan pillantást vetett rá, mintha tőr járta volna át szívét.

– Háromnegyed órányi Sztravinszkij-zene talán beilleszthető a munkájába! A kocsim itt vár a ház előtt.

De Blair hajthatatlan maradt. Neki is megváltott jegye volt aznap éjszakára!

A hercegné egy pillanatig tanácstalanul bámult rá. Még sohasem találkozott csökönyösséggel ilyen körülmények között, és nem tudta, mitévő legyen. Azután lehajtotta fejét, és hátrább tolta kávéscsészéjét.

– Rendben van – mondta könnyedén. – Ha nem jön, hát nem jön. Mi elmegyünk Samuelével.

Komoran, szűkszavúan búcsúztak. A hercegné az opera felé menet egész úton hallgatott, némán babrálta kabátja redőit. A balett alatt páholya hátsó részébe húzódott, és töprengett, töprengett, tágra nyílt, könnytelen szemmel. Az előadás végén barátok tömege vette körül a folyosón. Felderült.

– Menjünk el az orosz emigránsok mulatójába – ajánlotta. A mulató bejáratánál elküldte sofőrjét, és megüzente komornájá-

nak, hogy ne várjon rá. Sokáig táncoltunk szótlanul, és levertsége lassan ismét elhatalmasodott rajta.

Amikor kijöttünk a mulatóból, rideg, barátságtalan holdfény ömlött el az utcákon. Kocsit kerítettünk, és megindultunk a hercegné otthona felé. Egész ismeretségünk alatt még sohasem beszélgettünk ilyen komolyan, s így észre sem vettük, hogy a kocsi a kapu elé érkezett, s már jó ideje áll.

– Nézze, Samuele, ne kívánja, hogy most lefeküdjem. Tudja mit? Én most gyorsan átöltözöm, azután kimegyünk, és megnézzük a napfelkeltét a Campagna fölött. Vagy nagyon dühös lenne rám, ha ezt kívánnám?

Biztosítottam a hercegnét, hogy éppen erre vágyom magam is, mire besietett a házba. Kifizettem a részeg, morgolódó kocsist; amikor a hercegné kijött a házból, gyalog indultunk neki a városnak, beszélgetésbe s egyre növekvő kábult lemondásba merültem. Az orosz mulatóban vodkát

ittunk, és az alkohol ugyanolyan hangulatot árasztott lelkünkben, mint a holdfény az utcákon meg a Pantheon jegesen csillogó kupoláján. Betértünk a Cancelleria udvarába, és a boltíveket bírálgattuk. Azután felmentünk a lakásomba cigarettáért.

– Tegnap este elvesztettem a bátorságomat - mondta Alix, és hátradőlt a dívány legsötétebb sarkába. – Kétségbeestem. Ez még akkor volt, mielőtt a maga meghívása érkezett. Azon tűnődtem, elmehetek-e hozzá vagy sem? Egy hete nem láttam. Azt kérdeztem magamtól: vajon... vajon sértésnek érezné-e, ha egy hölgy kopogtatna az ajtaján tíz órakor? Igen, tíz óra körül járhatott az idő. Ugye, abban igazán nincsen semmi, ha egy hölgy meglátogat valakit – egy futólagos ismerősét – este fél tízkor? Egyáltalában nem érzem például különösnek, Samuele, hogy én most itt vagyok magánál. Egyébként is okom lett volna rá, hogy meglátogassam. A minap azt kérdezte, mi a véleményem a *La Villegiatura*-ról; és azóta elolvastam a könyvet.

Nos, mondja meg, drága barátom, amerikai szemmel nézve nevetséges lett volna, ha én...

– Maga sohasem lehet nevetséges, szépséges Alix. De mondja: nem volt-e ma esti találkozásuk annál frissebb, annál boldogabb, éppen mert olyan sokáig nem látta őt?

– Ó, hogy maga milyen bölcs! Isten küldte magát nagy bajomban. Jöjjön ide, hadd fogjam meg a kezét. Mondja, szégyelli magát helyettem, ha így lát szenvedni? Bizonyára szégyelli magát. Hiszen annyira megalázottnak lát. De magának kedves tekintete van, Samuele, és én nem szégyellem magam maga előtt. Azt hiszem, maga is volt már szerelmes életében, annyira természetesnek veszi minden bolondosságomat. Jaj, édes Samuelém, tudja, néha az a gondolat gyötör, hogy James megvet engem. Annyi hibám van – és ő ezeket nem érti. Ha ez a szörnyű sejtelem kísért, hogy James nemcsak utál, hanem kinevet, igen, igen, kinevet, akkor eláll a szívverésem, és

órákig pirulok. Egyetlen menekvésem olyankor, hogy emlékembe idézem sok kedves szavát; a könyvet, amit küldött; és azt, hogy kérdezősködött utánam. És akkor arra kérem a jó Istent, nagyon egyszerű szavakkal, hogy plántáljon a lelkébe egy kis elismerést irántam, igen, semmi mást, mint egy kevés tiszteletet és elismerést mindazért... mindazokért a tulajdonságokért, amiket mások elismernek és szeretnek bennem.

Egy ideig némán ültünk, lázas, forró keze az enyémbe kapaszkodott, fényes szeme a sötétbe bámult. Azután újból megszólalt, majdnem suttogó hangon:

– Ő jó és okos és higgadt. Ha így gyötröm magam, méltatlanná válok rá, hogy valaha is szeressen. Meg kell tanulnom egyszerűnek lenni. Igen. Nézze, Samuele, maga annyi mindent tett értem, megkérhetem még egy szívességre? Zongorázzék nekem! El akarom felejteni azt a csodálatos muzsikát a *Petruská*-ból, tudja, amikor Petruska önmagával harcol.

Szégyelltem előtte zongorázni, annyival jobban játszott mindannyiunknál; de engedelmesen elővettem kottáimat, és nekiláttam Gluck *Armidá*-jának. Azt reméltem, hogy előadásom hiányosságai esztétikai bosszúságot okoznak majd neki, s ezáltal kizökkentik kétségbeeséséből, de nemsokára észrevettem, hogy elaludt. Hosszú, fokozatos diminuendo után abbahagytam a játékot, meggyújtottam mellette egy halvány, ernyős lámpát, és lábujjhegyen kiosontam hálószobámba. Átöltöztem, felkészültem a napkeltenéző sétára, és ledőltem ágyamra. Különös, boldog izgalom remegtette meg bensőmet – részben, mert szerettem és sajnáltam a hercegnét, részben, mert feldúlt maga a rendkívüli élmény: megfigyelni egy büszke lelket a megalázkodás és szenvedés végső fokán. Így hevertem egy ideig, és elméláztam őrangyali szerepem szépségén; de egyszerre csak elállt a szívverésem. Alix zokogott álmában. Sóhajok törtek fel alvó lelke mélyéről, fuldokló tiltakozás, makacs tagadás, nyögések követ-

ték egymást. Hörgő lélegzése hirtelen abbamaradt: felébredt. Félpercnyi csend, azután a hangja, halk hívás: - Samuele!

Amint megpillantott az ajtóban, felkiáltott:

– Most már tudom, hogy megvet engem. Menekül előlem. Bolondos asszonynak tart, aki üldözi a szerelmével. A cseléddlánnyal azt üzeni, hogy nincs otthon, de közben az ajtó mögött áll, és hallja, amikor elmegyek. Mit tegyek? Legjobb, ha meghalok. Nem élek tovább. A legjobb, édes Samuelém, ha most mindjárt kilépek az életből a magam akarata szerint, és véget vetek egész elhibázott és... és... hiábavaló szenvedésemnek. Ugye így van?

Felállt, és a kalapja után nyúlt.

– Ma éjjel van hozzá bátorságom – mormogta. – James túlságosan jó és egyszerű, nem szabad tovább gyötörnöm. Kihullok az életéből...

– De Alix – kiáltottam fel –, mi mind szeretjük magát! Annyian szeretik magát.

– Nem, az nem igaz, engem nem szeret

senki. Szeretnek nekem köszönni az opera lépcsőjén. Szeretik hallgatni, ha beszélek, és mosolyognak hozzá. De soha senki nem leskelődött az ablakom alatt. Soha senki nem járt utána titokban, hogy mit csinálok a napnak minden órájában. Soha senki...

Leroskadt a díványra, könnyáztatta orcái kipirultak. Sokáig beszéltem hozzá. Hogy ő ritka adottsággal rendelkezik, mondottam. Isten őt az emberek gyönyörűségére teremtette, mert meg tud váltani másokat saját unalmuk súlyától, titkolt öngyűlöletüktől. E tehetségének gyakorlásában megnyugodhat, sőt még örömöt is lelhet, ígértem; és elfordított, nedves orcája körvonalain láttam, hogy szavaim megnyugtatták, mert azt a fajta zsenialitást, amely az övé, nemigen szokták szemtől szembe magasztalni. Lassan lecsöndesedett. Egy idő múlva álmatagon megszólalt:

– Ezután békét hagyok Jamesnek. Nem találkozom vele többé. Amikor még gyerek voltam, és a hegyekben laktunk, Samu-

ele, volt egy kedves kecském, Tertullien-
nek hívták, és nagyon-nagyon szerettem.
Egy szép napon aztán Tertullien meghalt.
Vigasztalhatatlan voltam. Makacsul, utála-
tosan viselkedtem. Az apácák, akikhez is-
kolába jártam, nem tudtak velem mit kez-
deni; amikor felelnem kellett, ki se nyitot-
tam a számat. Végre a kedves Mere Supéri-
eure behívott a szobájába, és először na-
gyon rosszul viselkedtem még vele szem-
ben is. De amikor elmondta nekem, mi
mindent vesztett már el életében, átöleltem
őt, és akkor először – sírni is tudtam. Bün-
tetésül azt szabta ki rám, hogy meg kellett
állítanom mindenkit, akivel találkozom, és
kétszer elismételnem: „Megnyugszom Is-
ten akaratában! Megnyugszom Isten aka-
ratában!" Rövid szünetet tartott, majd
hozzátette: – Tudom, ez igaz is lehet má-
sokra nézve; de nekem még mindig Ter-
tullien kellett... Mikor ér véget a türelme,
Samuele?

– Soha.

Az ablakon át a hajnal első derengése

szűrődött be a szobába. Kicsiny harang
csendült meg a közelben, tiszta ezüsthan-
gon.

– Csitt! – suttogta a hercegné. – Hajnali
mise kezdődik valamelyik templomban.

– A Santa Maria in Trastevere itt van a
sarkon túl.

– Siessünk!

Kimentünk a palotából, és mélyen be-
szívtuk a hűvös szürke levegőt. Köd ülte
meg az utcát; kékes fellegek gomolyogtak
a sarkokban. Macska surrant el mellettünk
Fogvacogva, de emelkedett hangulatban
léptünk be a templomba, amelyben rajtunk
kívül csupán két vastagon öltözött öreg
asszony meg egy napszámos volt. A bazili-
ka boltozatos barlangként ívelt fölöttünk
kicsiny mellékkápolnák gyertyái itt-ott fur-
csa fényekben tükröződtek a márványok-
ban meg a mozaikok aranyában. Gyorsan
pontosan bonyolódtak le a mise szertartá-
sai. Amikor kiléptünk, világosság töltötte
be a teret. Egy-egy üzlet kirakatait má-
nyitogatták; álmos járókelők szelték át a

teret; egy asszony kosárban bocsátotta le csirkéit az ötödik emeletről napi kapirgálásra.

Átmentünk az Aventinusra, átkeltünk a Tiberisen, amely finom ködfátylai alatt vastag sárga kötélként kanyargott. Egy söntésben savanyú feketés bort ittunk, és a sarkon papírzacskóban őszibarackot vásároltunk. Úgy látszott, a hercegné csakugyan örökre lemondott még a reményről is, hogy Blairt valaha viszontlássa. Egy kőpadon ültünk a bánatos Aventinuson, elnéztük, mint tör magának utat a nap vastag narancsszín felhők között, és merengtünk. Alix mintha visszaesett volna előbbi nyomott hangulatába; ismét felsorakoztattam érveimet, és még ragyogóbb színekben ecseteltem társadalmi adottságait. Hirtelen kihúzta magát.

– Rendben van. Megpróbálom a maga kedvéért. Valamit tennem kell. Mi a terve ma délutánra?

Olyasmit mormogtam, hogy Madame Agoropoulos zenedélutánt ad, bemutatja

egy ifjú honfitársát, aki azt állítja, hogy felfedezte az ókori görög zene titkát.

– Írjon neki. Hívja fel telefonon. Kérdezze meg, elmehetek-e hozzá. Legalább megismerem a régi görög zenét. Bemutat mindenkinek, aki ott lesz. Mindenki meg fog hívni. Figyeljen rám, Samuele: ha egyszer azt mondja, hogy ehhez van tehetségem – hát meg fogok ismerkedni mindenkivel, egész Rómával! Bele fogok halni társadalmi kötelezettségeimbe: „Itt nyugszik egy asszony, aki soha egy meghívást sem utasított vissza." Tíz nap alatt kétezer emberrel fogok megismerkedni. Tönkre fogom magam tenni, hogy az egész világot elbájoljam. De jól vigyázzon, Samuele, mert ha ez sem segít rajtam, akkor abbahagyjuk a kísérletezést, tudja meg...

Madame Agoropoulos majdnem elájult a gyönyörűségtől, amikor meghallotta, hogy a nem remélt, a hozzáférhetetlen hercegné elmegy hozzá délután. Madame Agoropoulos nem volt a társadalmi rétegeződés rabja, de úgy vágyott a Kabala társa-

ságára, mint más a paradicsomba. Úgy képzelte, hogy abban a társaságban minden csupa szellem, csupa báj, csupa békesség. Ott nincsenek sem ostoba emberek, sem irigyek, sem veszekedők. Egyszer találkozott d'Espoli hercegnével, és azóta úgy vélte, őbelőle is ilyenféle ember válhatott volna, ha csinosabb és karcsúbb lett volna és több ideje lett volna olvasni. Arra nem gondolt, hogy minderre sokkal inkább lett volna módja, mint Alixnak valaha volt, de fejlődését maga akasztotta meg lusta kedvességével – nagyon kedves volt, de még sokkal lustább.

A hercegné öt órakor értem jött kocsiján. Öltözékét képtelen lennék leírni; elég, ha annyit mondok, hogy kimeríthetetlen tehetséggel tudott új redőket, árnyalatokat, vonalakat kitalálni, amelyek mind valamilyen módon egyéniségét közvetítették. Ez a képessége különösen feltűnő volt azáltal, hogy Olaszországban élt, mert az olasz nők gyakran szebbek ugyan a franciáknál, de sem alakjuk, sem önkritikájuk

nincs. Nagy buzgalommal hatalmas összegeket költenek el Párizsban, de az eredmény semmi egyéb, mint dús szövetredők, amelyek körülöttük lebegnek, gomolyognak vagy csüngenek, s mivel ők maguk is sejtik, hogy a hatás nem túlságosan szerencsés, ékszerek és ruhadíszek tömegével igyekeznek jóvátenni a hibákat.

Egy vagy két mérföld hosszúságban követtük a Via Pót, s végül megálltunk legeslegcsúnyább háza előtt; tipikus példánya volt annak a modern német építészetnek, amely olyan jól beválik gyárak esetében. – Most figyeljen meg, Samuele! – mormogta a hercegné, miközben felmentünk a lépcsőn. A hallban későn érkezett vendégek serege álldogált, ujjukat ajkukhoz szorítva; a szalonból szenvedélyes szavalat hallatszott, amelyet lantpengés, fuvola bánatos *moto perpetuó*-ja és ütemes tapsolás hangja kísért. Vagyis: túl korán érkeztünk. Hadjáratunk, amelynek célja: tíz nap alatt kétezer emberrel megismerkedni – kezdeti akadályokba ütközött. Bosszúsan léptünk

ki a ház mögött elterülő kertbe. Leültünk egy kőpadra, s fülünkben a távolról is idehatoló tragikus szavalat hangjaival, figyelni kezdtük a fehér hajú aggastyánt, aki tőlünk valamivel távolabb kerekes székben ült, tarka takarókkal borítva. Jean Perraye volt. Elmeséltem a hercegnének, hogyan bukkant rá Madame Agoropoulos a szent életű francia poétára, amint éppen kendőkbe burkolva haldoklott egy nyomorúságos pisai hotelban; hogyan édesítette meg utolsó éveit gyengéd érdeklődéssel, tejszínnel és kedvenc állatokkal, mire múzsája visszatért hozzá, és beválasztották a francia akadémiába. Ebben a pillanatban éppen azzal volt elfoglalva, hogy figyelmes macskáihoz intézett beszédet. Hat szürke angóramacska – cigarettahamu-színű – ült körülötte, időnként finom selymes szőrzetüket nyalogatták, és udvarias pillantásokat vetettek gazdájukra. Olvastuk a költő utolsó könyvét s így tudtuk a macskák nevét is: Franciaország hat királynőjének nevét viselték. Majdnem elszunyókáltunk a padon; a for-

ró napsütés, hátunk mögött az *Antigoné* kórusai s előttünk Jean Perraye beszéde Franciaország királynőihez – mindez olyasvalakit is elálmosíthatott volna, aki nem töltötte az elmúlt éjszakát vallomások és könnyek között.

Amikor magunkhoz tértünk, az előadásnak vége volt, a társaság, amely a zeneélvezet után kétszeresen lármázó kedvében volt, ordítva ünnepelte a művészt. Visszamentünk a házba, süteményre és ismeretségekre vágyva. Körülöttünk kalaptenger, köszönések után halászó, zavart és elfogódott pillantások, amelyek lecsaptak a hercegnére; itt-ott egy-egy szenátor pocakja, egy-egy aranyláncos, sötét ruhás nagykövet.

– Ki az a fekete kalapos hölgy? – kérdezte suttogva Alix.

– Signora Daveni, a híres mérnök felesége.

– Ne mondja! Idehozza... vagy menjek én oda hozzá? Nem, én megyek oda hozzá. Mutasson be.

Signora Daveni csúnya kis asszony volt; magas, domború homlokával, üde csillogású szemével leginkább egy idealista kamaszfiúra emlékeztetett. Férje egyike volt Olaszország vezető gépészmérnökeinek, temérdek nagy fontosságú semmiséget talált fel a repülőgép szerkezetével kapcsolatban, és az egyre forrongóbb társadalmi helyzetben is a maradi módszerek egyik védőbástyája volt. Az asszony az ország valamennyi jótékonysági intézményében helyet foglalt, s a háború alatt is rengeteget dolgozott ilyen irányban. Felelősségtudata s hozzá még alacsony származásából eredő bizonyos gorombasága sokszor keverte őt – mindig dicsőségesen végződő – harcba minisztériumokkal, szenátussal; adomák keringtek róla, hogyan utasította vissza élesen a királyi család nőtagjainak tétova, bár jó szándékú beavatkozási kísérleteit. Sikerei és kitüntetései azonban modorát csak egyszerűbbé tették, közvetlensége és szívélyessége hamarosan legyőzte az alázatot, amellyel közeledtek hozzá. Rosszul öl-

tözött, rosszul mozgott, csúnyán járt, nagy lábait úgy rakta egymás elé, mint a vízhordó valami hegyi faluban. Egyenruhában mindez rendjén volt, de most, hogy vissza kellett térnie a kalapok, estélyi ruhák, ékszerek világába, esetlenségének tudata sokszor nyomasztotta Signora Davenit. Igazi otthona Torinóban volt, de sok időt töltött Rómában – a Via Nomentanán volt háza –, és mindenkit ismert. Azzal a váratlansággal, amely zsenijének lényegét alkotta, a hercegné a sphagnum-mohára terelte a beszélgetést, gyógyító hatása iránt érdeklődött. A két merőben különböző asszony megsejtette egymás kiválóságát; a hercegné elámult ennyi öntudatos biztonság láttán egy asszonyban, akinek neve elől hiányzik a *de*; Signora Daveni pedig ugyanígy meglepődött, hogy e tulajdonságokat megtalálja egy arisztokrata nőben.

Otthagytam őket, de a hercegné nemsokára ismét csatlakozott hozzám.

– Valóságos, élő ember az az asszony.

Pénteken nála vacsorázom; maga is. Most keressen nekem valaki mást. Ki az a szőke nagyhangú?

– Jobb, ha nem ismeri meg, hercegné.

– Pedig fontos személyiség lehet ilyen hanggal; mondja hát meg, kicsoda.

– Az egész világon nincs még valaki, aki annyira ne illene önhöz, hercegné.

– Akkor meg kell ismerkednem vele. Meg fog hívni teára, és bemutat egy tucat embernek?

– Ó, igen, azt feltétlenül megteszi. De semmi, igazán semmi közös témájuk nem lehet. Korlátolt angol hölgy, akinek egyetlen érdeklődési köre az anglikán egyház. Egy kis angol szállodában lakik...

– De vajon honnan veszi a... a *tekintélyét?* – s a hercegné egy mozdulattal tökéletesen utánozta a hölgyet.

– Hát... – vallottam be kénytelen-kelletlen – a legmagasabb kitüntetésben részesült, ami angol nőnek osztályrészéül juthat. Írt egy egyházi éneket, és jutalmul a bárói rangot nyerte el.

– Látja, látja, most megfogtam magát. Azonnal meg kell ismerkednem vele.

Így hát odavezettem a hercegnét Dame Edith Steuerthez, azaz Mrs. Edith Foster Prichard Steuerthez, a *Megtévelyedtem, én Uram* című egyházi ének szerzőjéhez, amelyet egyhangúan az utóbbi száz esztendő legnagyobb zsoltárának tartanak. Atyja, férje, bátyja, öccse – mindenkije – anglikán lelkész volt, s a hölgy az egyház életének legizgalmasabb sodrában élt. Beszélgetése állandóan megürült lelkészi stallumok, sokat ígérő fiatal vidéki papok körül forgott, és a *Szent György Lobogója* és *Az Anglikán Sóhaj* című lapok vezércikkeiből táplálkozott. Fél életét dobogón töltötte, aláírásokat gyűjtött, és pályázatokat hirdetett. Segédlelkészek és papi özvegyek szelíd kara lejtett körülötte, akik a szavára felálltak, bókoltak, és továbbadták a süteményestálat. Mert ő a mai kor legnagyobb zsoltárának szerzője. Ha az ember meglátta, törhette a fejét, hogy ezt a hangos, öntelt aszszonyt mikor szállhatta meg az ihletett

hangulat, amely azt a nyolc versszakot, az alázat és elesettség himnuszát szülte. Ezt a verset Cowper írhatta volna, a gyengéd lelkű költő, akinek vallásossága még a négerekénél is forróbban lobogott. Zavaros érzelmekkel teli leánykorában egész lelkésznemzedékek minden ritka őszintesége összpontosulhatott benne egy pillanatra; valószínűleg késő éjszakai órában bízhatta naplójára azt a kétségbeesett, szíve mélyéről feltörő vallomást, önnönmaga előtt is érthetetlen érzések lecsapódását. Azután elmúlt a roham – örökre elmúlt. Kiváló példája volt ez a vallásos és művészi alkotás örök rejtélyének: sekélyes senkik alkalmi mélységének.

A bemutatkozásnál Dame Edith Steuert láthatóan megmerevedett, hogy éreztesse: nem hatódik meg a hercegi címtől. Alix gyermekded nyíltsággal – amely szinte meglepett benne – azt kérdezte, megengedi-e Dame Edith, hogy a nevére hivatkozzék, amikor unokaöccsét beíratja Eton College-ba. Öccse Lyonban van ugyan, de

ha Dame Edith megengedné, hogy ő, Alix, egyik délután meglátogassa, elvinné neki a fiú leveleit, fényképeit s elegendő adatot, amely meggyőzze őt róla, hogy a fiú méltó az ajánlásra. Péntek délutánban egyeztek meg, és a hercegné újból csatlakozott hozzám, újabb ismeretségre vadászva.

Így folytatta még egy óra hosszat. Nem járt el módszeresen; minden találkozást új problémaként fogott fel. Három percen belül a találkozásból ismeretség, az ismeretségből barátság lett. Új barátai nem is sejtették, milyen különöseknek találja őket a hercegné. Folyton azt kérdezte tőlem, mit „csinál" a férjük. Elragadta őt a gondolat, hogy mindegyik *csinál* valamit; sohasem sejtette, hogy ilyen emberekkel is lehet találkozni, és álmélkodva mosolygott, mint egy kislány, aki valódi, nyomtatásban megjelent költővel találkozik. Ennek az asszonynak a férje orvos, amazé ruggyantában dolgozik, képzelje csak... Estefelé lelkesedése kissé alábbhagyott.

Porosnak és ócskának érzem magam

– suttogta –, mint egy új Bovaryné. Ha elgondolom, hogy mindez itt volt körülöttem, Rómában, és én nem tudtam róla semmit! Megyek, elbúcsúzom Madame Agoropoulostól... de nézze csak, ki az a gyönyörű nő? Amerikai, nem? Gyorsan, gyorsan.

Először és utoljára életemben láttam a gyönyörű és szerencsétlen Mrs. Darrellt, aki azért jött, hogy elbúcsúzzék római barátaitól. Amikor belépett a szobába, csend támadt körülötte; szépségének antik jellege magát Platónt megragadta volna. Ő maga teljes tudatában volt ennek, s azzal az elbizakodottsággal viselkedett, amelyet megbocsátunk a nagy virtuóznak is, ha elragadtatva hallgatja saját tökéletes játékát, vagy a nagy színésznek, amikor szerzőt, színésztársait, sőt a darab meséjét is mellőzve improvizálja egy nagystílű haláljelenet utolsó megrázó pillanatait. Úgy öltözött, úgy nézett, úgy mozgott és beszélt, ahogyan csak igazi elismert szépségeknek szabad – ő is, mint Alix, egy kihalófélben

levő művészetet támasztott fel. Megjelenésének e virtuozitását betegsége, szenvedése mérhetetlenül elmélyítette, varázslatos mélabúval vette körül. S ez a tökéletes lény megközelíthetetlen volt; legkedvesebb barátai, még Miss Morrow sem merték megcsókolni. Szobor volt a pusztaságban. Előre érezte halálát, és fellázadt ellene. Gyűlölte azt a világot, amelyben ilyesmi lehetséges. Néhány nap múlva visszavonult capri villájába, Mantegna- és Bellini-gyűjteménye társaságába, ott még négy hónapig élt mulandó kincsei között, és meghalt. De ezen az utolsó délutánon tökéletes szépségének és betegségének nyugodt fölényében elhomályosította, betöltötte a szobát.

- Ha ilyen lennék, ő is szeretne – lehelte fülembe Alix, leroskadt egy eldugott székbe, és kezével eltakarta száját.

Madame Agoropoulos kissé félénken megfogta Helen Darrell ujjai hegyét, és a legszebb karosszékhez vezette. Senki sem tudott szólni. Luigi és Vittorio, a háziasszony fiai, odamentek, és kezet csókoltak

neki; az amerikai nagykövet is odalépett, és néhány bókot mondott.

– Milyen szép. Milyen szép. Övé a világ – mormogta Alix. – Sohasem fog úgy szenvedni, mint én most. Istenem, milyen gyönyörű.

A hercegnét nem vigasztalta volna meg, ha elmagyarázom neki, hogy Helen Darrellt születése óta olyan rajongó vett körül, hogy sohasem volt kénytelen szellemét fejleszteni, s ezáltal értelme még ma is egy iskoláslányké.

Szerencsére a fuvolás még ott volt, játszani kezdett; míg az *Orpheus* paradicsomi zenéjét adta elő, minden szem az újonnan érkezett vendég arcán csüngött. Mrs. Darrell gyertyaegyenesen ült, nem engedte át magát a bájos pózok egyikének sem, amelyeket a zene rendesen kivált a vele egyneműekből – sem az odaadó figyelemnek, sem a réveteg, csillagnéző álmodozásnak. Emlékszem, akkor úgy találtam, túlságosan kidomborította érzelemellenességét. Amikor a zene véget ért, azt kérte, vezes-

sék ki Jean Perraye-hez, hogy elbúcsúzzék tőle is – ezen a világon. Az ablakon át láttam őket: egyedül voltak, Franciaország királynői, a szürke angóramacskák, értetlenül settenkedtek körülöttük. Vajon mit mondhattak egymásnak, míg Helen Darrell az agg költő széke mellett térdelt? Perraye később azt mondta, azért szerették egymást, mert mind a ketten betegek voltak, halálraítéltek.

Alix d'Espoli nem mozdult, amíg Mrs. Darrell el nem hagyta a házat és a kertet. Szenvedése ismét teljes súllyal szakadt rá. Úgy tett, mintha egy csésze teát iszogatna, mialatt igyekezett összeszedni magát.

– Mindent értek – suttogta rekedten. – Isten nem akarja, hogy boldog legyek. Mások boldogok lehetnek egymással; én sohasem lehetek az. Most már tudom. Menjünk.

Ezután megkezdődött az, amit a Kabala később úgy emlegetett: *Alix aux Enfers,* Alix pokoljárása. Egyik nap angol aggszüzekkel ebédelt egy harmadrangú penzió-

ban; utána műteremlátogatás a Via Marguttán; fogadás valamelyik nagykövetségen; ötórai tea az Hôtel Russie-ben egy szappangyáros feleségének vendégeként; vacsora az anyakirálynővel; kétfelvonásnyi operalátogatás Marconi páholyában. Utána esetleg még szükségét érezte, hogy a napot az orosz kabarében fejezze be, talán még a műsorban is részt vegyen egy monológgal. A Kabala számára nemigen maradt ideje, s régi barátai rémülten figyelték életmenetét. Könyörögtek neki, térjen vissza hozzájuk, de Alix csak rájuk nevetett lázasan csillogó szemmel, és belévetette magát új élete forgatagába. Még évek múlva is, ha akármilyen római név merült fel a kabalisták beszélgetésében, felkiáltottak: Alix bizonyára ismeri! – S Alix nyugodtan válaszolt: – Persze hogy ismerem! – és az asztal körül felharsant a nevetés. Az ismeretségeket, amelyeket azért hajszolt, hogy elfeledje bánatát, én is már régóta ápoltam tanulmány vagy rokonszenv okából, de Alix hamarosan túltett rajtam. Csakhamar

száz meg száz emberrel többet ismert nálam. Néhány meghívásra vele együtt mentem el, de az is gyakran előfordult, hogy a legnevetségesebb helyzetekben véletlenül bukkantunk egymásra; olyankor visszavonultunk egy szögletbe, és elmondtuk egymásnak, hogyan kerültünk oda. Ha Commendatore Boni szűkkörű társaságot hívott meg a Palatinusra, Alix ott volt. Ha Benedetto Croce meghívott közönség előtt felolvasta George Sandról szóló tanulmányát, pillantásunk ott is egymásra talált az ünnepélyes csendben. A *Hat szerep keres egy szerzőt* viharos bemutatóján testi épségét kockáztatta Pirandello és a Valóság védelmében; a fogadáson, amelyet Casella rendezett Mengelberg tiszteletére az augusteóbeli remek hangverseny után, a drága öreg Eossi ráállt az uszályára, és legalább tizenkét lelkes orgonista hallotta a szakadó selyem recsegő hangját.

Amikor a *bourgeoisie* felfedezte, hogy a hercegné elfogadja meghívásaikat, az izgalom hullámai toronymagasságba csaptak

fel. Legtöbben feltételezték ugyan, hogy a hercegné nem járna hozzájuk, ha saját körei nem zárkóznának el előle valami okból; de így vagy úgy, ők azért minden körülmények között szívesen fogadták. S várakozásukban nem csalódtak: Alix ragyogó volt! Az őrület, amely hajszolta szegényt, csak annál káprázatosabbá tette tehetségét. Ezek az emberek, akik egész életükben unalmas tréfákon nevettek, most végre olyasmit kaptak, amin igazán lehetett nevetni. Kérték Alixot, adja elő ezt vagy azt az „esetet", ami híressé vált. „Hallottad már Alixtól a beszélő lovat? – Nem, de múlt pénteken Frascatiban előadta nekünk a Kronprinzet. – Ó, ti szerencsés flótások!" Először életében ismerkedett meg művészekkel, s közöttük volt a legnagyobb sikere. Ezek az emberek – nem úgy, mint a gyárosok és kereskedők – tisztán felismerték varázslatos szelleme alatt a mély boldogtalanságot. Ezt minden alkalommal hangoztatták is, és hódolatukat a legkülönösebb módokon fejezték ki; de

Alix akkoriban olyan kábulatban élt, hogy nem tudta észrevenni és értékelni a művészi áldozatok e különböző formáit.

Egy ideig magam is azt hittem, hogy Alix örömét leli mindebben. Olyan természetesen tudott nevetni apró mindennapi eseteken. Kiváló barátokat is szerzett, s azt reméltem, hogy Signora Daveni, Eleonora Duse vagy Besnard barátsága végül is megvigasztalja és megbékíti. Egy alkalommal azonban rádöbbentem, mennyire eredménytelen ez az egész hajsza.

Egyhónapi távollét után James Blair levelet írt nekem Spanyolországból: legalább egy hétre vissza kell térnie Rómába. Senkivel sem fog találkozni - ígérte. Mellékutcákon fog közlekedni, és olyan rövidre szabja ott-tartózkodását, amilyenre csak lehet.

Azonnal válaszoltam neki, és a legnyersebben megírtam, hogy ez – lehetetlen. „Menj akárhová, ahová csak akarsz. De ezzel az üggyel ne tréfálj."

Nem kevésbé haragosan írt vissza, hogy

neki éppen annyi joga van a szabad mozgáshoz, mint akárki másnak. Jövő szerdán, akár tetszik nekem, akár nem, Rómába érkezik, és ebben semmi sem gátolhatja meg. Az alkimisták nyomában van; meg akarja ismerni a régi titkos társaságok maradványait, és kutatásai Rómába vezetnek.

Ha már nem akadályozhattam meg jövetelét, legalább annak szenteltem minden erőmet, hogy eltitkoljam érkezését. Egészen nevetséges óvintézkedéseket tettem. Még arról is gondoskodtam, hogy Mademoiselle de Morfontaine víkendre Tivoliba hívja Alixot, és Besnard, aki az arcképét festette, lefoglalja délelőttjei nagy részét. De van valami magasabb törvényszerűség, amely megköveteli a tragikus véletleneket. Ki nem érezte ezt még? Nem érdemes óvintézkedéseket tenni.

A jós és látnok, akinek meglátogatására Blair visszatért Rómába, Sareptor Basilis, a Via Fontanella di Borghesén lakott egy öreg palota legfelső emeletének három szobájában. A fáma azt rebesgette róla, hogy

bal keze körül villámlást tud támasztani, és amikor meditációja az eksztázishoz közeledik, tizenkétszeres szivárvány tört ívei jelennek meg körülötte; s ha az ember felfelé igyekszik hozzá a sötét lépcsőházban, az üdvözlésére odasereglő szellemek között úgy kell utat törnie, mint rajzó méhek csapatában. Az első szobában, ahol a fogadásokat tartották (haladóknak szerdán, kezdőknek szombaton), az ember megdöbbenéssel fedezett fel egy kerek lyukat a tetőben, amelyet sohasem födtek be. Alatta bádoggal kibélelt mélyedés volt a padlóban az esővíz levezetésére; ebben a mélyedésben állott a mester karosszéke.

A hosszú meditáció és az eksztatikus révület valóban megszépítették az arcát. Zöldeskék szeme, amelynek pillantása hirtelen élességgel tudott az emberbe hatolni, egyébként tétován révedezett sima, rózsás homloka alatt; olyan bozontos fehér szemöldöke és szakálla volt, amilyennel Blake a Teremtőt ruházza fel rajzain. Magánélete úgy látszik, csupán hosszú sétáira szorítko-

zott; egyébként éjjel-nappal ott ült a kerek nyílás alatt, s hallgatta látogatói suttogását, lassan, bal kézzel írt, vagy csak egyszerűen az égbe bámult. Mindenféle rendű és rangú emberek serege kereste fel állandóan, és hódolt neki mélységes tisztelettel. Az élet anyagi oldalára nem volt gondja, mert hódolói valamely benső sugallat által indíttatva, állandóan jelentős vastagságú borítékokat hagyogattak mellette a bádogbélésű mélyedés szélén. Mások üveg bort, cipót, barna selyeminget hoztak. Az egyetlen földi foglalatosság, amelyre fölfigyelt, a zene volt; azt mesélték róla, hogy szimfonikus hangversenyek délutánján meg szokott állni az Augusteo bejáratánál, s vár, hátha egy járókelő benső sugallat által indíttatva vásárol neki belépőjegyet. Ha ez nem történt meg, keserűség nélkül folytatta útját. Maga is szerzett zenét, *a capella*-kórusokat, amelyeket, amint állította, álmában hallott. A jelrendszer, amellyel lejegyezte őket, a mi rendes kottaírásunkhoz hasonlított – de mégsem eléggé ahhoz, hogy átírható és

közérthető legyen. Emlékszem, órákig töprengtem egy bizonyos motettája fölött: „Imhol a rettenet rózsája vörösre festi a hajnalt...” Tízszólamú motetta volt ez, angyalok kara az utolsó ítélet napján, s eléggé egyszerűen kezdődött, szoprán-kulcsban az ötvonalas rendszerben; de hogyan magyarázzam az öt vonal hirtelen kettőre zsugorodását valamennyi szólamban?! Alázatosan megkörnyékeztem kérdésemmel a mestert. Azt válaszolta, hogy a zene igazi értelmét azon a ponton csakis a szokványos rendszertől való gyökeres eltávolodással lehet kifejezésre juttatni; hogy a vonalak csökkentett száma különleges magasságot jelent; hogy a kottafej, amelyet hüvelykujjam érint, *e* hangot jelent, violaszín *e*-t, olyan *e*-t, mint a frissen hevített ametiszt... a zene képtelen ezt kifejezni... ah... a rettenet rózsája vörösre festi. Eleinte bosszantott ez a sok zagyvaság. Kerestem az alkalmat, hogy minél nagyobb képtelenségeket váltsak ki belőle. Mesét találtam ki egy zarándokról, aki a la-

teráni templom hajójában odalépett hozzám, és azt mondta, Isten akarata, hogy én most vele együtt visszamenjek egy ausztráliai leprástelepre. – Ó, Mester – kiáltottam –, honnan tudjam meg, vajon ez-e igazi hivatásom?

Válasza nem volt világos. Megtudtam, hogy a Végzet az elhatározás szülőanyja, s hivatásomat az események döntik el, nem a meggondolás. Ugyanakkor óva intett, ne tegyek semmit elhamarkodva; hajtsam fülemet az örökkévalóság lantja fölé, és alakítsam életemet a világegyetem felhangjaival összhangban. Évente pár ezer asszony látogatta meg Basilist, mindenféle társadalmi állásúak s a legkülönbözőbb bajokban szenvedők; mindegyiket megvigasztalta metaforáival. Sugárzó arccal távoztak tőle; gyönyörűeknek és mélyeknek érezték e frázisokat, leírták naplójukba, és imaként mormolták magukban, ha kifáradtak.

Basilist két csúnya nővér gondozta; Lisa Adolfini harmincéves lehetett, Vanna huszonnyolc. Úgy mesélték, London olasz

negyedében találkozott velük, ahol egy balettiskolában szolgáltak cselédsorban. A nyomorúság kiforgatta őket emberi mivoltukból. Esténként tizenegy óra után, amikor kifűzték az esti tanfolyam növendékeinek balettcipőit, meghintették a padlót krétaporral, megtörölgették a bordásfalat, és leoltották a lámpákat, lementek a sarokra a Café Romába, hogy száraz kenyerükhöz gyűszűnyi kávét szürcsöljenek vacsorára. Ide járt Basilis is, a nagyra törő fényképészsegéd. Alelnöke volt a Rózsakeresztesek sohói kapitulumának, kistisztviselők, pincérek és idealista borbélyok e kis csoportjának, akik nappali megaláztatásaikért kárpótlást leltek a misztériumok dicsfényében, amellyel éjszaka körülvették magukat. Elsötétített szobákban találkoztak, feleskődtek, fél kezüket Swedenborg összes művein nyugtatva; az aranycsinálásról és annak metafizikai jelentőségéről olvastak fel tanulmányokat és egymást nagy komolyan *archiadeptus*-nak meg *magister hieraticorum*-nak választották meg. Leveleztek Bir-

mingham, Párizs, Sydney hasonló társasá-
gaival, pénzadományokat küldtek az utol-
só mágusnak, Orzinda-Mazdának a Sínai-
negyre. Basilis ott a kávéházban fedezte fel
natalmát a női lelkek fölött, amikor meg-
zokta, hogy a két néma Adolfini nővérrel
ejjelente elbeszélgessen. Tágra nyílt szem-
mel hallgatták meséit: hogyan fedezett fel
két római munkás, véletlenül betévedve
Cicero leányának, Tulliolának sírkamrájá-
ba, egy örökégő lámpást, amely a levegő-
ben lebegett és tüze az Örök Elvből táplál-
kozott; hogyan őrizték meg Cleopatra fiát,
Caesariont, „aranyolajban", egy átlátszó
folyadékban, amint az ma is látható Bécs-
ben, egy föld alatti kriptában; arról is be-
szélt, hogy Vergilius sohasem halt meg,
hanem ma is él Patmosz szigetén, s egy bi-
zonyos fa leveleiből táplálkozik. A két nő-
vért megbabonázták a csodálatos történe-
tek, a mesélő apokaliptikus szeme, a szo-
katlan szenzáció, hogy valaki harag nélkül
szól hozzájuk, meg a pohárka vermut, ami-
vel Basilis alkalomadtán megkínálta őket.

Rabszolgái lettek. Megtakarított pénzecskéjükön Basilis szentélyt nyitott, ahol képességeit csakhamar óriási siker koronázta. A lányok felmondtak a balettiskolában, és uruk házában szolgáltak tovább. A nyugalmas életmód, jobb táplálkozás, a kitüntető dicsőség, hogy Basilist szolgálhatták, gazdájuk bizalma, szeretete mindez együttvéve akkora boldogságot jelentett, hogy terhét alig-alig bírták elviselni. Az alázatosság a boldogsággal egyenes arányban áll; az Adolfini leányok oly mélységesen alázatosak voltak, hogy alázatukban nem jutott hely hálának vagy meglepetésnek; zsíros étel nem hizlalhatta, szeretet nem lágyíthatta meg csontos arcukat, még akkor sem, amikor a londoni rendőrséggel való némi összeütközés után Basilis és szolgálóleányai hazaköltöztek szülővárosukba, Rómába. Igaz, a mester sem hangoztatta soha, mennyi hálával tartozik a lányoknak csendes és ügyes ministrálásukért. Még szerelmében is személytelen volt: a lányok közösen szolgáltatták érzékeinek azt a szelíd ki-

elégülést, amely elengedhetetlen a filozófiai meditációhoz.

Ebben a légkörben ültünk tehát, James Blair meg én, fél tizenkettő körül, a nyilvános szeánsz kezdetére várakozva. Korán érkeztünk, s a falnak támaszkodva figyeltük a látogatók kicsiny csoportját, akik egyenként járultak a mester füléhez – e nyílt gyóntatószékbe. Vizenyős szemű, remegő kezű írnokocska; kövér polgárasszony, kezében hatalmas bevásárlószatyorral, aki szélsebesen beszélt *nepoté*-járól; tisztán öltözött középkorú asszonyka, valószínűleg komorna vagy jobb szobalány, aki parányi zsebkendőt gyömöszölt szájába, hogy elfojtsa zokogását. Basilis ritkán pillantott látogatói arcába; szemében csupán távoli, elvonatkozott nyugalom tükröződött, mialatt néhány ünnepélyes mondattal elbocsátotta őket. Most sűrűn elfátyolozott fiatalabb nő sietett át a szobán, és ült le a mellette álló üres székbe. Nem először járnatott nála, mert nem vesztegette az időt üdvözlésekkel. Nagy felindultságban vitat-

kozott vele. Basilist nyilván némileg meglepte hevessége; többször is félbeszakította e szavakkal: *„Mia figlia"*. De szemrehányásai csupán fokozták a nő hevességét; végül kezével hátratolta fátylát, hogy szemtől szembe nézhessen a bölccsel: felismertük Alix d'Espolit. Rémület fogott el; megragadtam Blair karját, és jelt adtam neki, hogy azonnal meneküljünk. De ebben a pillanatban a hercegné haragos mozdulattal – mintha nem is azért jött volna, hogy a bölcs tanácsát kérje, hanem inkább, hogy elhatározását közölje vele – fölállt, és az ajtó felé indult. Pillantása találkozott a miénkkel; a lázongó fény kihalt szemében, s félelem foglalta el a helyét. Egy pillanatra mindhárman szinte a levegőben lebegtünk, egyetlen rémület-fonálon függve. Azután a hercegné annyira összeszedte magát, hogy szája kétségbeesett vonaglását mosollyal leplezze; külön-külön biccentett felénk, és méltóságteljesen kivonult a szobából.

Azonnal hazamentem, és hosszú levelet írtam neki, amelyben az egész igazságot

feltártam előtte, úgy, mint ahogyan a sebész végső esetben találomra belevág a testbe késével. Levelemre választ nem kaptam. Barátságunknak vége szakadt. Sokszor találkoztunk azután is, és néha kellemesen el is beszélgettünk, de a Blair-ügyet soha többé nem említettük, és pillantását mindvégig személytelenség fátyolozta el.

Attól az estétől fogva, amikor Basilisnál megpillantott bennünket, a hercegné éppoly hirtelen abbahagyta társadalmi portyázásait, mint ahogyan elkezdte őket. A rózsakeresztes mesterhez sem járt többé. Hallottam, hogy azután sorra próbálgatta a vigasztalódásnak azt a nagyon kevés számú útját, amely a megtört lélek előtt nyitva áll: a szépművészetekbe vetette magát, és külön az ő számára tiszteletteljesen odatámasztott létrákon mászott fel a Sixtus-kápolna magasabb régióiba, s nagyítóüveggel bámulta a freskókat; folytatta énektanulmányait, és alkalomadtán még nyilvánosság előtt is fellépett; görögországi tanulmányútra indult, de egy héttel elindulá-

sa után váratlanul és minden magyarázat nélkül visszatért. Átesett az ápolónő-korszakon is, amelyben haját rövidre vágatta, és lábujjhegyen tipegett ide-oda a kórtermekben.

Lassan-lassan azután csillapult ez a kétségbeesett szárnycsattogtatás, ez a vergődés a túl szűk kalitkában. A gyógyulás második fázisába jutott. Az elsőben a lelki fájdalom oly tűrhetetlen volt, hogy fizikai térre kellett átvinni s ez állandó nyugtalanságban nyilvánult meg; most ez a benső fájdalom odáig csillapodott, hogy Alix ismét tudott gondolkodni. Élénksége elhagyta, barátainál üldögélt, és hallgatta vendégeik csevegését. Lassan, nagyon lassan kezdett visszatérni régi, sziporkázó lénye. Egy-két keserű szarkazmussal kezdődött, amely szinte véletlenül siklott ki szájából; majd néhány kiábrándult, bánatos történet, amelyben önmagát a legszánalmasabb fényben tüntette fel; majd fokonként visszatért szellemessége, energiája, s legutoljára humorérzéke.

Az egész Kabala remegett az örömtől, de úgy tett, mintha semmit sem vett volna észre. Csak egyszer, egy este, amikor először tért vissza régi kedves szokásához, és ugratni kezdte a bíborost kínai életviteléért – ez egyszer, a vacsora végeztével, a bíboros megfogta mindkét kezét, és mélyen a szemébe nézett, jelentős mosollyal, amely szemrehányás volt hosszú távollétéért és egyben örömteli üdvözlése visszatérésének. Alix könnyedén elpirult, és megcsókolta a bíboros zafírköves gyűrűjét.

Én, amilyen járatlan voltam az effélében, azt hittem, hogy a nagy szerelemnek vége, és attól reszkettem, hogy bármelyik percben újabb szőke északi ember iránt támad fel érdeklődése. De egy kis jelenet megtanított rá, milyen mélyek az effajta sebek.

Egy délután Tivoliban voltunk Mademoiselle de Morfontaine villájában; a teraszon álltunk, és a vízesést néztük. Ha Alix egyedül maradt velem, viselkedése érezhetően hűvösebb lett; talán attól félt, hogy bizalmasabb hangot fogok megütni, és szá-

ja sarkában az izmok megkeményedtek. Most újabb vendég csatlakozott hozzánk bentről, híres dán régész, aki a vízesésről és klasszikus vonatkozásairól kezdett beszélni. Hirtelen abbahagyta, és felém fordulva felkiáltott:

– Ó, hiszen üzenetet hoztam a maga számára! Hogyan is felejthettem el eddig? Egy barátjával ismerkedtem meg Párizsban. Fiatal amerikai, a neve Blair... lássuk csak... Blairnek hívják?

– Igen, professzor úr.

– Micsoda kiváló fiatalember! Sokan vannak ilyenek maguknál odaát Amerikában? A hercegné bizonyára nem találkozott vele...

– De igen – lehelte Alix –, én is ismerem.

– Micsoda ész! Igazán a legnagyobb ösztönös tudós, akivel valaha találkoztam, és higgye el, talán még az is csak növeli őt a szememben, hogy sohasem tesz közzé semmit. És micsoda szerénység, hercegné – az igazi tudós szerénysége, aki tudja, hogy mindaz a tudás, amit emberi agy befogad-

hat, porszemnyi csupán. Két teljes éjszaka ültem a jegyzetei fölött, becsületszavamra úgy éreztem, egy második Leonardóval találkoztam, igen, egy Leonardóval...

Elragadtatással hallgattuk a lelkendező elismerést; és akkor hirtelen oda kellett kapnom: a hercegné elájult.

IV. ASTRÉE-LUCE ÉS A BÍBOROS

A Kabala tagjai között az a kósza hír terjedt el, hogy verses drámát írok Szent Ágostonról. Barátaim közül egy sem látta a kéziratot – magam is meglepődtem, ha néhaněha rábukkantam bőröndöm fenekén –, de valamenny.. ori ási tisztelettel emlegette. Különösen Mademoiselle de Morfontaine kérdezősködött sokat utána, lábujjhegyen járt, és oldalvást pillantott a papírra, ha dolgoztam. A drámára célzott akkor is, amikor – nem sokkal Blair menekülésszerű távozása után – ezt a meghívót küldte nekem: „Rendezze úgy ügyeit, hogy néhány hétre feljöhessen hozzám a villába. A ház teljesen csöndes délután öt óráig. Nyugodtan dolgozhat."

Rászolgáltam egy kis pihenésre. Marcantonio és Alix tragédiája megviselt. Hosszú ideig gondolkoztam, a levélkével kezemben; feszült idegeim óvatosságra intettek:

vigyázzak, nehogy hisztériás esték lappangjanak e meghívás mögött! Délután öt óráig teljesen csöndes a ház – ígérte Mademoiselle de Morfontaine: de vajon a hajnali öt óra is ugyanilyen megnyugtató-e? „Nyugodtan dolgozhat." Ez az egy, amivel a kitűnő házikisasszony leginkább boszszanthat: bizonyára minden reggel megkérdi majd, hogyan állok a harmadik felvonással. Igaz, nem árt, ha valaki noszogat az írásra. És milyen remek borai vannak. Igaz, a hölgy bolond, kétségkívül bolond. De szeretetreméltóan bolond, méltóságteljesen, illedelmesen bolond, és milliós évi jövedelméből ezt igazán meg is engedheti magának. A meghívást elfogadtam.

Mi sem lehetett volna megnyugtatóbb az első napoknál. Hosszú, napos reggelek, amikor ezüstös porréteg telepszik az olajfák leveleire, és a teraszos domboldal szinte elolvad a melegben; a kert hallgat, csupán egy-egy kocsis kiáltása hallszik be az útról, galambok turbékolása a kertészház eresze alól meg a vízesés titokzatosan hullámzó,

érces hangja. Egyedül ebédelek egy szőlőlugasban. A délutánokat is egyedül töltöm, a dombos vidéken kóborolva, vagy Astrée-Luce gazdag és érdekes könyvtárában, a magas hátú székek között.

A délután közepétől kezdve egyre érezhetőbbé válik a vacsora közeledte. A várakozás egyre feszültebb, egyre ünnepélyesebb, míg végül pattanásig feszül a húr, és – mint valami csodálatos pirotechnikai tünemény, telve vakító fényekkel és meglepő részletekkel – megindul a szertartás. De már órákkal előbb megkezdődött a készülődés. Eleinte csendes zümmögés a háznak abból a szárnyából, amelyhez a konyha is tartozik; majd szobalányok és fodrászok suhanása végig a folyosókon; gyertyagyújtogatók, virágoslányok. Kavics csikorog az ablak alatt: az első vendégek érkeznek. A maggiordomo felcsatolja aranyláncát, és elfoglalja helyét az ajtónál az inasokkal együtt. Mademoiselle de Morfontaine leszáll toronyszobájából, ide-oda rugdosva uszályát, hogy engedelmességre szoktassa.

A balkonon eldugott vonósnégyes Glazunov-keringőbe kezd, oly halkan és tapintatosan, mintha titkos próbát tartana. Az este egy Reinhardt rendezte színjáték pompáját ölti magára. Átmegyünk az ebédlőbe. Az asztalfőn, gyümölcs- és páfrányhegyek vagy kristály- és virágzuhatagok mögött a házikisasszony foglal helyet, rendszerint sárga szaténba öltözve. Hosszú, csúnya arcán hóbortos ámulat révedez; fejét bólogató tolldísz koronázza, s leginkább egy Andes hegységbeli madárhoz hasonlít, amelyet a Csendes-óceán jeges fuvallatai kopasztottak ilyen szomorúra.

Már említettem Miss Grier módszerét, hogyan sűrítette vendégeit, és helyezkedett el úgy, hogy még a legtávolabb ülő leghalkabb szavát is meghallja. Astrée-Luce az ellenkező eljárást követte, és olyan keveset hallott meg az általános beszélgetésből, hogy még a mellette ülő díszvendég is többnyire kénytelen volt feladni a küzdelmet, hogy a házikisasszony figyelmét magára vonja. Úgy viselkedett, mint ak

transzba esett; pillantását a mennyezet sarkára függesztette, mintha távoli ajtó csapódását figyelné. Az asztal szemben levő végén is általában valamelyik kabalista ült: Madame Bernstein, dús prémekbe burkolódzva, beteg csimpánzarcával bátorítóan és kedvesen fintorogva jobbra-balra; vagy d'Aquilanera hercegné, megelevenedett Moroni-arckép, kissé foltos ruhában, roszszul kifestve, s mégis valamiképpen nagystílűen, szenvedélyes és tisztességtelen ősei emlékét idézve; vagy Alix d'Espoli, aki finom keze egy-egy kifejező mozdulatával valamennyi vendéget szellemes, szeretetre méltó és lelkes lénnyé változtatta. Miss Grier ritkán jött; a maga vendégségeivel volt elfoglalva. A bíborost sem lehetett gyakran meghívni, mivel társaságát végtelen tapintattal kellett megválogatni.

Esténként, ha az utolsó vendég is távozott, vagy szobájába vonult, s az inas befejezte aprólékos rendezgetését, Astrée-Luce-szel lementünk a könyvtárba, és nagyokat beszélgettünk egy pohárka francia

konyak mellett. Akkor kezdett bennem de-
rengeni lényének igazi megértése, s akkor
láttam meg, hol tévedtem róla alkotott első
véleményemben. Mademoiselle de Mor-
fontaine több volt, mint dúsgazdag ostoba
vénlány, aki királypárti ábrándokat sző; az
emberbaráti társaságok érzelmes idiótái
közé sem tartozott. A Krisztus utáni máso-
dik századból ittfelejtett őskeresztyén volt:
félénk, mélyen vallásos lélek, aki oly kevés-
sé törődött a környező világ dolgaival,
hogy akármelyik reggel arra ébredhetett
volna: elfelejtette nevét és címét.

Astrée-Luce példaképe volt szemember
annak, hogy a jóság mennyire hiábavaló
okosság nélkül. Ez a drága lény az őszinte
vallásosság ködében élt; lelke csaknem ál-
landóan Teremtője szemléletébe merült el;
minden gondolata jó és nemes volt; de
hiányzott belőle az értelem. Mérhetetlenül
sok jót tett, de megfontolatlanul; minden-
kinek prédája lett, aki csak levelet írt neki.
Igaz, hogy adományai nem voltak túlságo-
san nagyok: hiányzott a megítélőképessége

ahhoz, hogy akár fukar, akár tékozló legyen. Azt hiszem, szolgálóként lett volna igazán boldog; átérezte volna szerepét, meglátta volna szépségeit, és minél több megpróbáltatással és megaláztatással járt volna alárendelt helyzete, annál mélyebben táplálta volna lelkét. Nem lehet szent, akinek nem kell akadályokkal megküzdenie; és Mademoiselle de Morfontaine soha életében nem találkozott akadállyal. Gyakran hallott beszélni a büszkeség, kétely, harag bűneiről; de mivel soha még halvány árnyalatát sem érezte egyiknek sem, végképp megrémült és megzavarodott. Tudta, bizonyosan tudta, hogy gonosz és bűnös teremtés, de nem tudta, hogyan kezdjen hozzá a megtéréshez. Henyeség? De hiszen minden reggel egy órával cselédsége előtt kelt föl, és térden állva imádkozott. Milyen nehéz, milyen rettenetesen nehéz megjavulni! Büszkeség? Végre, tüzetes önvizsgálat után, úgy érezte, felfedezte magában a büszkeség nyomait. Elszántan látott neki kiirtásának. Megdöbbentő cselekedetekre

szánta rá magát a nyilvánosság előtt, hogy kiirtsa magából a büszkeségnek még a csíráit is. Büszke a megjelenésére, a vagyonára? Szándékosan bepiszkította ruháját, és tűrte barátai néma felháborodását.

Annyira szó szerint vette a leckét, hogy nemegyszer láttam, amint elajándékozta kabátját, vagy mérföldekre kísérte egy-egy barátját, aki arra kérte, menjen le vele az útig. Megtudtam azt is, hogy látszólagos figyelmetlensége, elrévedezése tulajdonképpen nem egyéb, mint magába vonult könyörgés és imádság, amelyet gyakran egészen nevetséges csekélységek idéznek elő. Eddig csodálkoztam, miért merül önkívületbe, valahányszor valaki halat vagy halászást emleget jelenlétében; most megértettem, hogy a „hal" görög neve az Úr nevének kezdőbetűiből áll, és körülbelül olyan hatással van reá, mint a müezzin szava a hivő mohamedánra. Egy átutazó vendég csúfolódva beszélt a pelikánról? Mademoiselle de Morfontaine haladéktalanul visszavonult lelki oltárához, és könyörgött

nnak urához, ne vegye rossz néven a tisz-
letlenséget legelevenebb szimbólumával
zemben. Néhány héttel később még külö-
ösebb eset történt: Astrée-Luce a hallasz-
lon megpillantott egy levelet, amelyet
ene H. Spencernek írtam, a Grand Ra-
ds-i főiskola latintanárnőjének, aki átjött
urópába, hogy saját kezével érinthesse a
orum köveit. Azonnal kijelentette, hogy
eg akar vele ismerkedni. Sohasem árul-
m el Miss Spencernek, minek köszönhet-
a csodálatos ebédet, hogy házikisasszo-
yunk miért hallgatta lélegzetét visszafojt-
a banális útikalandjait, s miért küldött
ásnap penziójába egy zafírokkal kirakott
any nyakéket. Miss Spencer hithű meto-
sta volt, és fel lett volna háborodva, ha
egtudja, mit jelentenek az IHS kezdőbe-
k.

Mademoiselle de Morfontaine különc
olt, de sohasem nevetséges. Az énnek
en fokú megtagadása a maga túlhajtott-
gában némiképpen pótolhatja az intelli-
nciát. Bizonyos esetekben meglepően

éleslátó ítéletekre volt képes, amelyek intu
íciójából eredtek, anélkül hogy az értele
bonyolult csatornáin átszűrődtek volna
Olykor kétségbeejtő volt, máskor hihete
len, szinte csodával határos módon meg
érezte az ember legbensőbb szükségletei
Olyan különböző emberek szerették ő
mint Donna Leda vagy jómagam; az egyi
pillanatban csaknem leereszkedően szere
tük, mint valami értelmetlen gyermeket,
másikban szinte rémült megdöbbenésse
meghajolva a benne rejlő végtelen lehető
ségek jelenléte előtt; miféle csodálato
lényt látunk itt vendégül magunk között
Lehetséges volna, hogy csakugyan...?

Ezt a lelket ismertem hát meg a késő é
szakai könyvtárbeli beszélgetések sorá
egy-egy pohárka francia konyak mellet
Beszélgetéseink nem haladtak határozo
irányba, szabadon csapongtak, hosszú szü
netekkel megszakítva; de gyakorlott ös
tönömmel hovatovább megbizonyoso
tam felőle, hogy Mademoiselle de Morfo
taine valamely, számára mérhetetlenül fo

os ügyet kíván velem megbeszélni. Sejtet-
em, hogy nem pihenni hívott le magához.
éltem a revelációtól, s rettegésemet csak
okozta az a körülmény, hogy Astrée-Lu-
e-nek szemmel láthatóan nehezére esett a
rgyra térni. Végül már nemhogy kerül-
m volna az ügyet, inkább igyekeztem rá-
relni a szót: megpróbáltam új meg új té-
ákat felvetni abban a reményben, hogy
ajd csak ráhibázok problémájára. De
em. A boldog pillanat késett. Egyik este
áratlanul azt kérdezte tőlem, nagyon
egzavarná-e munkám menetét, ha né-
ány napra Anzióba mennénk. Azt felel-
m, hogy a terv nagyon is kedvemre való.
nzióról csak annyit tudtam, hogy tengeri
rdőhely Rómától néhány órányira, Net-
nótól nem messze, s Cicerónak is volt ott
llája. Astrée-Luce kissé gondterhelten
ozzátette, hogy szállodában kell majd lak-
unk, méghozzá elég rossz kis szállodá-
n; de most nincs szezon, és különben is
indenféle módon igyekszik majd pótolni
kiszolgálás és ellátás hiányosságait. Némi

előrelátással megkímélhet engem a túlsá
gos kényelmetlenségtől.

Így hát egy szép reggel beültünk nagy é
csúnya autójába, amelyet hosszabb utakr
szokott használni, és elindultunk nyuga
felé. A hátsó ülés raktárul szolgált. Volt ot
szobalány, imazsámoly, macska, egy valód
Fra Angelico, láda borosüvegekkel, vag
ötven könyv és egypár ablakfüggöny. Ké
sőbb kiderült, hogy ezenkívül dús raktá
runk volt kaviárból, libamájpástétomból
szarvasgombából és finom mártások hoz
závalóiból – mindezekkel a szálloda hiá
nyait akarta számomra pótolni a jó Astrée
Luce, aki kétségbeejtően félreértette ter
mészetemet. Maga vezetett; ebből derült k
legvilágosabban, hogy az égi hatalmak vé
delme alatt áll. Először Ostiában álltun
meg, hogy lássam a helyet, ahol nyomorul
drámám utolsó felvonása lejátszódik. Han
gosan elolvastuk Szent Ágoston vallomá
sainak idevonatkozó részét, és hallgatóla
gos fogadalmat tettem, hogy örökre le

mondok átfogalmazásának még a reménységéről is.

Anzióban első este hideg szél fújt a tenger felől. Szőlőindák és bokrok csapkodták a házak falát; a téren a kávéházak lámpásai bánatosan himbálóztak a nedves asztalok fölött, s a hullámok reménytelen egyhangúsággal daloltak a fal tövében. Mind a ketten szerettük ezt az időt. Hat óra körül elhatároztuk, hogy gyalog átmegyünk Nettunóba, s fél tízre jövünk vissza vacsorára. Esőköpenyekbe burkolóztunk, és elindultunk, nekifeszülve a szélnek, s különös vidámsággal szívünkben. Egy ideig némán haladtunk, de amikor az útnak arra a részére értünk, amely magas kertfalak között kanyarog tova, Astrée-Luce beszélni kezdett.

– Amint már mondtam magának, Samuele (az egész Kabala átvette d'Espoli hercegnétől ezt az elnevezést), életem hő vágya, hogy ismét király uralkodjék Franciaországban. Senki sem tudja nálam jobban, hogy ez ma mennyire lehetetlennek látszik.

De én a lehetetlen dolgokat szeretem. És éppen az ügy időszerűtlensége lesz leginkább segítségünkre, amikor majd beiktatjuk az egyház dogmái közé a királyok Isten kegyelméből való jogát. Mennyi harag, mennyi gúny fog támadni nyomunkban! Nagy tekintélyű egyházi férfiak rohannak majd le Rómába, és kérlelnek bennünket, hogy ne borítsuk fel a katolicizmus haladását ezzel a lépéssel. Világra szóló vita fog fellángolni. Az újságok meg a folyóiratok telekiabálják, sírják, ujjongják a világot, szellőztetik a demokratikus kormányzat alapjait - feltárják a köztársaságok oktalanságát. Európa végre megtisztul a méregtől. Nincs mit félnünk a vitától. A népek újra Istenhez fordulnak, és Hozzá könyörögnek, hogy az Általa kiválasztott nemzetségek uralkodjanak rajtuk. Nem akarom most erről meggyőzni magát, Samuele, csak összefoglalom, előkészítésül ahhoz, amit tulajdonképpen mondani szeretnék. Maga protestáns; nagyon unja már ezt a dolgot? Türelmetlen?

– Nem, a legkevésbé sem.

Utunk ekkor ismét a víz partjára kanyarodott. Egy pillanatra megálltunk a korlátnál, és lenéztünk a zajongó tengerre; a hullámok tarajosan nyaldosták a lapos köveket, amelyeket a falusi asszonyok mosásra használtak. Megindult az eső. Astrée-Luce a vasrácsba kapaszkodva nézte a hullámok habos játékát; csöndesen sírt.

Folytattuk utunkat.

– Talán el tudja képzelni csalódásomat –, beszélt tovább Astrée-Luce – amint figyelem a bíborost, aki egyre öregebb lesz, s magamat és a nemzeteket, amint egyre mélyebben süllyedünk a tévelygésbe; és semmi sem történik. Pedig ő, ő tudna segíteni rajtunk. Én úgy hiszem, a bíboros a mi megsegítésünkre született. Nem feledkezem meg róla, mit vitt véghez Kínában. Hősies munka volt. De még nagyobbat kell véghezvinnie Európában. Évek múlnak, s ő csak ül odafenn a Gianicolón, olvas, és sétál a kertben. Európa haldoklik, s ő nem mozdul.

E szavak akkor mélységesen meghatottak. Meghatott minden együtt: az eső, Astrée-Luce könnyei, a pocsolyák az úton és a tenger bánatos locsogása a parton. A természet valamennyi hangja ezt ismételte: „Európa haldoklik." Szerettem volna megállni, és magam is jól kisírni magamat, de Astrée-Luce tovább beszélt mellettem, és rá kellett figyelnem.

– Nem értem, miért nem ír! Talán nem is szabad megértenem. Tudom, meg van győződve róla, hogy a katolikus egyház győzelme közeleg. Tudom, ő is azt hiszi, hogy a Katolikus Király az egyetlen lehetséges uralkodó. De nem mozdul, hogy segítségünkre legyen. Nem kérünk tőle egyebet, mint egy könyvet az egyház és az állam viszonyáról. Gondolja csak meg, Samuele: az ő tudásával, logikájával, stílusával... de hiszen maga sohasem hallotta őt prédikálni! Micsoda irónia a vitatkozásban, micsoda megdöbbentő fordulatok! Mi maradna Bosanquet-ból? Úgy játszana a köztársaságok alkotmányával – bocsás-

son meg nekem, ha tiszteletlennek látszom hatalmas hazájával szemben –, úgy roppantaná őket össze, mint a tojáshéjat! Könyve több lenne, mint sajtótermék: természeti erőként hatna; ugyanazt az eszmét nemzené egyszerre ezer és ezer koponyában. Haladéktalanul a szent könyvek sorába iktatnák, és a bibliával egy kötetben árusítanák. S ehelyett napjait rózsatövekkel, házinyulakkal tölti, és olvasgat ezt-azt. Látja, ezt akarom még véghezvinni életemben: rá akarom venni ezt a lángeszű embert, hogy teljesítse kötelességét. És maga ebben segítségemre lehet.

Izgatott voltam. A levegő telítve volt isteni őrültséggel. Nagystílű őrültség volt! Íme – végre valaki, aki nem fél a felsőfoktól. Nehéz lehet leszállni a köznapi életbe, miután az ember ilyen merészen megfenyegette a világ valamennyi köztársasági elnökét és a Brit Bibliatársulat könyvkötőüzemeit. Hirtelenében nem is tudtam mit válaszolni, csak motyogtam valamit hajlandóságomról.

Astrée-Luce azonban ügyet sem vetett rám.

– Azt hiszem – folytatta –, végre felfedeztem vonakodása egyik okát. De előbb mondja meg nekem, mi az emberek véleménye róla. Hogyan beszélnek róla azok, akik nem ismerik őt?

Megijedtem. Sejt valamit? Mit hallhatott? Hogyan juthattak füléhez azok a különös történetek?

No, tőlem nem fog megtudni semmit. Istenhozzádot mondtam a becsületességnek, és elmondtam neki mindazt a jót – és csak a jót –, amit a bíborosról hallottam. Egyszerűbb lelkeket lebilincsel az a tény, hogy – néhány nagyobb kötelezettségétől eltekintve – heti hatvanöt lírából él; hogy tizenkét nyelven beszél; hogy szereti a polentát; hogy közvetlenül és szertartás nélkül látogatja meg római barátait (különösen magát Astrée-Luce-t); hogy ékes kínai nyelvre fordítja Szent Ágoston *Vallomás*-t és Kempis Tamás *Imitatió*-ját. Ismertem rómait, aki annyira rajongott érte,

hogy felsétált a Gianicolóra csupán azért, hogy bekukkanthasson kertjébe a rácson keresztül, és addig-addig settenkedett a ház körül, amíg gyermekeinek alkalma nyílt, hogy gyűrűjét megcsókolhassák.

Astrée-Luce szótlanul végighallgatott. Azután megszólalt:

– Kímélni igyekszik engem, Samuele – mondta, és hangjában árnyalatnyi szemrehányás lebegett. – Másféle mesék is keringenek róla. Ellenségei módszeresen dolgoznak azon, hogy aláássák jó hírnevét. Mi tudjuk, hogy senki sem jobb, alázatosabb, nemesebb, mint ő; de a tömegek majdnem szörnyetegnek hiszik. Bizonyos személyek bizonyos célból ezt a hírét költötték. Magának a bíborosnak is fülébe jutottak ezek a rágalmak – szolgák suttogásai, utcai kiáltozás, névtelen levelek s más effélék hozták tudomására. Azóta még jobban begubózik. Érzi, hogy ellenséges világban él. Ez öregkora tragédiája. S ezért nem hajlandó írni sem. De *mi* talán meg tudjuk őt menteni. – Nézze, itt egy trafik. Vegyünk cigarettát,

azután keressünk valami helyet, ahol le lehet ülni. Olyan boldoggá tesz, hogy erről beszélhetek.

Miután felszereltük magunkat füstölnivalóval, körülnéztünk valami kocsmaféle után. Kívánságunk csakhamar támasztott is egyet a legközelebbi útkanyarulatban; füstös, barátságtalan, alagútszerű helyiség volt, de csakhamar savanyú, tintaszínű bor állt előttünk az asztalon. Folytattuk összeesküvésünket. Astrée-Luce kijelentette: ha a bíboros tetteivel csakugyan rászolgált volna rossz hírére, nem lehetne reményünk annak eloszlatására. Az igazság ellen nem lehet küzdeni a kósza hírek légkörében. De ő, Astrée-Luce, tudja, hogy a bíboros ellen valóságos befeketítő hadjáratot indítottak, s rossz híre csupán ennek az eredménye; ebben az esetben pedig ellenhadjárattal kiköszörülhetjük a csorbát. Ellenfeleink elsősorban azt használták ki ügyesen, hogy az olasz nép eleve gyanakvó a Távol-Keletteel szemben. Az olaszt éppoly kéjesen megborzongatja egy kínai látása, mint – teszem

– egy amerikai iskolásgyereket, ha megtud-
ja, hogy a közeli folyóparton rejtekajtó
nyílik. A bíboros sárga, ránctalan arccal
tért vissza Keletről. Járása is különösnek
tetszett. Könnyű volt ezt kiszínezni, s
olyan híreket terjeszteni róla a trasteverei
alvilágban, hogy furcsa bálványokat őriz
házában; éjszakánként állatok rikácsolnak
kertjében (háza tája hemzsegett a nyulak-
tól, kacsáktól és gyöngytyúkoktól); hogy
hűséges kínai szolgája mindenféle ijesztő
dolgokat művel... Szerény életmódja is
zgatta az emberek képzeletét. Mindenki
úgy tudta, hogy a bíboros mesébe illően
gazdag. Ökölnyi rubinok, tyúktojásnyi za-
fírok... vajon hol őrzi őket? Jártál már a
Villino Wei Ho tájékán? Gyere föl velem
vasárnap! Ha jól kitágítod az orrlyukaidat,
a legfurcsább szagokat fogod szimatolni,
miktől napokig szédelegsz majd, és álmo-
kat látsz.

A mi feladatunk lesz mindezt megvál-
oztatni! Rehabilitációs bizottságot válasz-
ottunk, és haditervet koholtunk. Újság-

cikkeket, folyóirati megemlékezéseket fogunk közzétenni róla. Közelgő nyolcvanadik születésnapját donációkkal fogjuk emlékezetessé tenni: Mademoiselle de Morfontaine a maga részéről egy Raffaello-oltárképet adományoz a bíboros templomának. Legfőképpen pedig ügynököket küldünk a nép közé, akik mindenfelé magasztalni fogják jóságát, egyszerűségét, hogy állandóan adakozik a kórházak javára, és – ezt persze burkoltan – hogy rokonszenvez a szocialista elvekkel: „a nép bíborosa" legyen a jelszó. Alkalmas történeteket gyűjtöttünk csokorba: hogyan szégyenítette meg a bíborosi kollégium leggőgösebb tagjait; hogyan védett meg egy szegény flótást, aki kelyhet lopott templomából. Kínát merőben új színekkel kell ecsetelnünk a Trastevere-negyed szegényei előtt. És így tovább. Istápoljuk a bíborost, hogy a bíboros istápolhassa Európát.

Mire késő este visszatértünk szállónkba, Astrée-Luce tíz évet fiatalodott. Úgy látszik, én voltam az első ember, aki előtt fel-

fedte terveit. Annyira föllelkesült, hogy váratlanul azt kérdezte tőlem, nem bánnám-e, ha azonnal csomagolnánk, és még aznap éjjel visszamennénk Tivoliba. Reggel mindjárt hozzáfoghatnánk a munkához. Azt hiszem, elhatározásának fő oka az volt, hogy Astrée-Luce – jaj, a világ legrosszabb sofőrje! – elalvás előtt szükségét érezte az autóvezetés pezsdítő fáradságának. Így hát visszapakoltuk a kocsiba a szobalányt, a Fra Angelicót, a mártás-ingredienciákat meg a macskát, és hajnali két óra felé szerencsésen visszaérkeztünk a Villa Orazióba.

A bíborosnak nem volt szabad tudnia, hogy kopott hírnevét – mint régi falfestményt – állvánnyal vesszük körül, és színeit felfrissítjük; mégis elhatároztuk, megpróbáljuk rábeszélni, hogy ne cselekedjék olyan dolgokat, amelyek különösen izgatják az ellenséges közvéleményt. Astrée-Luce mindjárt másnap reggel bátortalanul megkért, nem mennék-e el hozzá látogatóba. Maga sem tudja, miért, mondotta, de az

az érzése, most, hogy ismerem terveit és reményeit, sok jelentős megfigyelést tudok majd tenni.

A bíborost kertjében találtam, úgy, mint az év minden verőfényes napján található volt: ölében könyv, baljában olvasóüveg, jobbjában toll, lábánál káposztafej és egy nyuszi. Mellette az asztalon könyvek halmaza: a *Látszat és Valóság*, Spengler, Frazer *Aranyág*-a, Joyce *Ulysses*-e, Proust, Freud – margójuk már kezdett megtelni a bíboros hajszálfinom zöldtintás írásával. E jegyzetek az olvasó olyan aprólékos figyelméről tanúskodtak, amely a legnagyobb írókon kívül mindenkit zavarba ejthetett.

Amint közeledtem feléje az ösvényen, félretette nagyítóüvegét, és így kiáltott felém:

– *Eccolo, questo figliolo di Vitman, di Poe, di Vilson, di Guglielmo James – di Emerson, che dico!* Mit akarsz, fiam?

– Mademoiselle de Morfontaine kéri,

öjjön el pénteken este vacsorára, csak mi
hárman leszünk.

– Nagyon kedves. Nagyon jó. Hát még?

– Mit kíván, atyám, a születése napjára? Mademoiselle de Morfontaine megkért, tudakoljam meg tapintatosan...

– Tapintatosan! Samuelino, menj hátra, és szólj a húgomnak, hogy itt maradsz ebédre. A magam részéről egy kis kínai főzeléket eszem. Velem tartasz, vagy akarsz inkább rizottót és gesztenyekrémet? Hazafelé menet aztán vehetsz magadnak valami raktatóbbat. Hogy van Astrée-Luce?

– Nagyon jól.

– Pedig egy kis betegség nem ártana neki. Kényelmetlenül érzem magamat a társaságában. Vannak orvosok, Samuele, akik nem szeretnek egészséges emberekkel beszélgetni, annyira megszokták páciensek szemében a könyörgő pillantást: „Nem hatok meg?" Hát ugyanígy érzem magam olyan emberek társaságában, akik sohasem szenvedtek. Astrée-Luce szeme kék porcelánból van. A szíve tiszta és hófehér. Üdítő

egy tiszta, hófehér szív társasága, de mit beszéljen vele az ember?!

– De hiszen ott van Szent Ferenc is, atyám...

– Ifjúságában ő is kicsapongó életet élt, vagy legalábbis azt hitte magáról. Mondd csak, hogy értheti meg a vallás igazi lényegét, aki nem követett el bűnt? Hogy értheti meg az irodalmat, aki nem szenvedett? Hogy értheti a szerelmet, aki maga nem szeretett viszonzatlanul? Astrée-Luce bajban van, ezt már a múlt hónapban észrevettem. Van itt egy bizonyos Monsignore, aki milliókat akar tőle kicsikarni bajorországi templomai javára. Időnként fölmászik Tivoliba, és a fülébe suttogja: *Könnyebb a tevének a tű fokán átmenni, hogynem a gazdagnak az Isten országába bejutni.* A szegény leány megremeg, és Bajorország nemsokára megkapja a maga óriási és elrettentően csúnya templomait. Tudod, Samuelino, minden egyes ember számára van a bibliában egy textus, amely megrendíti, éppen úgy, mint ahogy minden épület egy bi-

zonyos zenei hangra összeomlik. Az enyénet nem árulom el, de akarod tudni Leda l'Aquilaneráét? Gyűlölködő lélek, és azt mondják, a Miatyánk alatt összeszorítja a fogait annál a mondatnál: *Sicut et nos dimittimus debitoribus nostris.*

Úgy nevetett ezen, hogy egész teste rázkódott belé.

– Úgy tudtam, hogy Astrée-Luce rajongásig szerette az édesanyját – mondtam.

– Nem, ő sohasem veszített el senkit, kit szeretett. Amikor az anyja meghalt, ízéves volt. Utólag kiszínezte őt magának, nnyi az egész.

– Hogyhogy nem vonult kolostorba azal a mélységes és dogmatikus hitével?

– Haldokló anyjának megígérte, hogy ddig nem vonul vissza az életből, amíg em ültetett Franciaország trónjára egy Bourbont.

– Miért nevet, atyám, ezen a mélységes daadáson...

– Minekünk, öregeknek, szabad nevetünk olyan dolgokon, amiken tinektek,

fiatal diákoknak, még mosolyognotok sem szabad. Ó, ó, a Bourbon-dinasztia... Ugye, meglepődnél, ha életem hátralevő részét annak szentelném, hogy feltámasszam az egyiptomi testvérházasság intézményét; nos, ez sem lehetetlenebb annál.

– Atyám, miért nem ír még egy utolsó könyvet? Íme, itt vannak ön körül századunk első negyedének legnagyobb művei...

– Nagyon ostoba valamennyi, mondhatom.

– Miért nem ír nekünk jobbat, nagyobbat, Vaini atyám? Önmagáról, Montaigne-szerű esszéket, és Kínáról, meg az állatairól, meg Szent Ágostonról...

– Hallgass! Hagyd abba! Megrémítesz. Nem látod be, hogy második gyermekségem kezdetét jelentené az a bolond ötlet, hogy mindenáron könyvet írjak? Igaz, jobbat tudnék írni, mint ezek, amiket korunk produkált – s kezének erélyes mozdulatával feldöntötte a könyvtornyot; a nyuszi nagyot visított, s az utolsó pillanatban ug-

rott el Schweitzer *Skizzé*-je elől. – De egy Montaigne, egy Machiavelli, egy... egy Swift sohasem lehet belőlem. Jaj, de borzalmas lenne, ha egy szép reggel az íróasztalnál találnál engem! Isten őrizzen meg ettől a bolondságtól. Ó, Samuele, Samueliho, nem szép tőled, hogy idejöttél ma reggel, és fölébresztetted egy öreg paraszt közönséges hiúságát. Nem, ne szedd föl őket. Hadd piszkítsák össze az állatok. Mi a baj ezzel a ti huszadik századotokkal? Azt kívánod, hogy gratuláljak, mert atomot romboltok és elhajlítottátok a fényt? Hát igen, rendben van, gratulálok. A gazdag barátainkkal pedig tapintatosan közölheted, hogy a születésnapomra egy kicsi kínai szőnyeget kívánok, amely jelenleg a Corso egyik üzletének kirakatában látható. Illetlen volna többet mondanom, mint azt, hogy a Porta del Popolo felé haladva, a bal oldalon. Hálószobám padlója napról napra hidegebb, és mindig azzal biztattam magam, hogy amikor nyolcvanéves leszek, megengedhetek magamnak egy szőnyeget.

Mi okozta a bajt?
Az első óra kitűnően sikerült. Vacsoráztunk. A bíboros mindig nagyon keveset evett (húst soha), és méghozzá rémítő lassúsággal. A levessel tíz percig bíbelődött, a rizzsel legalább félóráig. Annyi bizonyos, hogy a két jó barát jellemében rejlő ellentét magában is elegendő volt zavarkeltésre. Annyira különbözőek voltak, hogy beszélgetésük szinte a komédia erejével hatott. Astrée-Luce mindjárt az elején elkövette azt a hibát, hogy megemlítette a bajor Monsignorét. Gyanította, hogy a bíboros nem rokonszenvez bajorországi adakozási terveivel. Szerette volna vele megbeszélni vagyoni problémáit és azt, hogy mitévő legyen, de a bíboros nem volt hajlandó tanácsot adni. Végtelenül leleményes módon mindig kikerülte az egyenes választ. Rómában akkoriban nagyon fontos volt, hogy ebben az irányban a legkevésbé se befolyásolja barátnéja terveit. Annyit mégis sejtetett, hogy nem kételkedik benne: Astrée-Luce mindenképpen ostobaságot fog

cselekedni. Fájt látnia, hogy akkora összeget – amelyet a haladás céljaira lehetne felhasználni - az egyházi adminisztráció emésszen fel hiábavaló módon.

Ne felejtsük el: nyolcvanadik születésnapjának előestéjén vagyunk. Már láttuk, ez az évforduló gúnyos keserűség áradatát váltotta ki belőle. Amint később egyszer megjegyezte, akkor kellett volna meghalnia, amikor kínai munkásságát abbahagyta. Az azóta eltelt nyolc esztendő zavaros, lidérces álomhoz hasonlított. Az élet küzdelem, s távol a küzdőtértől ijesztő változások történtek a bíboros lelkében. A hit is küzdelem, s most, hogy nem küzdött többé, hitét sem találta sehol. A sok olvasás is megárthatott... S még egyet ne felejtsünk el: a gondolat, hogy Róma népe gyűlöli, rémülettel töltötte el a bíborost. Ha meghal, sem szeretet, sem méltóság emléke nem marad utána. Névtelen levélben közölték vele, hogy még Nápolyban is azzal a fenyegetéssel tartják kordában a gyerekeket, hogy a Sárga Bíboros elevenen meg-

nyúzza őket. Ha az ember fiatal, csak nevet az ilyen kósza híreken, de ha öreg, a hideg áll a hátába. S ezt a világot, amelyben irtóznak tőle, el kell hagynia egy világért, amelynek körvonalai nem állnak már oly tisztán lelki szemei előtt, mint régen; mégis az az egy vigasztalása talán meglesz, hogy *onnan* már nem nézhet le az emberekre, s nem láthatja, amint titokban leköpik sírfeliratán az *issimus*-ra végződő szavakat.

Észre sem vettem, s máris nyakig benne voltunk a vitában – az imádságról. Astrée-Luce mindig vágyott rá, hogy a bíborost elvont témákról beszéltesse. Gyakran megpróbált vele vitatkozni az áldozásról és a szentek segítségül hívásáról. A bíboros egyszer odasúgta nekem, hogy Astrée-Luce, úgy látszik, holmi kalendáriumhoz gyűjti az anyagot, amolyan istenes kézikönyvecskéhez, amilyent a Place Saint Sulpice-on lehet vásárolni. Astrée-Luce számára a bíborosnak minden szava szent volt. Habozás nélkül Szent Pál mellé állította volna. Most is áhítattal hallgatta; csu-

pán néhány perc múlva ébredt tudatára, hogy a bíboros különös dolgokat beszél. Lehetséges volna, hogy ez a *Tan?* De ha nehéznek, érthetetlennek tűnik is fel egy s más, amit mond, minden erejével igyekeznie kell, hogy megértse. Új igazságok... Így hát feszülten figyelt, eleinte meglepetten, később egyre növekvő rémülettel.

A bíboros azt a paradoxont fejtegette, hogy imádságban az ember sohase kérjen semmit. Dialektikája csodákat művelt. A szókratészi módszer mellett döntött, és kérdéseket tett fel Astrée-Luce-nek. Több ortodox feltételezésével sarokba szorította a szerencsétlen teremtést. Kétszer eretnekségen kapta, s a zsinatok ítélőszéke elé utalta. Astrée-Luce Szent Pálba kapaszkodott, de az idézet darabokra törött a kezében. Harmadszor is fölbukkant fuldokolva, de ekkor a bíboros Kempis Tamással vágta fejbe. Előző héten a bíborost egy bizonyos Donna Matilda della Vigna halálos ágyához hívták, s most szegény Donna Matildát ráncigálta elő érvelésében. Tulajdon-

képpen miért is imádkoztak Donna Matilda hátramaradói? Astrée-Luce-nek egymás után kellett feladnia szilárdnak vélt állásait. Megrémült. Fölállt:

– Nem értem, atyám, nem értem. Miért tréfál velem? Nem szégyelli magát ilyeneket mondani csak azért, hogy megzavarjon, amikor tudja, milyen sokra becsülöm minden egyes szavát?

– Lássuk csak – folytatta könyörtelenül a bíboros. – Samuelét fogom megkérdezni efelől. Mivel ő csak protestáns, könnyű lesz őt zavarba hozni. Samuele, mondd csak, feltehetjük, hogy Isten akarta Donna Matilda halálát?

– Igen, atyám, hiszen meg is halt aznap éjjel.

De mégis úgy gondoltuk, ha teljes szívünkből imádkozunk, megváltoztathatjuk az ő szándékát?

– Hát... egyesek szerint szabad remélnünk, hogy végszükség esetén imádságunk esetleg...

– De mégis meghalt. Hát akkor nem

voltunk eléggé őszinték? Vagy eléggé állhatatosak? Jól van! Tegyük fel tehát, hogy Isten néha teljesíti kérésünket, néha pedig nem, de elvárja tőlünk, kereszténytől, hogy azért csak imádkozzunk minden erőnkből, hátha ez éppen az az alkalom, amikor Ő könyörületesnek mutatkozik?! Micsoda feltételezés, Astrée-Luce, micsoda gondolat.

– Atyám, nem bírom tovább hallgatni, amiket beszél...

– Micsoda lehetetlen feltételezés. Hallgasson ide, leányom. Nem hihető, hogy Isten megváltoztassa szándékát. Miért is tenné? Mert mi, rémült halandók, leborulunk előtte? Ó! Tehát üzletelni akar Istennel? A pénzváltók még mindig benn vannak a templomban!

Astrée-Luce halálsápadtan még egy utolsó kirohanást kísérelt meg a küzdőtérre:

– De, atyám, hiszen tudja, hogy Ő meghallgatja az igaz katolikus kérelmét! – S halkabban, könnyes szemmel hozzátette: – Hiszen maga is ott volt, atyám. Ha igazán

szíve mélyéből akarta volna, megváltoztathatta volna a...

A bíboros félig felpattant székéből, és ijesztően kidülledt szemmel kiáltott rá:

– Hallgass, esztelen gyermek! Mit mondasz? Én? *Hát nekem* talán nem voltak veszteségeim?!

Astrée-Luce a földre borult a bíboros lába előtt.

– Atyám, ugye csak azért mondta mindezt, hogy próbára tegyen? Válaszoljon! Nem engedem el, amíg nem válaszol. Drága atyám, hiszen tudja, hogy az imádság meghallgatást nyer. De a ravasz kérdéseivel felborított bennem minden régi... Hát mi az igazság?

– Ülj le, leányom, nyugodj meg, és mondd meg magad. Gondolkozz!

Így folytatódott ez még vagy fél óra hosszat. Ámulatom nőttön-nőtt. Már régen nem az imádságról volt szó; a vita most akörül forgott, van-e a világ mögött egy jóindulatú kormányzó hatalom? A bíboros számára nem volt ez egyéb retorikai

gyakorlatnál; szavait kiélezte egyrészt alkati kételkedése, másrészt pedig leplezett, alig tudatos ellenszenve Astrée-Luce iránt. Kérdései az egészséges, intellektuális hivőt nem rendítették volna meg, de Astrée-Luce-t kétségbe ejtették, mert értelmetlen női lény volt, aki ez egyszer megpróbált értelmesen vitatkozni. Mély gondolkozó szeretett volna lenni, s éppen azért bukott el, mert más akart lenni, mint ami igazában volt.

Még mindig nem volt vége. A bíboros Astrée-Luce-nek minden újabb kijelentésére diadalmasan felkiáltott: – Üzletelés! Megint csak üzletelés! – és kimutatta, hogy mádsága félelemből fakadt, vagy a megvigasztaltatás bűnös vágyából. Astrée-Luce eljesen megtört. Széke háta mögé álltam, és jelekkel könyörögtem a bíborosnak, könyörüljön rajta. Kedvtelésből gyötri szegényt? Vajon nem tudja, milyen feltétlenül s odaadóan bízik benne?

Végül mintha Astrée-Luce-nek mentő gondolata támadt volna.

– Szédül a fejem. De most már tudom, milyen választ kíván tőlem. Imádságunkban nem szabad könyörögnünk dolgokért, vagy emberekért, vagy betegségtől való megváltásért, de szabad könyörögnünk szellemi értékekért: például az egyház javáért...

– Hiúság! Hiúságok hiúsága! Hány éve könyörgünk már ilyen szellemi értékekért? S mit mutatnak a statisztikák? Franciaország megtéréséről beszélek.

Astrée-Luce felsikoltott, és elhagyta a szobát. Helyette én próbáltam ellentmondani a bíborosnak. De ő csak fejét rázta:

– Bolondos, oktondi teremtés, Samuelino. Csak nem állítod, hogy meggyőződései szilárdak? Hiszen egy szalmaszál halomra döntötte valamennyit. Nem, nem, bízzál csak bennem. Javára válik. Régen vagyok gyóntató: itt sem tévedhettem. Astrée-Luce vallási meggyőződései egy iskolás lány szellemi szintjén vannak. Keményebb kosztra kell fogni. Értsd meg: sohasem szenvedett. Jóságos, hivő lélek. De, amint

már múltkor mondtam, az élet nehezebbik oldalát nem ismeri.

Mindegy, Eminenciás Uram, eléggé jól ismerem őt, és tudom, hogy ebben a pillanatban házikápolnájában az oltárba kapaszkodva imádkozik. Hetekig nem fog magához térni kétségbeeséséből.

De Astrée-Luce ekkor visszatért. Benső izgalmát mesterkélt kedvességgel igyekezett leplezni.

Megbocsát, ha én most visszavonulok és lefekszem? kérdezte a bíborost. (Soha többé nem szólította *atyám*-nak.) Kérem, maradjon itt, és beszélgessen Samuelével.

Nem, nem, nekem is mennem kell. De mielőtt elmegyek, engedje meg, hogy valamire figyelmeztessem. Az igazságot nehéz megérteni. Különösen elcinte tűnik riasztónak. De megéri.

Gondolkozni fogok azon, amit mondott... én... én... Megengedi, hogy valamit kérdezzek?

Hogyne, gyermekem, mit?

Adja szavát, hogy nem tréfált.

– Nem tréfáltam a legkevésbé sem.

– Igazán azt mondta, hogy a jó emberek imádságának semmi...? Nos, mindegy. Jó éjt. Bocsásson meg, ha most eltűnök...

Így búcsúztak el egymástól.

Gondterhelten feküdtem le. Aggódtam Astrée-Luce-ért. Vajon elveszíti-e vallásos hitét? S mit kell tennie a szemlélőnek ebben az esetben? Ha valaki egyszerre csak elveszíti hitét, ez mindig kissé komikusnak tetszik a kívülállók előtt, különösképpen, ha a vesztes kitűnő egészségnek örvend, vagyonos és aránylag épeszű. De e három közül akármelyiket is elveszíti valaki, abban van bizonyos tragikus nagyság; Astrée-Luce-nek is ezek egyikéhez kellene kapcsolnia hitének elvesztését. A kettő együtt nem szokott megtörténni az emberrel derült égbolt alatt, nyugodt körülmények között.

Zavaros álmaimból diszkrét, de állhatatos kopogás keltett föl. Ajtóm előtt Alviero állt, a maggiordomo.

– Madame kéri, tessék felöltözni és menni hozzá könyvtárba, kérem szépen.

– Mi a baj, Alviero?

– Nem tudom, Signorino. Madame nem aludni egész éjszaka. Templomban padlót ütögetni fejével.

– Rendben van, Alviero. Két perc múlva lenn leszek. Hány óra?

– Három és egy fél, Signorino.

Sebesen felöltöztem, és leszaladtam a könyvtárba. Astrée-Luce még az esti ruhájában volt. Arca megsápadt és megnyúlt, haja ziláltan csüngött. Mindkét kezét kinyújtva jött elém.

– Megbocsát, hogy éjnek idején magáért küldtem? Szükségem van a segítségére. Mondja: magát is megdöbbentették azok a furcsa dolgok, amiket Vaini bíboros mondott vacsora után?

– Igen.

– Maguknak protestánsoknak is van fogalmuk ezekről a dolgokról?

– Ó, igen, Mademoiselle de Morfontaine.

- És a bíboros gondolatai újszerűek? Vagy mindenki így gondolkozik?

- Nem, nem mindenki gondolkozik így.

- Ó, Samuele, mi történt velem? Bűnt követtem el. A kételkedés bűnébe estem. Lelek-e még valaha is megnyugvást? Visszafogadhat-e még valaha is az Úr azután, hogy ilyen gondolataim támadtak? Hiszem, hiszem, hát persze hogy hiszem, hogy imádságom meghallgatást nyer, de elvesztettem... elvesztettem az okot, amiért ezt hiszem. Pedig bizonyára van magyarázata. Talán csak egyetlen szó az egész. Nem kell egyéb, mint megtalálni azt az egy kis szót, amely az egészet megmagyarázza. Nem különös ez? Kerestem itt is, mindenütt s az asztalra mutatott, amelyen nyitott könyvek hevertek: a biblia, Pascal, az *Imitatio* , de valahogyan nem tudom megtalálni azt az egy szót, amit keresek. Üljön le, és próbálja meg összefoglalni, kedves barátom, milyen érvek szólnak amellett, hogy Isten meghallja szavunkat, és válaszol reá.

Sokáig beszéltem, de semmit sem értem el. Talán még rontottam is a helyzeten. Azt mondtam, bizonyosan tudom, hogy nem vesztette el hitét. Bebizonyítottam neki: éppen kétségbeesése mutatja, hogy még mindig szíve teljes erejével hisz Istenében. Egyórai hadakozás után kissé megnyugodott, magára kapta bundáját, és visszament a hideg kápolnába, ahol reggelig szorgalmasan imádkozott, hogy Isten adjon neki hitet.

Tíz óra felé megjelent a kertben, és megkért, olvassam el a levelet, amelyet a bíborosnak írt, s mondjak véleményt felőle: „Kedves Vaini Bíboros, mélységes tiszteletem Ön iránt változatlan. Hiszem, hogy szeret engem, és jót akar nekem. De tudása magaslatain és sokféle elfoglaltsága közepette megfeledkezett róla, hogy mi, köznapi emberek, akik nem vagyunk semmilyen irányban kiválóak, a legokosabban tesszük, ha a lehetőségig ragaszkodunk gyermekkori vallásos meggyőződésünkhöz. Kimondhatatlan szorongásban élek tegnap

este óta. Szívességet szeretnék kérni magától: vegye tekintetbe gyengeségemet, és ne érintse a hit kérdéseit, amikor együtt vagyunk. Végtelen fájdalmat okoz nekem, hogy erre kell kérnem. Könyörgök, értse meg, hogy ez nem függ össze semmiféle személyes indulattal vagy haraggal a részemről. Remélem, idővel majd megerősödöm annyira, hogy ismét beszélgethetünk ezekről a dolgokról."

Nagyon rossz levél volt, valószínűleg a tartalmából adódóan. Szerényen csak annyit ajánlottam, hagyja el az utolsó mondatot. Így hát Astrée-Luce lemásolta a levelet, és azonnal elküldte a bíborosnak.

Nemsokára elérkezett ott-tartózkodásom utolsó napja. Astrée-Luce feljött hozzám elbúcsúzni.

- Samuele, maga velem volt életem legszomorúbb napjaiban. Minek tagadnám? Az élet nem érdekel többé. Még mindig hiszek, de már nem úgy, mint azelőtt. Talán nem volt helyes, hogy úgy éltem le az élete-

met, ahogyan tettem. Most, visszatekintve, tudom, hogy minden reggel kimondhatatlan boldogsággal telve kezdtem meg a napot. Ez a boldogság csak nagyon ritkán hagyott el. Sohasem gondoltam meg, hogy amiben hiszek: az hihetetlen. Néha kérkedtem vele, hogy ez így van – de nem tudtam, hogy mit beszélek. Most néha hangokat hallok, amelyek azt mondják: „Nincs imádság. Nincs Isten. Emberek vannak és fák, milliószámra; és minden pillanatban meghalnak." Ugye eljön máskor is, és meglátogat engem, Samuele? Nagyon elrontottam az itt-tartózkodását?

Rómába hazaérkezve három levél várt a bíborostól, amelyben kért, haladéktalanul látogassam meg őt. Amikor beléptem a kertbe, elém sietett:

– Hogy van Astrée-Luce? Jobban van?

– Nem, atyám, nagy bajban van.

– Gyere be, fiam. Beszélnem kell veled.

Amikor beléptünk dolgozószobájába,

becsukta az ajtót, és nagy megindulással beszélni kezdett:

Azt akartam mondani, hogy vétkeztem, súlyosan vétkeztem. Nincs nyugtom, amíg meg nem kísérelem jóvátenni a bajt, amelyet okoztam. Nézd, ezt a levelet írta nekem.

- Olvastam.

Ez a levél megtiltja nekem, hogy megmagyarázzam szavaim értelmét. Hogyan nyugtathatnám meg mégis?

Csupán egy módon. Vissza kell nyernie Astrée Luce bizalmát, mielőtt ismét vallási kérdésekről beszél vele. Olyan természetesen kell viselkednie házában, mintha mi sem történt volna...

De hiszen soha többé nem fog meghívni!

De igen, nemsokára valamennyiüket meghívja vacsorára, Alix-t, Donna Ledát, M. Bogard-t.

Hála néked, Istenem! Hála, hála!

Szabad teljesen őszintén beszélnem, atyám?

– Hogyne, hogyne. Szerencsétlen, bűnös öregember vagyok. Beszélj csak úgy, ahogy akarsz.

– Ha elmegy hozzá, atyám, vigyázzon, hogy még véletlenül se ejtsen vallási tárgyú megjegyzést. Kérem, ne próbálja holmi ortodox kijelentésekkel visszanyerni a hitelét. Astrée-Luce esetleg félreérti egy szavát, s azt hiszi majd, hogy ismét támadást intéz a hite ellen. Az eset nagyon komoly. A maga vallásos meggyőződése, atyám, nem éppen ortodox, és ha bármi ilyet mondana, nem hangzanék őszintén, s ezzel végképp elrontaná a dolgot. De ha közvetlenül, gyengéden beszél vele, akkor idővel talán már nem fog irtózni magától...

– Irtózni tőlem!

– Igen, és idővel, talán egy év múlva, majd beszélhetnek...

– De egy év múlva talán már nem is élek!

– *Es muss sein!*

Ezt humorosnak találta, és hozzáénekel-

te a beethoveni dallamot, megjegyezvén...

– Végeredményében az életnek minden útja ide vezet:

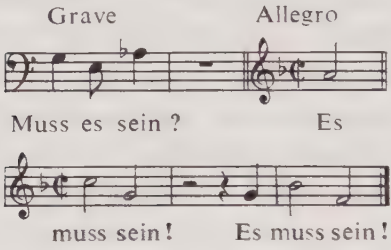

Es muss sein. Kínában kellett volna maradnom örökre. – Elhallgatott, többször is mélyen felsóhajtott, és sárga kezére bámult. – Isten elvette az eszemet. Félkegyelmű lettem, minden gödörbe beleesem. Ó, bárcsak már rég meghaltam volna... és mégsem halhatok meg, amíg jóvá nem tettem, amit vétettem. Add ide azt a vörös könyvet ott mögötted. Két dráma van az öregségről, Samuelino, amelyet én, öregember, napról napra jobban megszeretek. Az egyik a ti *Lear*-etek, a másik... - s fel-

lapozván az *Oidipus Kolonoszban*-t, lassan fordítani kezdte: – „Aigeusz nemeslelkű fia, csak az isteneket nem éri utol soha az öregség és a halál. Minden mást legyőz mindenek ura, az idő. A föld ereje és a test ereje lehanyatlik. Meghal a hit. Bizalmatlanság születik. Barátok között sem áll meg a barátság..." – Feje előrebillent, a könyv kiesett kezéből. *Es muss sein.*

A vacsorán nem vettem részt. Miss Grierrel kettesben megvacsoráztunk a városban, de tíz óra felé kihajtottunk Tivoliba a társasághoz. Útközben vázoltam Miss Griernek, milyen helyzet fejlődött ki két legjobb barátja között.

– Ó, milyen ostoba a bíboros! – kiáltott fel. – Milyen kegyetlen! Mennyit felejtett! Nem látja be, hogy a probléma nem az elvont kérdés, hogy Isten meghallgatja-e az imádságot általában, hanem csupán az az egy, hogy vajon *egy bizonyos* imádság, Astrée-Luce imája Franciaországért, meghall-

gatást nyer-e... Nem látja be, hogy más emberek számára élő valóság lehet az efféle?

– A bíboros úgy gondolta, hogy egy kis kétely nem árthat neki. Az a véleménye róla, hogy sohasem szenvedett.

– A bíboros szenilis. Olyan dühös vagyok rá, hogy szinte belébetegszem!

Ebben a pillanatban elsuhant mellettünk egy másik autó, amely Róma felé haladt. Mademoiselle de Morfontaine nagy, csúnya utazókocsija volt, és a bíboros ült benne.

– Nézze, itt megy! – kiáltott fel Miss Grier. – Korán feloszlott a társaság.

– Valami történt – mondtam én.

– Igen, valaminek történnie kellett. Isten legyen nekünk irgalmas. Ha minden rendben lenne, Alix is mellette ült volna a kocsiban. Csodálatos társaságunk feloszlik. Alix már nem bízik bennünk. Leda remek józan esze sem a régi már. Astrée-Luce összeveszett a bíborossal... A legokosabb lenne, ha itthagynám Rómát és visszamennék New Yorkba.

Amint a villához értünk, egyre nyilvánvalóbbá vált, hogy valami történt. A bejárat nyitva állt. A cselédek mind a hallban szorongtak, pusmogtak a bezárt szalonajtó előtt. Amikor beléptünk a hallba, a csukott ajtó kinyílt, Alix, Donna Leda és Madame Bernstein kitámogatták a zokogó Astrée-Luce-t, és felvezették a lépcsőn toronyszobájába. Miss Grier nem kérdezősködött a cselédektől a történtek felől, hanem kedvesen, de szigorúan felszólította őket, térjenek vissza szobájukba. Amikor bementünk a szalonba, még éppen láttuk, amint M. Bogard meglehetősen rémült ábrázattal a másik ajtón távozik. Szótlanul ültünk, telve rossz sejtelmekkel. Enyhe puskapor- és füstszagot éreztünk; s amint körülnéztem, a falban, nem messze a mennyezettől, lyukat pillantottam meg, s alatta a padlón apró fehéres porhalmocskát. Madame Bernstein épett most be sietve, s miután gondosan becsukta maga mögött az ajtót, felénk sietett:

– Meg ne tudja senki! Szigorúan titok-

ban kell tartanunk! Micsoda dolgok történnek! Ezek után már minden lehetséges. Hála Istennek, hogy a cselédek közül senki sem volt a szobában, amikor...

Miss Grier nek többször is meg kellett kérdeznie, hogy mi történt.

- Nem tudok semmit. Nem hiszek a saját szememnek – kiáltott fel zavarosan. – Astrée-Luce megbolondult. Képzeld csak, Elizabeth, nyugodtan ültünk itt, és feketét ittunk, amikor... Nézd! Nézd! Azt a lyukat a falban, nem is vettem eddig észre. Hát nem borzasztó?

– De Anna, kérlek, mondd el végre, mi történt!

– Hisz éppen azt mondom. Szóval kávéztunk, és halkan beszélgettünk erről-arról, amikor Astrée-Luce hirtelen odalépett a zongorához, revolvert vett elő a virágok közül, és rálőtt a bíborosra.

– Megsebesült?

- Nem, messze elkerülte őt a golyó. Hogy ilyesmi megtörténjen! Hogy tehetett ilyet Astrée-Luce? Mind jó barátok vol-

tunk... valamennyien olyan jó barátok voltunk! Nem értem az egészet.

– Gondolkozz csak, Anna: mondott valamit, amikor rálőtt, vagy előtte?

– Ez a legfurcsább. El se fogod hinni. Azt kiáltotta: „Az ördög van közöttünk. Az ördög van itt a szobában." Ilyet mondani egy bíborosnak!

– S ő miről beszélt addig?

– Semmi különösről. Hétköznapi eseményekről beszélgettünk. Parasztokról volt szó. A bíboros éppen egy történetet mesélt parasztokról, akikkel a San Pancrazio körül találkozott séta közben.

Alix lépett be a szobába.

– Elizabeth, menj föl hozzá gyorsan. Látni akar. Egyedül van.

Miss Grier kisietett. Alix hozzám fordult:

– Samuele, maga jobban ismeri a maggiordomót, mint én. Legyen szíves, magyarázza meg neki, hogy Astrée-Luce hirtelen idegösszeroppanást kapott. Úgy rémlett neki, hogy betörőt lát az ablak előtt, és

rálőtt. A bíboros érdekében roppantul fontos, hogy erről az ügyről semmi ki ne tudódjék.

Kimentem, és megkerestem Alvierót. A magyarázat nem elégítette ki, de mivel feltétlen híve volt az egész Kabalának, bizonyosak lehettünk benne, hogy megfelelő módon fogja kiszínezni a mesét, hogy a cselédek előtt minél meggyőzőbbé tegye.

Alix nem értette Astrée-Luce tettének hátterét, de pontosan emlékezett a beszélgetésre, amely megelőzte. A bíboros a következő kis történetet mesélte el, amelynek szemtanúja volt egyik városon kívüli sétája alkalmával:

„Egy paraszt le akarta szoktatni hatéves kislányát a sírásról. Egyik délután kézen fogva kivezette őt egy mocsaras rét kellős közepére, amelyet a gyermeknél jóval magasabb nád borított. Ott hirtelen elengedte a leányka kezét: – Nos, fogsz-e még sírni?

A kislány a büszke dac utolsó rohamában és félelmében sírni kezdett. – Rendben van – kiáltott az apa –, nekünk otthon nem kell

az ilyen rossz gyerek. Itthagylak, egyenek meg a tigrisek. – Ezzel eltűnt a nád között, s a rét mellett egy borkimérésben leült kártyázni. A gyermek sírva, jajgatva bolyongott a nádasban. Egy óra múlva apja megjelent, szeretettel kézen fogta, és hazavezette."

Ennyi volt az egész.

De Astrée-Luce sohasem tanulta meg azt, amit minden halandónak tudnia kell: szívét megkeményíteni a kegyetlenség vagy igazságtalanság láttára. Ő maga talán sohasem szenvedett, de képzeletében mindig teljes erővel át tudta élni mások szenvedéseit. Az effajta elbeszélés másokból mit váltott volna ki? Egy sóhajt, kis sajnálkozó szájmozdulatot és hálás mosolyt a megnyugtató befejezésért. Astrée-Luce számára azonban emlékeztető volt ez, hogy Isten, akinek feladata őrködni a világ fölött és oltalmazni a szerencsétleneket és a szenvedőket – nincs többé. A bíboros megölte őt. Nincs többé, aki enyhítse a halálra kínzott gebe szenvedéseit. Nincs, aki szószó-

lója legyen a kismacskáknak, amelyeket gonosz fiúk a falhoz vágnak. A beteg kutyát, amely arcára függeszti pillantását, és kezét nyalogatja még akkor is, amikor szemére homály borul – ezután nem vigasztalja senki rajta kívül. Amit a bíboros elmondott, nem véletlenül fölmerült anekdota: titkos utalás ez múlt heti beszélgetésükre. Kihívás, kísértés, átok. Nézd meg a világot Isten nélkül – ezt mondta a bíboros. Szokjál hozzá. Elvesztette az Istent, de jaj, helyette megtalálta az Ördögöt! Itt volt előtte, diadalát ülte ebben a szívet tépő históriában. Astrée-Luce tehát a zongorához lépett, elővette revolverét, rálőtt a bíborosra, és ezt kiáltotta:

– Az Ördög van közöttünk!

A bíboros gondolataiban, miközben hazafelé vitte a kocsi azon az éjszakán, mindig ugyanazok a szavak tértek vissza: „Hát ennyire igazak ezek a dolgok?!" Astrée-Luce lövése mutatta meg neki, hogy számára a hit régóta már csak élvezetes játékká vált. Egymásra halmozott szillogizmu-

sok, ingatag alapokon. Azon erőlködött, hogy visszaidézze emlékezetébe: milyen is volt a hite, amikor még megvolt. Lelki szemei előtt megjelent a fiatal pap, aki mandarinok családjait térítette Kínában. Ó, ha még egyszer oda visszatalálna! Elhatározta, hogy visszamegy Kínába. Talán ha meglátja azokat az arcokat, amelyek égi nyugalmukat tőle kapták ajándékba – talán akkor vissza tudja lopni a magáét. De e reménység mellé odaállt a szörnyű tudat: a legnagyobb bűnt követte el, olyan bűnt, amely emberi szavakkal ki sem fejezhető. A gyilkosság gyermekjáték ahhoz képest, amit ő tett.

Astrée-Luce-ben is nagy változásokat idézett elő tette. Amikor magához tért, ijedelme, hogy megsebesítette a bíborost, majd félelme, hogy tettéért sohasem nyerhet tőle megbocsátást – nagyobb volt, mint lelki nyomorúsága, amikor hite elvesztése fölött kesergett. Az én feladatom volt, hogy közvetítsem e két ember között az aggódó szeretet első üzeneteit. Amikor

Astrée-Luce és a bíboros tapasztalták, hogy olyan világban élnek, ahol *ezt* meg lehet bocsátani, mert a szeretet a legbonyolultabb tetteket is megérti és megbocsátja – akkor, azon a napon, új életet kezdtek. Kibékülésük sohasem fejeződött ki szavakban, mindvégig a boldog reménység állapotában maradt. Vágyódtak egymást viszontlátni, de ez lehetetlen lett volna. Hosszú beszélgetésekről álmodoztak, amilyeneket az ember sohasem valósít meg, de amilyeneket szívesen tervez éjfél körül, amikor egyedül van és bölcsnek érzi magát. Szavak nem eléggé gazdagok, csókok nem elég meggyőzőek, hogy helyrehozzák, amit elrontottunk.

A bíboros engedélyt nyert, hogy visszatérjen Kínába. Néhány hét múlva hajóra szállt. Miután elhagyták Adent, megbetegedett, és tudta, hogy meg fog halni. Magához hívta a kapitányt meg a hajóorvost, és megmondta nekik: ha a tengerbe temetik holttestét, szembe kell ugyan nézniök az egyház felháborodásával, de legkedve-

sebb kívánságát fogják teljesíteni. Minden lehetőt megtett, hogy magára vállalja a felelősséget e rendellenességért. Jobb, százszor jobb a Bengáli-tenger hullámaiban cápák között hányódni, mint márvány sírkő alatt feküdni, ahol a bűnösök bűnösét az elkerülhetetlen *insignis pietate,* az elmaradhatatlan *ornatissimus* jelzők ékesítik.

V. ISTENEK ALKONYA

Amikor elérkezett az idő, és el kellett hagynom Rómát, utolsó néhány napomat a kegyelet aktusainak szenteltem - a kegyeletet római értelemben véve. Levelet írtam Elizabeth Griernek, amelyben elígérkeztem hozzá egy hosszú éjszakai beszélgetésre elutazásom előestéjén. „Néhány kérdést szeretnék feltenni - írtam -, amelyre a választ csak maga adhatja meg, senki más." Azután kimentem a Villino Wei Hóba, és egy órácskát üldögéltem a bíboros nővérénél. A gyöngytyúkok csendesebben viselkedtek, mint azelőtt, a házinyulak gyámoltalanul ugrabugráltak ide-oda a kertben, és lesték, nem bukkan-e fel valahol a jól ismert lila szín. Kimentem Tivoliba is, és a kovácsoltvas kapun át bekandikáltam a Villa Orazióba: máris olyan volt, mintha hosszú évek óta nem lakott volna benne senki. Mademoiselle de Morfontaine visz-

szatért franciaországi birtokaira, és ott szigorú visszavonultságban élt. Azt beszélték, még a leveleit sem bontja fel, mégis írtam neki néhány rövid búcsúsort. Még arra is rászántam magamat, hogy egy teljes délutánt töltsek a Palazzo Aquilanera fülledt szobáiban, ahol Donna Leda a legnagyobb titokban közölte velem leánya eljegyzését. A fiatalember, úgy látszik, nemigen tudott rokonságot kimutatni Európa ingatag dinasztiáival, családja tisztán olasz eredetű volt; ezzel szemben egy modern palotát mondhatott magáénak. Így hát, fennállása óta először, az Aquilanera család egy fürdőszobával büszkélkedhet majd. Hogy múlik az idő!

Legfontosabb kötelességemnek tartottam, hogy fölkeressem Marcantonio sírját. A falusi temetőben feküdt, a Villa Colonna-Stiavelli közelében. A szentelt földet megtagadták az öngyilkostól, de Donna Leda anyai kétségbeesésében és szeretetében kőfallal és élősövénnyel vette körül a

sírt olyan módon, mintha az egyház az ő lelkét is méltónak ítélné gyámolítására majdan, az utolsó ítélet napján. Leültem a sírnál, és elhatároztam, hogy most Marcantonióval fogok foglalkozni gondolataimban. Én vagyok talán a világon az egyetlen ember, aki megérti, miért végezte itt szegény. Baráti kötelességem egy kissé elgondolkozni rajta. De a madarak daloltak; a falon túl paraszt dolgozott a földeken feleségével; a nap ontotta déli melegét. Akárhogyan próbáltam is, nem tudtam gondolataimat barátomra összpontosítani. Nem volt nehéz felidéznem arcvonásait, vagy általában a romlottságról meditálnom; de bevallom, Marcantonio: nem sikerült igazi mélabúval emlékeznem reád. Szégyenkezve hajtottam vissza Rómába. Pedig felejthetetlenül szép napot töltöttem a szabadban, isteni júniusi melegben.

Egy barátomtól mégsem búcsúzhattam: Alixhoz nem mehettem el. Akárhol találkoztam vele, lesütött pillái világosan mutatták, hogy korlát emelkedik közöttünk,

és bizalmasan sohasem beszélgethetünk többé.

Lakásom felszámolása is szomorú kötelesség volt. Órákig csomagoltunk Ottimával, dobozok, kofferek fölé hajolva, elnyomott búcsúsóhajok között. Ottima visszakészült a sarki borkimérésbe, ahol rábukkantunk. Még meg sem váltottam hajójegyemet, amikor ő már naponta imádkozott azokért, akik tengeren, veszélyben vannak, és számon tartotta a szeles napokat. Hosszas benső küzdelem után elhatároztam, hogy neki ajándékozom Kurtot, a rendőrkutyát. Kurt érzelmei egyformán oszlottak meg kettőnk között, Európában vagy Amerikában egyaránt siratná egyik – távol levő barátját. Így meg Ottima és Kurt majd együtt öregszenek meg, s egymás életét megédesítik kölcsönös tapintatos figyelmükkel. Meg tudnék esküdni, hogy utolsó este, mielőtt átmentem a szállodába meghálni, Kurt tudta, hogy búcsút veszek tőle. Mondhatom, minden embernél megindítóbb lelki nagyságot tanúsított az elke-

rülhetetlen sorssal szemben. Egyik mancsát térdemre helyezte, s mélységes zavarral pillantgatott jobbra-balra. Azután lefeküdt, orrát két lába közé fektette, és kétszer rövidet ugatott.

Elizabeth Griert könyvtárában találtam éjfélkor, amikor felmentem hozzá; abban a könyvtárban, amelyet Blair leltározott annak idején. Kicsiny, finom feje fáradtnak látszott, s rövid ideig tartó tétova társalgás után indulásra készülődtem. Miss Grier ekkor emlékeztetett, hogy kérdezni akartam tőle egyet-mást.

– Csakhogy kérdéseimet nehezebb feltenni, mint felelni rájuk.

– Próbálja meg.

– Miss Grier, tudja-e, hogy baráti körét Kabalának nevezik?

– Hogyne tudnám.

– Csodálatos emberek! De úgy érzem, van valami végső titokzatosság maguk körül, amit sohasem sikerült megértenem. Nem tudná nekem valamiképpen megmagyarázni, Miss Grier, mi volt a szándékuk,

hogyan találták meg egymást, és miben különböznek mindenki mástól?

Miss Grier néhány percig gondolkozni látszott kérdésemen. Arcán különös mosoly játszadozott, ujja hegyével bal halántékát simogatta.

- Meg tudom magyarázni - válaszolta azután -, de haragudni fog érte. Különben is hosszú lesz a magyarázat.

- Nem lesz hosszú, Miss Grier, de maga mindenáron el fogja nyújtani, mert nem szereti, ha vendégei hajnal előtt magára hagyják. Mindegy: órákig is türelemmel fogom hallgatni, ha megígéri, hogy csakugyan fényt derít az egész Kabalára és a Villa Orazio-beli vacsorákra.

- Nos, először is tudnia kell, Samuele, hogy az ókor istenei nem haltak meg a kereszténység jövetelével. Mit mosolyog?

- Miss Grier, maga igazán elragadó. Elhatározta, hogy magyarázata egy örökkévalóságig fog tartani. Vaini bíboros után kérdezősködöm, és maga Jupiternél kezdi. Nos, mi történt hát az ókori istenekkel?

– Amint egyre kevesebb imádójuk volt, természetesen isteni lényegük is egyre sorvadozott. A végén már meghalni is tudtak, ha éppen akartak. De ha valamelyikük meghalt, istensége másvalakire – halandóra – szállt; ha Saturnus meghal, valahol egy halandó ember hirtelen úgy érzi, új egyéniség szállja meg, olyasféleképpen, mint egy kényszerzubbony, érti?

– Ugyan, ugyan, Miss Grier!

- Mondtam, hogy megharagszik, ha elmondom!

– De csak nem akarja azt állítani, hogy ez igaz?!

– Egyáltalában nem szándékozom megmondani, hogy igaz-e, allegória-e, vagy csak egyszerűen - bolondság. Most pedig felolvasok magának egy különös vallomást, amely véletlenül a birtokomba jutott. Egy Holländer nevű egyén írta, aki ezerkilencszáztizenkettőben hirtelen Mercuriusszá változott. Meghallgatja?

– Mi köze ennek a Kabalához?

– Sok. És magához is. Mert néha azt hi-

szem, maga az új Mercurius. Igyék egy kis bort, és figyeljen szépen ide:

„Egy németalföldi lelkészlakban születtem 1885-ben. Szüleim szégyene voltam, a falu réme, hazudozó és tolvaj – hozzá még okos, szellemes és a legjobb egészségnek örvendő. Igazi életem huszonhét éves koromban kezdődött, amikor egy szép reggel először éreztem heves fájdalmat agyam közepében. Ez volt istenülésem pillanata. Valamely földöntúli kéz cseppet sem gyengéden kiürítette koponyámból ostoba szürke agyvelőmet, s helyét megtöltötte az ösztön isteni gáznemű anyagával. Testem is részese volt az átváltozásnak: minden egyes sejtemnek át kellett lényegülnie. Ezentúl már nem vagyok prédája betegségnek, öregségnek, halálnak – csak akkor, ha magam is úgy akarom. Mint az istenek krónikása, meg kell emlékeznem egy különös balesetről; egyszer, a tizenhetedik században, a szellemi törvény valami otromba tévedése folytán, egy Apollónak nem sikerült telje-

sen istenné válnia: egyik karja mulandó maradt.

Ekkor fedeztem fel isteni természetünk egyik legnagyobb adományát is, tudniillik azt, hogy amit kívánunk - az a miénk. Nem hullik hirtelen kezünkbe, nem száll le rózsás ködfelhőtől övezve a szoba közepére elénk. De a körülmények diszkrét táncba kezdenek körülöttünk, s a kívánt dolog a valószínűség és a természeti törvény lehető legtökéletesebb utánzásával végül is birtokunkba jut. Tudósok azt állítják, még sohasem tapasztalták, hogy ok és okozat láncolatát imádság, isteni jutalom vagy bosszú megszakította volna. Bolondok! Hát azt hiszik, hogy megfigyelőképességük túljár az istenek eszén? Ok és okozat szánalmas törvényeit mi, istenek, oly gyakran helyezzük hatályon kívül, hogy azt lehet mondani, nem is törvények - csupán tétova tapogatózások. Nemcsak isten vagyok, hanem ugyanakkor planéta is; tudom, miről beszélek! Így hát kiloptam

anyám párnája alól megtakarított pénzét, és elutaztam Párizsba.

De Róma az a város, ahol a legtovább tiszteltek bennünket igazi nevünkön, s ezért ma is oda vonzódunk ellenállhatatlan vágyódással. Útközben új létem további jellemvonásait fedeztem fel. Reggelenként azzal az érzéssel ébredtem, hogy éjszaka új megismerések születtek lelkemben, például az az irigylésre méltó tudat, hogy tudok „vétkezni" lelkifurdalás nélkül. Egy júniusi éjszakán éjfélkor léptem át a Porta del Popolón, ezerkilencszáztizenkettőben. Felszaladtam a Corsón, átvetettem magam a Forumot körülvevő kerítésen, és leborultam templomom romjaira. Egész éjjel a finoman szitáló esőben ruháimat tépdestem boldogságomban és fájdalmamban, míg a völgyből szellemek vonultak fel végeérhetetlen menetben, himnuszokat énekeltek tiszteletemre, és valóságos tömjéntornyot emeltek körém. Hajnal közeledtével imádóim elenyésztek, a szárnyak is eltűntek sarkamról. Kimásztam a romok közül, és

kiléptem az utcára. Elindultam egy kávéházat keresni.

Istenek módjára sohasem gondolkodom: tetteim mintegy maguktól történnek. Ha megállok gondolkodni, hibázom. A következő évben temérdek pénzt kerestem a parioli versenyeken. Majd filmmel, afrikai búzával spekuláltam. Később újságírással foglalkoztam, s elmondhatom, a tévképzetek, amelyeket elhintettem az emberek között, sok évtizeddel hátráltatták Európa gyógyulását a háború után. Szeretem a viszályt istenek és emberek között. Mindig boldog voltam. Én vagyok a legboldogabb isten.

Rómában az lett volna a feladatom, hogy az istenek hírnökeként, titkáraként szolgáljak: de több mint egy év telt el, mielőtt az első istent felismertem. Santa Maria szobra Minerva temploma Minerva istennő ókori temploma fölé épült, s ott találkoztam ősz-sze vele egy szép napon. Olyan türelmetlen voltam már akkor, hogy a többiekkel is megismerkedjem, hogy - természetem tör-

vényeit megtagadva – egyenesen vadásztam rájuk. Órákig lebzseltem a pályaudvar körül, újonnan érkezett istenségeket keresve. Egy este a peronon járkáltam fel s alá a párizsi expresszre várakozva. Előérzetek remegtették meg egész bensőmet. Cilindert viseltem s mindazt, ami hozzá tartozik, korallszínű kaméliát gomblyukamban s kis szőke bajuszt. Kék füstbóbitával, nagyszerű füttyjelekkel végre berobogott a vonat az állomásra. Az utasok elhagyták fülkéiket, s hordárok és rokonok tengerébe vetették magukat. Meghajoltam egy skandináv diplomata és egy nagy hírű Wagner-énekesnő felé. Habozva viszonozták köszöntésemet: egy pillantás szemükbe megmutatta nekem, hogy ragyogó képességű, de nem természetfölötti lények. A vakációs oxfordi diákok között nem fedeztem fel kezdő Bacchust, sem a zarándokló belga apácák között új Vestát. Félóra hosszat vizsgálgattam kutató szemmel az érkezőket, amíg a peron lassan megürült, és öregasszonyok hosszú sora jelent meg

vödrökkel. Megálltam a mozdony mellett, hogy megkérdezzem az egyik őrt, mikor érkezik be a következő vonat. Megfordultam, s íme, a mozdony kicsiny ablakából különös arc nézett ki: torz, csúnya, szénportól fekete, verejéktől és elégedettségtől ragyogó orcával, széles vigyorral ajkán – Vulcanus bámult rám."

Miss Grier fölemelte fejét:

– Most ötven oldalon keresztül írja le találkozását a többiekkel. Van-e valami hozzáfűznivalója? Ráismer-e valamire?

– De Miss Grier, nekem sohase fáj a fejem! És nem is kapom meg, amit akarok!

– Nem-e?

– Hogy értsem ezt az egészet? Még sokkal jobban összezavart. Kérem, magyarázza meg jobban.

– A továbbiakban elmondja még, hogy az istenek mind attól félnek, az emberek kinevetik őket, mert annyi képességüket elvesztették. Nem tudnak már repülni például, nem láthatatlanok, nem mindentudók és nem mentesek a gondoktól. Mert az em-

berek szívesen megfeledkeznek arról, hogy még így is mennyi irigylésre méltó képességgel rendelkeznek: különös fölényük van az események fölött, uralkodnak az anyagon, hatalmukban áll addig élni és akkor meghalni, amikor akarnak, s fölötte állnak jónak és rossznak. S a többi.

– És a végén mi lett az illetővel?

– A végén elhatározta, hogy meghal, mint ahogy végül valamennyien meghalnak. Istenek és hősök természetüknél fogva mind ellenségei a kereszténységnek, mert ez a vallás csupa vágy és bűntudat, s színe előtt minden ember vádlott. A menynyeknek országába csupán megtört akarattal lehet bejutni. Ezek az isteni lények végül is belefáradnak önnön kultuszukba. Feladják a küzdelmet. Lemondanak önmagukról.

A hangjában remegő, mélységes szomorúság ámulatba ejtett. Nem is mertem már ezután megkérdezni, miképpen alkalmazza ezeket az elveket a Kabala tagjaira. Átmentünk a másik szobába, ahol zenészei vára-

koztak ránk; angol madrigálokat adtak elő. De néha eltűnődöm a hallottakon, különösen ha rossz kedvem van. „Feladják a küzdelmet. Lemondanak önmagukról."

Aznap éjjel, amikor gőzösöm elhagyta a nápolyi kikötőt, hajnalig álmatlanul feküdtem nyugágyamban a fedélzeten. Miért nem fáj jobban otthagynom Európát? Miért tudok ilyen nyugodtan feküdni, miközben az Aeneis sorait mormolom, és Manhattan szigete után vágyódom? Vergilius tengere az, amelyen hajózunk, a csillagok is az övéi: Arcturus és az esőt adó Hyadok, a két Medve, meg az Orion, aranyos páncéljában. Mindezek elvonultak előttem a felhőtlen égbolton, és a könnyű szellőben fodrozódó víztükör megtörten sugározta vissza a suhanó csillagképeket.

Mercurius nemcsak az istenek küldönce: ő a holt lelkek vezetője is. Ha képességeinek csekély része belém szállt, akkor nekem is kellene tudnom szellemeket idézni.

Hátha Vergilius megfejti hangulatomat? Két kezemet fölemelve, halk hangon (nehogy a nyitott kabinablakokon át meghallja valaki) megszólaltam:

– Költők királya, Vergilius, egyik vendéged, az utolsó barbár hív téged!

Egy pillanatra úgy tetszett, mintha tógát láttam volna, s a csillagfény egy babérlevélen csillant volna meg. Tovább kérleltem a szellemet:

– *O anima cortese mantovana,* te legnagyobb római, juttass nekem egy morzsányi időt, szállj ki az örökkévalóságnak abból a köréből, amelybe a firenzei költő, talán tévedésből, besorolt!

A szellem most már csakugyan ott lebegett a korlát magasságában. Ragyogtak a csillagok, és ragyogott a víz, és ragyogott a hatalmas jelenés, mintha megannyi szikrába lenne öltözve. Nem, tisztábban kell látnom! Tudok egy megszólítást, amely talán többet ér, mint a „költő" vagy a „római".

– Ó, te, a régi világ legnagyobb szelleme s az új világ prófétája, te, aki előre megsej-

tetted s megjósoltad Annak az érkezését, Aki téged is magához fogad... te, Európa első kereszténye, szólj hozzám!

S most csakugyan tisztán láthatóvá vált a kegyes szellem, ezüst- és aranyfények remegtek benne, és megszólalt:

- Szólj röviden, tolakodó barbár. Ha nem lett volna utolsó felhívásod, amelyben egyetlen gyengémre hivatkoztál, nem időznék veled. Ne tarts vissza sok időre nagyszerű társaim érdekes játékaitól. Erasmus vitázik Platónnal, Szent Ágoston is leszállt hegyéről, s társaságunkban időzik. Szólj röviden, kérlek, és ügyelj latin stílusodra.

Ekkor jöttem csak rá, hogy nincs is határozott kérdeznivalóm magas vendégemtől. Hogy húzzam az időt, és meghosszabbítsam ezt a szokatlan beszélgetést, így szóltam hozzá:

– Tehát igazam volt, Mester, amikor feltételeztem, hogy Dante nem volt mindenben beavatottja Istennek?

A méltatlankodás sáfrányszínű árnyalatával vonta be az ezüst-arany alakot.

– Hol van, hol van ő, az a savanyú lélek, aki kegyetlenebbül osztályozta a holtakat, mint maga az Isten? Mondd meg neki, hogy ámbár pogány vagyok, én is üdvözülök. Mit számít az, hogy tízezer év vezeklésével kell előbb fizetnem? Íme, lásd, e pillanatban a harag bűnében égek; de hol van ő, *ő*, hol vezekel büszkesége bűnéért?

Kissé meghökkentett, hogy sem a lángész, sem a halál nem győz az engesztelhetetlenség fölött. Sietve másra tereltem a beszélgetést:

– Találkoztál-e berkeidben az angol nyelv költőivel, Mester?

– Csak röviden, barátom, csak röviden. Egy költő érkezett oda, aki a földön vak volt, s nagy tiszteletben részesített engem. Nemes veretű latin nyelven beszélt. A körülöttünk állók úgy mondották, hogy verssoraiban nemritkán tükröződtek az enyémek.

– Igen, Milton csakugyan a te fiad volt, Mester...

– De előtte jött egy másik, nála na-

gyobb, aki darabokat írt a színház számára. Büszke volt, és gondokba merült, közöttünk járkált, s nem látott bennünket. Nem is köszöntött. A hiúság nem ismeretes közöttünk, de kedves a köszöntés költőtársak között.

– Nemigen tudott latinul az az író, Mesterem, s talán sohasem olvasott téged. Az életben nem volt a hitnek sem ellensége, sem terjesztője, s amikor közétek érkezett, úgy lehet, egész lelkét lefoglalta a gond, hogy vajon hol fogja tölteni az örökkévalóságot. Mondd, még közöttetek van?

– Egyedül ül, félrevonulva, szemét elfödi kezével, s csak olyankor emeli föl fejét, amikor a hosszú, zöldes estéken Casella énekel, vagy a szél a purgatóriumból felénk röpíti a kórus hangjait, amelyet egy bizonyos Palestrina vezényel.

– Mester, egy évet töltöttem az Örök Városban, amely életedet tette ki. Rosszul teszem, hogy elhagyom?

– Csak röviden! Ez a világ, amelyben az idő uralkodik, megzavarja lelkemet. Szí-

vem csaknem dobogni kezdett újra... ó, minő rémség! Tudd meg, kíváncsiskodó barbár, hogy egész életemet hiú tévképzet töltötte ki: úgy véltem, hogy Róma és Augustus háza örök. Semmi sem örök, csupán az ég. Rómák voltak Róma előtt is, és ha Róma pusztaság lesz, utána más Rómák jönnek. Keress magadnak olyan várost, amelyik fiatal. A várost építeni kell, nem pihenni benne: ez a titok! S ha találtál egyet, szívd mélyen, mélyen magadba az illúziót, hogy a te városod is örök. Hallottam városodról. Alapjai tetőinket érték, s tornyai árnyékot vetnek az angyalok sarujára. Róma is nagy volt. Ó, ha majd eltelsz városod büszkeségével, ha majd nagy emberek fognak születni benne – ne felejtsd el az én városomat! Jaj, mikor téphetem ki szívemből városomnak ezt a szeretetét? Nem juthatok be Sionba, amíg Rómát el nem felejtettem. Bocsáss el most, barátom, szívemből kérlek. E hiábavaló érzelmek megrázták egész valómat... – A költő most hirtelen megpillantotta a Földközi-

tengert. – Ó, milyen szépek ezek a vizek! Nézd! Sok-sok éve majdnem elfelejtettem a világot. Gyönyörű! Gyönyörű!... De nem! Borzalom! Fájdalom! Te még élsz? Élsz?? Hogy bírod ki? Gondolkodásod – találgatás, tested - remegő lélegzés, érzékeid bénák, szellemed örökké részeg a szenvedélyek gőzétől. Ó, milyen nyomorúság embernek lenni! Siess, halj meg!

– Isten veled, Vergilius!

A ragyogó szellemalak széjjelfoszlott a csillagok fényében. Alattam a hajó gépezete buzgón, dobogva igyekezett az újvilág felé – a legújabb, a legnagyobb város felé.

A Rakéta Regénytár
1980. évre tervezett kötetei

Aldridge, James (angol)
Még egy utolsó pillantás

Bacsó Péter
A Tanú

Bellow, Saul (amerikai)
Napjaid gyümölcse

Camon, Ferdinando (olasz)
Oltár anyámnak

C. H. M. (Csáth Géza, Havas Emil, Munk Artúr)
A repülő Vucsidol

Dobai Péter
Lavina

Feleki László
Selgas

Ginzburg, Natalia (olasz)
Kedves Michele

Győrffy László
Kőorgonák

Hernádi Gyula
Borotvált tabló

Ibargüengoitia, Jorge (mexikói)
Augusztusi villámok

Jevdokimov, Nyikolaj (szovjet)
Kálvária tér

Kunszabó Ferenc
Hét nap a hegyen

Mándy Iván
A bútorok

Miller, Arthur (amerikai)
Kallódó emberek

Moldova György
A törvény szolgája és egyéb történetek

Nemere István
Halj meg énekelve

Nossack, Hans Erich (NSZK)
A pusztulás

Odze György
Tőled függ

Páskándi Géza
Beavatkozás

Patti, Ercole (olasz)
Gyönyörű november

Pavese, Cesare (olasz)
Barátnők

Prou, Suzanne (francia)
A sürgöny

Rákosy Gergely
Latiatuc feleym...

Ráth-Végh István
Az erényöv

Sarkadi Imre
Száz éve Segesvárnál

Tabucchi, Antonio (olasz)
Itália tér

Vandeloo, Jos (belga)
A veszély

Zám Tibor
Túl a poklon

Wilder, Thornton (amerikai)
Kabala

MAGVETŐ KÖNYVKIADÓ
Felelős kiadó Kardos György
Szedte a Nyomdaipari Fényszedő Üzem (799233/80)
Sylvester János Nyomda 79/2748 Szombathely, 1980
Felelős szerkesztő Zentai Éva
Műszaki vezető Sebestyén Lajos
Tipográfus Fraunhoffer Péter
Fedélgrafikus Pécsi Gábor · Kiadványszám 4607
Megjelent 10,1 (A5) ív terjedelemben · MA 3626

ISBN 963 271 179 3
ISSN 0134-1359

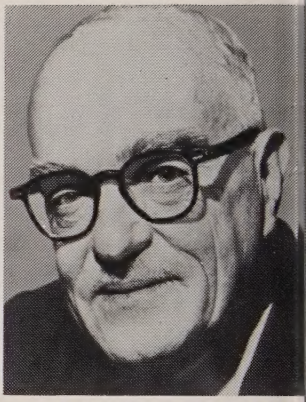

Milyen szerencséje volt ennek a Mr. Perkinsnek! Most is, amikor teljes amerikai elszántságát latba vetve betört a tiltott villa kertjébe, vajon miféle őrangyala intézte úgy a dolgokat, hogy a kastélyt éppen legjellegzetesebb oldaláról ismerje meg? Mert nyilván egy pompás, régi olasz kastély legjellegzetesebb pillanatai közé tartozik, amikor egy halott ifjú herceg fekszik a rózsabokrok tövében! Amikor Frederick Perkins detroiti gyáros a reggel hét órai kristályos levegőben átugrotta a kert falát, lába előtt feküdt Marcantonio d'Aquilanera, Aquilanera és Stoli XIV-ik hercege, Stoli-Roccellina XII-ik hercege, Bugnaccio, Tei stb. márkija, Spenestra és Gran-Spenestra bárója, a Sciestriai tavak ura, a San Stephano-rend patrónusa, továbbá Altdorf-Hotenlingen-Craburg választófejedelme, a Német-Római Birodalom hercege stb. stb., a nápolyi udvar kamarása, a Darvak Rendjének I. oszt. lovagja. Teteme mintegy három órája kihűlt; jobbjában harmattól nyirkos revolvert szorongatott.